

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA
BİLİM DALI**

**SİYASAL İLETİŞİM MODELİ OLARAK PROPAGANDA:
STALİN-HİTLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MURAT PEHLİVANOĞLU

ANKARA 2020

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SİYASAL İLETİŞİM MODELİ OLARAK PROPAGANDA:
STALİN-HİTLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat PEHLİVANOĞLU

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Hüseyin MERCAN

ANKARA 2020

ONAY SAYFASI

Murat PEHLİVANOĞLU tarafından hazırlanan “Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Doktora/Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvan Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Hüseyin MERCAN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Dr. Öğr. Üyesi Sevinç ALKAN ÖZCAN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Dr. Öğr. Üyesi Metin ÇELİK	Selçuk Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 16.01.2020

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

16.01.2020

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. Tarih (16.01.2020)

İmza

Murat Pehlivanoglu

ÖZET

Siyasal İletişim Modeli Olarak Propaganda: Stalin Hitler

Bu çalışma; “İkinci Dünya Savaşı yıllarında (1939-1945) Hitler ve Stalin konuşmalarında propagandayı nasıl ve hangi şekillerde kullanmıştır?” sorusuna yanıt aramaktadır. Bu zaman diliminde yaşanan ve savaşın seyrine etki eden gelişmeler “Ribbentrop-Molotov Saldırmazlık Paktı”, “Barborassa Harekatı” ve “Stalingrad Savaşı” olayları özelinde incelenecektir.

Örnek olayların yaşandığı tarihlerden iki ay önce ve iki ay sonra iki lider tarafından topluluklara yönelik konuşmalar random sampling yöntemi ile seçilerek söylem analizi yapılmıştır. Bu dönemlerde yapılan konuşmalar; paktın imzalandığı, Barbarossa hareketin başladığı, Stalingrad savaşının sonuçlandığı tarihler göz önüne alınarak seçilmiştir.

Çalışma, bu dönemde yapılan konuşmaların analizini beş ortak kod etrafında yaparken iki liderin konuşmaları ile kitlelere neyi nasıl aktardığı sorusuna yanıt aramaktadır. “Düşman, Tanıklık, Homojenleştirme, Lider Kültü ve Zafer kodları iki liderin konuşmalarında kitleleri nasıl motive etmiştir?” sorusunu karşılaştırmalı söylem analizi yöntemi ile cevaplandırmaya çalışılmıştır.

Çalışmayı daha önceki dönemlerde yapılan konuşmalar, afişler gibi ikincil kaynaklarla kuvvetlendirilme yoluna gidilmiştir. Bu sayede söylemlerin tutarlılığı, değişimi ve uygulamadaki yansımaları irdelenmiştir.

Bu çalışmanın motivasyonu, iki örnek liderin söylemlerinde propagandayı kullanarak kitleleri savaşa ikna etmelerini açıklayarak literatüre mütevazı bir katkı vermektir.

Anahtar Kelimeler: Hitler, Stalin, Saldırmazlık Paktı, Barbarossa Harekatı, Stalingrad Savaşı

ABSTRACT

Propaganda As A Model Of Political Communication: Stalin Hitler

This study seeks answers to the question of how and in what ways Hitler and Stalin used propaganda in their speeches during the Second World War (1939-1945). The events of the “Treaty of Non-aggression between Germany and the Union of Soviet Socialist Republics”, “Operation Barbarossa” and “ Battle of Stalingrad” that took place during this time period and affected the course of the war will be examined in special.

Two months before and two months after the dates of the case studies, speeches made by the two leaders against the communities were selected by random sampling method and discourse analysis was conducted. The speeches made during these periods were chosen based on the dates when the pact was signed, the Barbarossa campaign began and the Stalingrad War ended.

The study seeks answers to the question of how the two leaders convey their analysis of speeches made during this period to the masses through speeches around the five common codes. The codes” enemy, testimony, homogenization, cult of leader, victory " attempted to answer the question of how the two leaders motivated the masses in their speeches by using the method of comparative discourse analysis.

The study attempted to be strengthened by secondary sources such as speeches and posters made in previous periods. In this way, the consistency, change and reflections of discourses in practice are examined.

The motivation of this work is to make a modest contribution to literature by explaining how the two exemplary leaders use propaganda in their rhetoric to convince the masses of war.

Key Words: Hitler, Stalin, Non-Aggression Pact, Barbarossa, Stalingrad War

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının son halini almasında büyük emeği geçen, bilgi ve tecrübesini esirgemeyerek bana yol gösteren değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Hüseyin Mercan'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca değerli zamanlarını ayırıp çevirileri ile beni destekleyen D.Mert Tupuz ve Mustafa Onur BALKAN'a, çeviri ve literatüre sunduğu katkıyı kullanmama müsaade eden Müşfiq HUSEYNOV'a, kıymetli deneyimlerini esirgemeyen dostlarım, Behçet YORULMAZ, M. Murat ARSLAN'a, M. Enes DOĞANLAR, Kemal ÜNLÜ ve Melike ASLAN'a, çalışmanın her aşamasında katkılarını esirgemeyen ağabeyim Nazım Arda ÇAĞDAŞ'a teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca tez çalışmam süreci içerisinde Almanya Çalışma ziyareti ile yerinde araştırma yapmamı sağlayan mezunu olmaktan keyif aldığım Boğaziçi Avrupa Siyaset Okulu'na şükranlarımı sunarım. Hayat boyu desteklerini her an üzerimde hissettiğim kıymetli annem Şengül PEHLİVANOĞLU'na ve kız kardeşim Tuğba PEHLİVANOĞLU'na şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
BEYAN.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: PROPAGANDA KAVRAMI, ÖZELLİKLERİ VE ÇALIŞMANIN ARGÜMANLARI.....	7
1.1. Kavramsal Tartışmalar	8
1.2. Propagandanın Özellikleri	10
1.3. Propaganda Araçları.....	13
1.4. Propagandanın Değerlendirme Kriterleri.....	24
1.4.1. Tek Düşman	24
1.4.2. Tanıklık	26
1.4.3. Lider Kültü	27
1.4.4. Homojenleştirme	28
2. BÖLÜM: HITLER VE STALİN'İN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI STRATEJİLERİ 31	31
2.1. Nazi Almanyası Ve Sovyet Rusya Arasında İkinci Dünya Savaşı.....	31
2.2. Stalin'in İkinci Dünya Savaşı Stratejisi	35
2.2.1. Tek Tip Sovyet İnsanı Yaratma Stratejisi	37
2.2.3. Dinsizleştirme Stratejisi	41
2.2.4. Stalin'in Kült Lider Haline Getirilme Stratejisi	43
2.2.5. Stalin'in Savaş Stratejisinde; Barış	45
2.2.6. Stalinin Savaş Stratejisinde Eğitim	46
2.3. Hitler'in İkinci Dünya Savaşı Stratejisi	49
2.3.1. Hitlerin Birinci Dünya Savaşı Sonrası Stratejisi	51
2.3.2. Hitlerin Kült Lider Olma Stratejisi: Führer Miti.....	52
2.3.3. Hitlerin Stratejisinde İmgeler: Gamalı Haç Ve Hitler Selamı.....	53
2.3.4. Hitler'in Tek Tip Alman İnsanı Yaratma Stratejisi.....	55
2.3.5. Yaşam Alanı Stratejisi.....	57

2.3.6. Hitler'in Savaş Stratejisi Olarak: Barış Ve Kurtarıcılık.....	58
2.3.7. Hitlerin Savaş Stratejisinde Eğitim	59
3.BÖLÜM: STALİN VE HİTLER PROPAGANDASININ KARŞILAŞTIRMASI....	61
3.1. Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı / Molotov-Ribbentrop Paktı (23 Ağustos 1939)	61
3.1.1. Düşman	62
3.1.2. Tanıklık	71
3.1.4. Homojenleştirme	75
3.1.5. Zafer	79
3.2. Barbarossa Harekatı (22 Haziran 1941- 5 Aralık 1941).....	81
3.2.1. Düşman	83
3.2.2. Tanıklık	89
3.2.3. Lider Kültü	92
3.2.4. Homojenleştirme	95
3.2.5. Zafer	98
4. BÖLÜM: STALİNGRAD SAVAŞI (22 AĞUSTOS 1942- 2 ŞUBAT 1943).....	101
4.1. Düşman	102
4.2. Tanıklık.....	106
4.3. Lider Kültü.....	109
4.4. Homojenleştirme.....	110
4.5. Zafer.....	115
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:	122
KAYNAKÇA.....	128
ÖZGEÇMİŞ	134

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim 2. 1. 1-2 Kendi çektiğim fotoğraf, Alman Tarih Müzesi, Berlin, 25 Kasım 2019)	54
Resim 2. 2. Kendi çektiğim fotoğraf, Alman Tarih Müzesi, Berlin, 25 Kasım 2019).....	56

GİRİŞ

Çalışma, propagandayı bir siyasal iletişim modeli olarak incelemektedir. Propaganda insanlığın var oluşundan bu yana iktidar mücadelelerinin bir sonucu olarak her dönemde gücü elinde bulunduranlar tarafından kullanılmıştır. Kilisenin dini yaygınlaştırma isteği propagandayı kurumsal hale getirmiştir. Sonraki dönemlerde kitleleri ikna etme ve silahsız savaş yöntemi olarak tarihe geçmiştir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve herkesin erişebileceği şekilde ucuzlaması, propagandanın kullanımını kolaylaştırmıştır. Bu durum Birinci Dünya Savaşı'nda savaşın yalnızca silahlarla yapılamayacağını ispatlamış, İkinci Dünya Savaşı ile de propaganda artık savaşın bir yöntemi olarak uluslar tarafından kullanılmıştır. (Akarcalı,2003; Köker, 1998)

Kavram her ne kadar pratikte kavuştuğu anlama bugün ulaşmış olsa da kökenini Avrupa'nın kilise birliğinin çatladığı, Orta Çağ'da Roma Katolik Kilisesi'nin kontrolünü kaybettiği Reform Dönemi'ne kadar götürülebilir. Protestanlık ve anti-reform mücadelesi boyunca Roma Katolik Kilisesi kendisini Katolik olmayan diğerleri karşısında korumak zorunda buldu. Papa XIII. Gregory, Katolik inancını yaymak ve kilise işlerini düzenlemek için 1622 yılında Katolik kilisesinde, savaşı bir yayılma politikasını gerçekleştirmek üzere bir düzenleme komisyonu kurmuştur. Papa XV. Gregory, reform hareketleri ile yayılan Protestanlık inancının artık savaşlarla durdurulamayacağı kanaatine varmış, alternatif ve sürdürülebilir bir savaşızlık dönemi için ikna metodu olarak kiliseye bağlı; "*Sacra Congregatio Christiana Nomini Propaganda*" ya da daha ziyade hatırlanan ismiyle; "*Sacra Congregatio de Propaganda Fide*" kurumunu kurmuştur öylelikle Protestan hareketlerine karşı dünyanın yeni halinde Katolikliği yayacak, eski dünyada da inançları pekiştirecek ve savaşmaya ihtiyaç olmadan bunu teşhis edecek bir kurum inşa etmişti. Ayrıca 1627 yılında Papa VIII. Urban, yine kiliseye bağlı kolejler açarak propaganda sürecinin kurumsallaşmasını ve sürdürülebilirliğini tesis etmiştir. "Propaganda" kelimesi ise kısa zaman içinde, bir doktrini yayma amacıyla kurulmuş her türlü organizasyon için kullanılır hale gelmiştir.(Welch, 2019, s.17)

17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar propagandadan görece daha az bahsedilmiştir. 20. yüzyılın propaganda kavramı için bir başka önemi ise propaganda hakkında ilk bilimsel çalışmalar bu dönemde başlamıştır. (Öymen .2014:112) Napolyon Savaşları'nın sonundan 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine kadar Batı Avrupa nispeten barış içinde kaldı. Bu sebeple ulusal propaganda çağruları örnekleri azdır. İktidar mücadelelerinde propaganda,

iktidarını korumak ve sürdürmek isteyenler tarafından kullanılan bir araçtır. 19. yüzyılın sonundan bu yana savaş, propaganda ve kitle medyası, uzun ve girift bir ilişki içindedir. Nitekim değişen iletişim teknolojisi, tarihi çoğu kez Birinci Dünya Savaşı ile başlayan kitaplara örnek teşkil etmiştir. Bunun çok anlamlı nedenleri vardır. Her ne kadar savaş propagandasının kullanımı 2400 yıl öncesinde Sun Tzu'nun Savaş Sanatı'na kadar gitse de Birinci Dünya Savaşı ile ilk defa organize, bilimsel kullanımına tanık olunmuştur. 1914-1918 arasında propagandanın modern savaşın organize bir silahı olarak kullanılması onu meşru hale getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan çıkarılması gereken en önemli derslerden biri de artık hükümet politikalarının formüle edilmesinde kamuoyunun belirleyici faktör olduğunun göz ardı edilemeyeceğidir. (Welch, 2019, s.17-18)

Önceki savaşların aksine bu savaş, yalnızca profesyonel orduların değil, bütün halinde ulusların dövüşe girdiği “topyekûn savaş” idi. Savaş, halkın devlet işlerine ilgi göstermesine ve katılımına olanak tanıdı. Cephedeki asker ile evdeki sivil arasındaki açıklıkta, devletin tüm kaynaklarının askeri, ekonomik ve psikolojik olarak seferber edilmesi gerekliliği ile ciddi anlamda daralma yaşandı. Sivillerin savaşa katılmasını gerektiren topyekûn savaş durumunda, moralin önemli bir askeri faktör olduğu kabul gördü ve propaganda, yavaş yavaş kamuoyu üzerindeki kontrolün başlıca aracı ve ulusal cephanelikteki temel silah olarak ortaya çıkmaya başladı. (Welch, 2019, s18)

Propagandaya özellikle savaş dönemlerinde yoğun ilgi gösterildiği gözlemlenmiştir. Dünya savaşlarında propagandanın gücü ve önemi tüm dünya tarafından görülmüştür. Özellikle, düşmanın moralini yıkmak da değerli bir silah haline gelmiştir. (Jackall, 1994, s.133) Ayrıca savaşan ülkenin saflarını yoğunlaştırmak için de kullanılabilir. (Fellows,1959, s.187) Çünkü savaş tüm ülkenin onayına tabidir. Aksi durumda ülke içinde baş gösterecek beklenmeyen tepkiler ile savaşın önünde engeller oluşacağı için öncelikle ikna sürecinin tamamlanması gerekmektedir.

Propaganda, en özet ifade edilişi ile kitlelerin arzu edilen yönde harekete geçirilmesi demektir. (Jowett ve O'donnell, 2014, s.1) Propaganda faaliyetlerinin Birinci Dünya Savaşı Dönemi ile önem kazandığı, İkinci Dünya Savaşı'nda daha organize hale geldiği ve Soğuk Savaş Dönemi ile profesyonelleştiği literatürde kabul edilmektedir. Savaş dönemlerinde propagandanın etkili bir silah haline dönüştüğü gözlemlenmiştir. Bu dönemlerde halk kitleleri, savaşın gerekliliği konusunda ikna edilmeye çalışılarak savaşa rıza sağlanması

mümkün hale getirilmiştir. Liderlerin yaptıkları konuşmalar, özellikle geniş kitleleri bu anlamda motive etmek için oldukça önem arz etmektedir. Savaş dönemlerinde halkın motivesini artırmakta ve düşmanın maneviyatını çökertmekte propagandaya önemli görevler düşmektedir. (Tarhan,2010, s.26)

2. Dünya Savaşı'nın öncesindeki dönemde propagandayı sistemli ve yaygın bir biçimde kullanan ilk devletler Sovyetler Birliği ve Nazi Almanyası olmuştur. İki savaş arasındaki dönemde propaganda o kadar ilerlemişti ki Hitler, 1933'te Halk Aydınlatımı ve Propaganda Bakanlığı'nı kurmuş, başına da en önemli adamlarından Gobbels'i geçirmiştir. Bakanlık görevde kaldığı sürece tüm propaganda faaliyetlerini yönetmiş ve Hitler'in konuşma metinlerini hazırlamıştı. Bu devletlerin diplomalarında propaganda aracını kullanmalarının önemli bir nedeni; bunların var olan uluslararası sistemi yıkarak, yerine kendi anlayışlarına göre yeni bir düzen getirme yönündeki istekleridir.(Tuncer, 1955, 68-69) Savaş döneminde ise insanlar, gerçekler yerine yalan ve uydurma haberlerle bu dönemi geçirmişlerdir. Özellikle işgal ettiği ülkelerde ve kendi vatandaşları üzerinde yalan propaganda faaliyetleri yürüten Hitler uzunca bir süre bu konuda başarılı olmuştur. Ancak çözülme sürecine girildiğinde ve lojistik desteğin azaldığı zamanlarda bu propaganda faaliyetlerinin gerçek yüzü ortaya çıkmış ve Hitler'in çözülme süreci hızlanmıştır.(Hart, 1998, s.605-625)

Çalışma birinci bölümde “propaganda” kavramı hakkında yapılan farklı tartışmalar üzerinden incelenmiştir. Propagandanın tarihsel süreç içerisinde yaşadığı değişim ve dönüşümlerin bugünkü kullanımını kavramak adına geniş perspektiften irdelenmiştir. Buradan hareketle propagandanın özellikleri ve araçları açıklanmıştır. Bu bölümde ve ayrıca üçüncü bölümde karşılaştırmalı analiz yapmak üzere değerlendirme kriterleri belirlenmiş ve bu kriterlerin neden belirlendiği sorusuna yanıt aranmıştır. Kriterlerin neler olduğu ve bu kriterlerin liderlerin konuşma metinlerine hangi soruları yöneltmesi gerektiği açıklanmıştır.

Çalışma, ikinci bölümde tarihi perspektif çizmeyi amaçlamıştır. İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nde iki ülke arasında yaşananların kısa olay akışı anlatılmıştır. Stalin ve Hitler'in savaşa giderken ülkelerini hangi stratejilerle yönettiği, bu stratejilerin iki liderin propagandasını nasıl belirlediği konusuna cevap aranmıştır. Liderlerin kendi kitlelerini, ortaya koydukları ideolojiler etrafında, hangi stratejiler çerçevesinde bir araya getirdikleri bu bölümde irdelenmiştir.

Çalışma, üçüncü bölümde propaganda kavramını Stalin ve Hitler örneklerinde incelemiştir. Çalışmanın sınırlılığı İkinci Dünya Savaşı olarak belirlenmiştir. 1939-1945 yılları arasında gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı'nda savaş propagandasının şeklini değiştiren üç örnek olay seçilmiştir. Molotov-Ribbentrop Paktı, Barbarossa Harekatı ve Stalingrad Savaşı bu dönem içerisinde, çalışmanın araştırma konusunu incelemek için belirlenmiştir. Bu dönemlerden iki ay önce ve iki ay sonra liderlerin topluluklara yapmış oldukları konuşmalar, çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır. Çalışma, yine o dönemin söylem dışında üretilen propaganda araçları; radyo, afiş, sinema, gazete gibi kanallar üzerinden yapılan faaliyetlerle güçlendirilmiştir.

Bu çalışma; “1939-1945 yılları arasında Hitler ve Stalin’in, propagandayı miting konuşmalarında nasıl ve hangi şekillerde kullanmıştır?” sorusuna yanıt aramaktadır. Çalışmanın çerçevesi İkinci Dünya Savaşı ile sınırlandırılmıştır. Bu zaman diliminde yaşanan ve savaşın seyrine etki eden gelişmeler; “Ribbentrop-Molotov Saldırmazlık Paktı”, “Barborassa Harekâtı” ve “Stalingrad Savaşı” olayları özelinde incelenecektir. Dönemin propaganda faaliyetleri iki liderin konuşma metinlerinin etrafında açıklanmaya çalışılacaktır. Hitler için toplam 9, Stalin için ise toplam 6 adet topluluklar önünde yapılmış örnek konuşma metni incelenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından bir hafta önce, iki zıt kutbun karşılıklı anlaşmasına neden olarak Saldırmazlık Paktı, bu dönem için oldukça ilgi çekicidir. Yine bu dönemde, karşı propagandalarının değişmesi de Saldırmazlık Paktı olayının seçilmesine neden olmuştur. Saldırmazlık Paktı sonrasında iki liderin karşılıklı olarak, aleyhe yaptıkları propagandaların; “bir arada propaganda üretmek veya birbirleri üzerinde olumsuz algı oluşturmaya çalıştıkları karşı propagandaları kesmek” şeklinde değişmesi de bu dönemin savaş süreci içerisinde seçilmesine neden olmuştur. İki ülke bu dönemde daha önce aleyhte yaptıkları propagandaları kesmiş, ortak propaganda argümanları üretmiştir. Çalışma için belirlenen kodlar üzerinden bu dönemde ortak bir düşman algısı ve zafer propagandası yapıldığı gözlemlenmiştir.

Haziran 1941'de Hitler, Saldırmazlık Paktı'na bağlı kalmadan Sovyetlere saldırınca İkinci Dünya Savaşı'nın seyri değişmiştir. Barbarossa Harekâtı sonrasında iki ülke de bu saldırının kaçınılmaz olduğunu vurgulasalar da saldırı, iki liderin konuşmalarını ve propagandalarını değiştirmiştir. Bu nedenle saldırının başladığı tarih, çalışmanın konusu

olarak belirlenmiştir. Saldırmazlık Paktı ile rafa kaldırılan karşı propagandalar, bu dönemde daha şiddetli bir şekilde ortaya çıkmış, iki ülke de propagandanın düşman ve zafer kodlarını, birbiri üzerinden inşa etmeye başlamıştır.

1942 yılının kasım ayında başlayan ve Şubat 1943' e kadar devam eden Stalingrad Savaşı, yine İkinci Dünya Savaşı'nın dönüm noktası olarak tarihe geçmiştir. Bu döneme kadar çekilme politikası izleyen Sovyetlerin karşı saldırıya geçtikleri ve nihayetinde Alman Altıncı Ordusu'nu mağlubiyete uğrattıkları bu savaş, iki liderin söylemlerinde ve propagandalarında değişimlere neden olmuştur. Alman ordusunun ilk ağır kaybını Stalingrad'da yaşamış olması ve Sovyetlerin direnişe geçmesi, bu olayın seçilmesinde etkili olmuştur. Sovyetlerin zafer kodu ilk kez hücum etmek üzerinden, Almanların zafer kodu ise savaş süresinde ilk kez koruma üzerinden propaganda üretmişlerdir. Bu dönem İkinci Dünya Savaşı kaynaklarında savaşın dönüm noktası olarak geçmesi ve ülkelerin karşılıklı propagandasında yaşanan değişimlerin karşılaştırmalı analizi güçlendireceği çıktısı ile çalışmanın özel başlıkları arasında yer almıştır.

Bu dönemlerde liderlerin yapmış olduğu konuşmalar üzerinden karşılaştırmalı söylem analizi yöntemi ile propaganda faaliyetleri açıklanacaktır. Bu dönemin analiz edilmesinde “Düşman, Lider Kültü, Tanıklık, Homojenleştirme, Zafer” değerlendirme kriterleri olarak tercih edilerek karşılaştırmalı söylem incelemesi yapılacaktır. İki liderin bu kodları kullanırken gösterdikleri benzerlikler ve karşıtlıklar, çalışmanın kodları altında karşılaştırmalı bir yaklaşım ile incelenecektir.

Liderlerin, belirlenen tarihlerin iki ay öncesinde ve iki ay sonrasında yaptıkları toplantı konuşmaları kaynak alınarak propagandayı etkileyen söylemleri derlenecektir. Çalışma; Hitler ve Stalin tarafından yazılan doğrudan metinlerin çevirileri, iki liderin konuşmalarının Türkçe çevirileri ve ikincil kaynakların taranması ile yapılmıştır. Farklı dönemlerde yapılan propagandaların bu dönemlerde gösterdiği yansımalar ve liderlerin daha önce yaptıkları konuşmalardan yapılan alıntılarla çalışma güçlendirilecektir.

Özetle, propaganda kavramı açıklanarak, özellikleri ve araçları çerçevesinde çalışma için nasıl kullanılacağı anlatılmıştır. İkinci bölümde, İkinci Dünya Savaşı ve çalışmanın konusu olan iki liderin, bu savaşa kitlelere nasıl ikna ettiği hakkında genel bilgiler verilmiştir. Çalışma üçüncü bölümünde hedeflenen amaca ulaşmaya çalışmıştır. Üçüncü

bölüm; iki liderin aynı zaman dilimlerinde yaptıkları konuşmalar üzerinden propagandayı kullanarak kitleleri nasıl ikna ettiği sorusunu yanıtlamayı hedeflemiştir. İki liderin ortak tasniflerle oluşturduğu söylemlerinde farklı iki ideoloji ve coğrafyanın toplumlarını bir arada hareket etmeye ikna etme propagandaları açıklanmak istenmiştir. Böylelikle propagandanın teoriden pratiğe aktarımını karşılaştırmalı bir yaklaşımla inceleyerek literatüre katkı sağlamayı hedeflemiştir.

1. BÖLÜM: PROPAGANDA KAVRAMI, ÖZELLİKLERİ VE ÇALIŞMANIN ARGÜMANLARI

Çalışma; bu bölümde propaganda kavramını tartışmaları, özellikleri ve çeşitleri bakımından değerlendirmiştir. Çalışmanın teorik kısmı birinci bölümde açıklanmıştır. Bu bölüm diğer bölümlerin örneklendirmesini kolaylaştırmak için propaganda kavramını irdelemiş, özellikleri ve çalışmanın kodları yönünden açıklama gayreti göstermiştir.

Propaganda, tarihin her döneminde kitleleri harekete geçirebilmek için iktidar ve iktidar olmak isteyen tarafların elinde kullanılmıştır. Antik Yunan döneminde söz söyleme sanatı olarak karşımıza çıkan ve takip eden süreçte Sokrat, Demosthenes, Roma Devleti'nde Çiçeron, Çin'de Sun Tzu ve Hintli Kantulya, propagandanın ilk kullanıcıları olarak gösterilebilir. (Gürgen, 1990, s.135) Propagandanın tarihi, savaşlar kadar eskidir. Mısır'da Firavun'un piramitleri inşa etmesi, Sun Tzu'nun Çin ordularına nasihat etmesi, Buddha felsefesinin Hindistan sınırlarını aşması, Yunanistan'da fikirleriyle Demosthenes'in Makedon kralını savaşa sürüklemesi, Roma'da Sezar'ın paranın üzerine fotoğrafını bastırması, 14. Lui, Napolyon ya da Hitler'in büyük mimariler yaparken ortak gayelerinin iktidarlarının meşruiyetini sağlama ve fikirlerini kitlelere kabul ettirmek için hareket etmesi propaganda örnekleri olarak tarihe geçmiştir. (Gürgen, 1990, s.135)

Kavram olarak ilk defa Katolik kilisesi tarafından savaş yapmadan yayılma politikası üretmek üzere ortaya çıkartılmıştır. (Qualter, 1980, s.255) Kitleleri ele geçirme ve yönetme arzusu, kilise tarafından kurulan propaganda birimlerince uzun yıllar savunulmuştur. 16. yüzyılda matbaanın icadı, 18. yüzyılda gazetenin basılması ile kitlelere erişim daha kolay hale gelmiştir. Propaganda, Fransız İhtilali sonrası din temelli üretimden siyasal alana doğru yönelmiştir. Birinci Dünya Savaşı ile bilimsel olarak incelenmeye başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan faşizm, sosyalizm akımlarının Almanya, Sovyetler Birliği, İtalya gibi ülkelerde kitleleri hızlı şekilde etkilemesini sağlamıştır.

Bilinen propaganda yöntemlerinin oluşumu iki ayrı dönemde incelenmektedir. Sezer Akarcalı (2014:111) propagandanın ilk ortaya çıkışını “dini amaçlı etkileme” olarak yorumlamış, sonrasında kilisenin etkisinin azalması ile “siyasal amaçlı ikna” olarak değerlendirmiştir. İlk dönem kilisede kullanılan ve Katolik inancının savaşmadan kabulü inşası için resmi olarak kurulan ilk propaganda kurumları ile başlar. İkinci dönem ise

propagandanın kilise sınırlarını aşması sürecidir. Süreç Fransız devrimi ile başlar, ulus-devlet anlayışını, ülkelerin milli kültürlerini yayma ve geniş kitlelere bu bilinci kazandırma faaliyetlerini kapsar. Propaganda, bugün bilinen anlamına Birinci ve İkinci Dünya Savaşı döneminde erişmiştir. Özellikle bugün propaganda denilince akla gelen olumsuz anlayış bu dönemde ortaya çıkmıştır. Propagandayı anlayabilmek için, iki dünya savaşını da bir arada açıklamak gerekir. Çünkü Birinci Dünya Savaşı'nda denenmiş ve başarılı olmuş yöntemler İkinci Dünya Savaşı'nda kitle iletişim araçlarının gelişmesi ile çok yönlü boyut kazanmıştır. İki dünya savaşında aktif olarak kullanılması ve başarılı olması propagandanın bir savaş dönemi argümanı olarak anılmasına neden olmuştur. Tarihin başlangıcı ve insanların bir arada yaşaması ile ortaya çıkan propaganda kavramı bu süreçte kavramsallaşmıştır. Günümüzde ise reklam ve halkla ilişkiler kavramları ile iç içe geçen bir hal almıştır.

1.1. Kavramsal Tartışmalar

Totaliter rejimlerin kendi halklarını yönlendirmek, onların fikirlerini etkilemek ve ideolojilerini geniş kitlelere kabullendirmek için propagandayı etkin kullanmış olmaları, propagandanın anlamının özellikle batılı demokrasilerce olumsuz bir çağrışım uyandırmasına sebebiyet vermiştir. Bu olumsuz çağrışımı yıllar sonra Birleşik Krallık'taki ilk uluslararası iletişim profesörü Philip Taylor'un "Munitons of the Mind" kitabının önsözünde yazdığı, "Modern bilgi çağının getirdiği zorluk, tek başına hiçbir propaganda kaynağının düşüncelerimizi şekillendiren bilgi ve imajlar üzerine tekel kurmasını sağlamaktır. Eğer bu olursa savaş propagandacıları işbaşına dönecektir." (Akt: Welch, 2019, s.16; Taylor,1995,s.ix) ifadesinden fark edebilmekteyiz. Propagandanın tanımlanmasının önünde bu ve benzeri durumlar farklı anlamlar doğurmuş, her dönem yeni tanımlamalar yapılmasıyla bir anlam bütünlüğü sağlanamamıştır.

Propaganda çalışmalarını yürütenler, onu İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan olumsuz anlamından kurtarmaya çalışmışlardır. Propaganda için etkileme ve ikna çabalarının sistemleşmesi, kelimelerle insanların duygu ve düşüncelerinin değiştirilmesi gibi kavramların ortaya çıkma sebeplerini açıklayan tanımlar yapılmıştır (Geçikli, 2010, s.266). Sosyal bilimlerin birçok alanında karşımıza çıkan tanım farklılığı sorunları propaganda için de geçerlidir. Propagandanın da birden fazla tanımı yapılmıştır. Çalışmamıza yol gösterecek tanımlardan örneklerle kavram tartışmaları açıklanacaktır.

Jacques Ellul (1965, s.15) propagandayı baştan aşağı bir teknik olarak ele almıştır ve bu tekniğin Naziler, Batılı demokrasiler veya komünistler tarafından kullanıldığında “özdeş” sonuçlar ortaya çıkardığını savunmuştur. Propagandanın anlık yapıldığının altını çizerek bu anlık hadisenin, propagandaya maruz kalan bireyin tarihsel algılamasını ve eleştirel düşünme yeteneğini yok ettiğini ifade etmiştir. Aynı ayrı bireylerin propagandaya ihtiyaç duyduğunu, çünkü kitle toplumunda yaşadığımızı belirtmiştir. Propagandanın seçimler, törenler ve kutlamalar gibi etkinliklere katılmamızı sağladığını belirtmiştir.

Leonard W. Doob (1948:390) propagandayı; toplumda bilim dışı ve şüphe ile yaklaşılacak amaçlar için kişilerin davranış ve fikirlerini etkileme ve kontrol etme olarak tanımlamıştır. 1989 yılında kaleme aldığı makalesinde, propagandanın açık ve anlaşılır bir tanımının yapılmasının istenmediğini belirtmiştir. (s.375)

Psikolog Anthony Pratkanis ve Elliot Aranson (2001:15) propagandanın psikolojik yapısını yorumlamak üzerine ele aldıkları kitaplarında propagandayı; “kitlenin önerisi” veya “sembollerle bireylerin psikolojisini manipüle etmek” olarak tanımlamıştır. Benzer görüşlerle propagandanın duygusal arka planını işleyen Pratkanis ve Turner (1996:190), propagandanın işlevini: “Önyargılar ve hislerle oynayarak düşünceleri değiştiren basit görüntü ve sloganlar kullanarak mesajın alıcı tarafını önceden tasarlanmış fikre yaklaştırma çabası.” olarak yorumlamıştır.

Arsev Bektaş’a (2002:7) göre propaganda; belli çıkarları olan şahısların ya da grupların başkalarının kanılarını ve eylemlerini etkilemek amacıyla önceden ayarlanmış ikna ve telkin taleplerini kullanarak yaptıkları eylemler bütünüdür. Planlı olması ve sonucunda etki alanının davranışlarına dönük değişim yaratacak tesir oluşturması Bektaş’ın tanımında da yerini almıştır.

Yapılan en derli toplu tanımlama da Terence H. Qualter aittir. Qualter propagandayı: “Bir bireyin veya grubun, başka bireylerin veya grupların tutumlarını biçimlendirmek, kontrol altına almak veya değiştirmek için haberleşme araçlarından yararlanarak ve bu bireylerin veya grupların belirli bir durum veya konumdaki tepkilerinin kendi amaçlarına uygun tepkiler şeklinde olacağını umarak giriştikleri bilinçli bir faaliyeti.” olarak tanımlamıştır. (Qualter, 1980, s.255) Propagandanın etkili olabilmesi için görülmesi,

hafızaya kazınması, anlaşılması ve sonrasında eyleme geçmesi gerektiğini savunmuştur. (Qualter, 1980, s.256)

Farklı tanımlamalar olmasına karşın bu çalışma, propagandayı Qualter'in tanımı çerçevesinde inceleyecektir. Konu irdelenirken, Qualter'in tanımı üzerinden örnekleme sorular sorulmuştur ve propagandanın unsurlarını bu şekilde açıklama gayreti gösterilmiştir. Propagandanın etkisi, örnek liderler ve liderlerin kitleleri üzerinde, onun tanımı doğrultusunda sınanmaya çalışılmıştır.

Yapılan tanımlamaların her biri ortak bir çıkış noktasından harekete geçmiş ve birbirlerine çok yakın çıkarımlarda bulunmuştur. Bütün buradaki yorumlardan hareketle, bir eylemin propaganda olmasını sağlayacak özellikler aşağıdaki bölümde tasnif edilmiştir.

1.2. Propagandanın Özellikleri

Tüm bu tanımları bir araya getirdiğimizde şu ortak sonuçlara ulaşabiliriz: "Propaganda, belirli bir plan çerçevesinde geniş kitleleri hedef alır; bu süreçte kitle iletişim araçlarından yararlanırken sistematik tekrara dayanan tek yönlü bir iletişim yöntemini kullanır. Asıl amacı ise kitlelerin doğrudan eyleme yönelik davranışlarını değiştirmek ve denetlemektir."

Yukarıda birbirinden farklı dönemlerde birbirinden farklı coğrafyalardan yapılan tanımlamalar incelenerek bazı ortak amaçlar olduğu ortaya koyulmuştur. Propaganda teorisi bu ortak özelliklerin farklı örnekleri ile aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

- Belirli bir hedef/ plan çerçevesinde yapılır.

Sistemli inandırma etkinliği, çeşitli ikna edici vasıtalarla fikirlerin ve değerlerin yaygınlaştırılması (Mutlu 2004, s.239) olarak tanımlanmıştır. Bu ölçüden yaklaşıldığında propaganda, belirli bir grubun ya da şahsın kendi görüşlerini diğer grup ya da şahıslara kabullendirme çabasıdır. Başka bir yaklaşımla propaganda; belli çıkarları olan propagandacının, başkalarının fikir ve eylemlerini etkilemek maksadıyla planlı ve önceden tasarlanmış olan ikna maksatlı faaliyetlerini kapsamaktadır. (Bektaş, 2002, s.20) Planlı bir çalışmadan ortaya çıkmayan bir propaganda düşünmek yalnızca hayalcilik olacaktır. Propaganda, bir amacı benimsetmeyi hedef almış, bu amacı benimsetebilmek için planlı

hareketlerle hedefindeki kitleyi etkilemeyi ve bu kitlenin istediği yönde davranış değişikliği göstermesini amaçlamıştır.

- Bireyleri değil geniş kitleleri hedef alır.

Propaganda kitle iknası olarak açıklanabilir. Genel olarak bir kişinin bir topluluğu ikna etme süreci şeklinde işlemektedir (Jowett ve O'donnell, 2014, s.29). Hitler, "Propagandanın amacı, tek tek ve bilimsel olarak kişileri bilgilendirmek değildir. Onun görevi, kitlelerin dikkatini belirli olaylar, ihtiyaçlar ve gerekler üzerine çekmektir." (Hitler, 2002, s.67) ifadesi ile propagandanın hedefini göstermiştir.

Hitler'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere ideolojiler, inançlar veya karşı tarafa aktarmak istediğiniz her ne varsa onu aktarmak için bireylerle tek tek iletişime geçmek güçtür ve fazla zaman alır. Önceden planı yapılmış ve kısa sürede harekete geçmek isteyen propaganda ise hedefine geniş halk kitlelerini alır. Bu da aşağıda belirteceğimiz kitle iletişim araçlarının kullanılması ile mümkün olmaya başlamış ve propaganda, kitle iletişim araçlarının gelişmesi ile bireylerin değil toplumların davranışlarını etkilemek amacına ulaşmaya başlamıştır.

- Kitle iletişim araçlarının kullanılması.

Kitle iletişim araçlarının kullanımı ele alındığında propaganda kavramının içerisinde bulunan birtakım niteliklerin ortaya çıkması muhakkaktır. Özellikle birtakım semboller, söz, hareket, jest, müzik ve diğer vasıtalar propagandanın kitle iletişim araçlarındaki kullanımını ve önemini artırmıştır

Yukarıda bahsettiğimiz, kitlelere ulaşma hedefi ise kitle iletişim araçları ile olan alakasını doğurur. Özelliği gereği geniş kitlelere hızlıca ulaşabilen kitle iletişim araçları, günümüzde en etkili propaganda araçlarına dönüşmüştür. Bugün neredeyse tüm dünya nüfusuna ulaşabilecek kapasiteye gelen kitle iletişim araçları her dönemde propagandanın bir numaralı ihtiyacı olmuş, kullanımı ise zorunluluk haline gelmiştir.

- Tek yönlü iletişim yöntemini kullanır.

Propaganda yapan, hedef kitlesinde amacına ulaşana kadar iletilerini iletmeye devam eder. Propaganda; sosyal, siyasal ve ideolojik gayeyle veya bir inanışa destekçi kazanmak için yapılan ancak doğrulaması yapılmayan tek taraflı bir tanıtma çalışmasıdır. Burns ve Peltaron,1960, s.273) Burada da propaganda; tek yönlü bir iletişim ve iletiyi gönderen propagandacının sahip olduğu inanışa, kitleleri tek taraflı biçimde ikna etme metodu olarak tanımlanmıştır.

Propagandanın siyasal başka bir tanımında; “tek taraflı olarak belli bir siyasi düşüncenin kabul ettirilmesi niyeti ile belli verilerden yola çıkarak hedef kitlenin yönlendirilmesi” (Aziz, 2003, s.14) ifadeleriyle, kitlenin yine bir iletimle karşı karşıya kaldığı gözlemlenmiştir.

O’Shaughnessy (2004:58) şöyle diyor: ‘Propaganda kendi istediği doğruları geniş kitlelere empoze eder. İki dünya savaşı ve bu savaşlar sonrası ortaya çıkan birçok devrimde propagandanın aktif kullanımı bu ifadenin doğruluğunu kanıtlar niteliktedir. Propaganda tek yönlü bir ikna, empoze ya da inandırma metodudur.’

- Doğrudan doğruya kitlelerin eyleme yönelik davranışlarını değiştirmek ve denetlemek asıl amaçtır.

Propaganda, diğer özelliklerinin tamamı ile eyleme yönelik davranışsal değişikliği hedef edinir. Geniş kitlelerde uyandırılmak istenen, bu amacın harekete geçmesidir. Yalnızca bir ikna süreci değil, ikna edilmiş geniş toplulukların bu iknalarını hayata geçirme beklentisidir.

Propaganda nihai olarak; farklı yöntem ve araçlar kullanarak, bir kişi veya bir grup tarafından benimsenmiş bir inanç, anlayış veya ideolojiye geniş halk kitlelerini inandırmak amacıyla yapılır. Bu sistemli eylem süreci sonucunda, sürece maruz kalan toplulukların tutumlarını değiştirmesini yegâne amaç olarak belirler ve bu yönde çalışmalarını yürütür.

1.3. Propaganda Araçları

İnsanoğlu, hayatını ilerletebilmek için doğru bilgiye ihtiyaç duyar. Sürekli kontrol altına alınan, denetlenen haberler insanın düşünmesine ve doğru yolda ilerlemesine engel teşkil eder. Bu halin farkında olan din adamları, politikacılar, ideologlar haber kaynaklarını elinde bulundurarak kamuoyu elde etmeyi, bu sayede propaganda yapmayı amaçlamışlardır. Propaganda araçları ile iletişim araçları aynıdır. Alıcı açısından bir anlam ifade eden her vasıta bir iletişim aracı olarak ifade edilebilir. Jest, mimik, dokunma, sessiz kalma gibi karşı tarafa mesaj verecek her şey iletişim / propaganda aracı olarak nitelenmiştir. (Berkes, 1942, s. 26-28).

Propagandanın tek yönlü olması, geniş kitleleri etkileme amacı ve kitlelerde oluşturmak istediği davranış değişikliği, kitle iletişim araçlarının da yine aynı amaçları benimsemesi, propaganda araçlarının doğrudan kitle iletişim araçları olduğunu gösterir. Kitle iletişim araçları, insanları genellikle kitle psikolojisi ile davranmaya itmiştir. Neuman'ın "Suskunluk Sarmalı Teorisi" yine kitleleri birbiri gibi davranmaya ve toplumda kabul görmeye yönlendirir. Medya/kitle iletişim araçları etki alanına, dışlanma tehlikesi saçar ve birey buradan aldığı haberleri onaylamasa da sessiz kalır, ayak uydurur. (Neuman, 1998 s.275) Tüm bunlar kitle iletişim araçları vasıtası ile olur. Kitle iletişim araçları kamuoyuna kısa zamanda ulaşabilmekte ve kitleleri güdüleyebilme yetisine sahiptir. Bu sebeple propaganda araçları, kitle iletişim araçlarının doğrudan kendisidir. Gazete, radyo, televizyon, internet vb. kitle iletişim araçlarının tamamı doğrudan doğruya propagandanın kitlelere ulaşma vasıtasıdır. Özelliği gereği geniş kitlelere hızlıca ulaşabilen kitle iletişim araçları, günümüzde en etkili propaganda araçlarına dönüşmüştür (Chomsky, 2002, s.18).

Propagandanın uygulanma sürecinde onun araçlarını kullanmak, propaganda yapımcıların ön hazırlıkları kadar önem taşır. Kamuoyu oluşturmakta bu araçları kullanabildiği ölçekte propaganda etkili hal alır. Kitle iletişim araçlarının toplumun her ferdine temas edecek kadar yaygın olması nedeni ile propaganda için kullanılması her dönemde görülmüştür.

Harold D. Laswell' in "Şırınga Modeli"(Ayrıca bkz; Laswell&Blumsenstock,1939) kitle iletişim araçlarının bir fikri ortaya attığını ve bu fikrin tıpkı bir iğne gibi insanlara hemen tesir ettiğini iddia etmiştir. Laswell, toplumun kısa sürede kitle iletişim araçları ile

etkiye alınacağı kanaatini savunmuştur. (Akt: Jowett&O'dennal, 2017, s.138; Laswell&Blumsenstock,1939) Bu yorum İkinci Dünya Savaşı yılları için kabul görmüş fakat kitlesel iletişimin, kişilerin görüşlerini etkilediği ancak kitle iletişim araçları vasıtası ile kitlelerin fikrinin değiştirilemeyeceği yapılan çalışmalarda açıkça ortaya koyulmuştur. (Atabek, 2003, s.7)

J.A.C Brown (2000:44) ise medyanın demokratik rejimlerde dahi otoritenin kontrolünde olduğunu, daha kötüsü, istediklerini vererek kar kaygısı güden reklam şirketlerinin tekelinde olduğunu savunmuştur. Böylelikle insanı düşünmekten alıkoyan bir sistem devreye koyulmuştur. Kamu; aynı dergiler, aynı gazeteler, aynı yayınlardan beslenerek kendisine göre diğer olandan beslenmeyi bırakmıştır. Bu araçlar sayesinde kişiye; ne söylemesi gerektiği, toplumdaki konumu, neler yapabileceği ve tamamını gerçekleştirmek için neler yapması gerektiği sürekli vurgulanmıştır. Brown'ın yorumu propagandanın özellikleri ile örtüşmektedir. İletişimin çok yönlü kanalları, tek yönlü bir hale devşirilerek topluma iletilmek istenenler telkin edilmiştir.

İnsana en çok etki eden, onları yönlendiren araçları propaganda kapsamında değerlendirmek gerekmiştir. Kitle iletişim araçları dünyayı insan için dizayn edebilme yeteneğine sahiptir. Bunu yaparken de belirli fikrin alacağı yönü belirlemeye ortam hazırlar. Bu sayede kitle iletişim aracının öncelikleri, halkın öncelikleri haline gelmiştir (Bektaş,1996, s.121). Kitle iletişim araçları halkı yönlendirerek insanların kanaatlerini değiştirecek fikri bir kez oluşturduktan sonra, bu fikri değiştirmek çok güç, güçlendirmek kolay olmuştur (Schiller, 2005, s.265). Propagandayı toplumsal denetleme olarak değerlendirirsek kitle iletişim araçlarının bu denetlemedeki rolü de belirlenmelidir (Akarcalı, 2003, s.40-43). Propaganda araçları geniş kitlelere yaptığı tek yönlü bildirim ile kitlelerin fikirlerinin oluşmasındaki önemini tek tek inceleyerek açıklanacaktır.

***İnsan**

Propaganda için ilk araç insanın kendisidir. Çünkü yeryüzünde bulunan her insan bir millete, inanca, ideolojiye, ülkeye karşı aidiyet hisseder ve insan, mevcut aidiyetlerinin toplumun diğer fertlerine karşı başarılı-hâkim olması için propaganda faaliyetlerine girişmiştir.

İnsan, dünyanın var olmasından bu yana diğer insana dokunabilecek en güçlü etkileşim ağıdır. İnsan, bu yönüyle propagandanın doğrudan bir aracıdır. Propagandacı olacak insan ise bir fikri, ideolojiyi, inancı; samimi, donanımlı, eğitici bir şekilde ortaya koyabilirse diğer insanları etkilemede en önemli gücü teşkil etmiş olur. (Berkes, 1942, s. 28).

İnsanın propaganda aracı olarak başarısı, tarihte bilinen birçok örnekte gözlemlenmiştir. Tarihin akışında misyon faaliyetleri ile propagandacı faaliyetleri yürütülen olaylarda etkin başarı sağlanmış olmasına örnek olarak; Anibal, Atilla, Cengiz Han savaşa başlamadan önce savaşıacakları yerlere gönderdikleri insanlarla ordularının kudretini anlatmışlar ve ezici üstünlüğü, daha savaş meydanına gelmeden kazanmışlardır. Aynı hedef, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması döneminde dervişler vasıtası ile gerçekleştirildi. Diğer propaganda araçlarının etkisine ve güncel teknolojilerin ortaya koyduğu başarılarla rağmen insan, propaganda için çok yönlülüğü, etkinliği ve doğrudan olması sebebiyle her dönemde etki edebilirliğini korumuştur. (Berkes, 1942, s. 28).

***Basın /Gazeteler**

Basın denildiği zaman propaganda anlatıları gazeteye işaret eder. Tarihe düşülen notlarda, yapılan araştırmalarda basın başlığının altında sıkça gazeteden söz edildiğini fark edince yalnızca gazete ya da yalnızca basın başlığı yerine basın başlığının altında literatürün sıkça konu edildiği gazeteyi anlatmak kanaatine ulaşılmıştır.

Gazete, siyaset, ekonomi, kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi vermek için yorumlu veya yorumsuz, her gün veya belirli zaman aralıklarıyla çıkarılan yayındır. Gazetenin propagandanın aracı olması çok eski tarihlere dayanmaktadır. Halihazırda kullanılan kitle iletişim araçları arasında en eskisi olduğu kabul edilmektedir. Jul Cesar tarafından çıkarılan “Acra Diana” adlı gazete, en eski örneklerdendir. (Okay, 1957, s.14) Başka bir örnek, Fransızların meşhur komutanı Napolyon'un şu sözüdür: “Dört düşman gazete, yüz bin kişilik ordudan çok zarar verebilir.” (Akt:Okay, 1957, s.14-15). Matbaanın yaygınlaşması ve basımın ucuza mal olmaya başlaması ile geniş halk kitlelerine ulaşabilen gelen gazete, propagandanın en önemli araçlarından biri haline gelmiştir.

Hegel: “Gazete, modern insanın sabah duasıdır.” demiştir. (Akt:Domenach, 1995, s.13) Belli görüşleri basan gazeteler, Fransız Devrimi ile hızla ortaya çıkmaya başlamışlardır. 19. yüzyılın ortalarına kadar pahalı kalan gazeteler, yalnızca seçkin zümreye dağıtılmıştır. (Domenach, 1995, s.13) Sonrasındaki dönemlerde yaygınlaşan matbaa ve gazete, her eve girecek hale gelmiştir.

Ayrıca fotoğraf kullanılarak haberlerin icra edilmesi gazete açısından başka bir önem arz etmektedir. Domenach (1995:12) “Yazı ve resim propagandanın sürekli dayanaklarıdır.” diyerek propaganda yapmanın üzerinde bu iki öğenin önemini vurgulamıştır. Yazıyla birlikte verilen fotoğraf, bize gerçeği göstermekte, bakış açısını değiştirmekte, farklı bir mesaj vermektedir. (Oktay, 1987, s.85) Sağına, soluna, altına, üstüne yazı yazılarak verilecek her haber, ideolojik saiklerle yüklenecek bir mesaja dönüştürülme kuvvetine sahip olur.

Faşist İtalya’nın siyasi lideri Mussolini, 1 Ekim 1928 tarihinde “Bir Vazife Olarak Gazetecilik” ismi ile bir nutuk yayınlamaya şöyle söyler: “Totaliter bir rejimde basın, bu rejimin uzvudur ve bu rejime hizmet eden bir kuvvettir. Bu nedenle bütün İtalyan basını da faşisttir. Bu tartışmasız gerçek, faşist gazetecilik için bir direktif prensibi ortaya koymaktadır. Rejime zararı olan her şeyden uzak durulacaktır; rejime faydası olan her şey yapılacaktır.” (Akt; Dönmezer 1968, s.47-48) Mussolini örneği, totaliter rejimler için kitle iletişim araçlarının kontrolünde net bir örnek olmakla beraber, basın yolu ile etki etme yöntemi, demokratik rejimler tarafından da kullanılmıştır.

Jowet& O.Donnell,(2017;37) gazete her şeye rağmen “Kamu çıkarları adına, kamuoyunu susturmaya ya da ondan uzaklaşmaya çalışan diktatörlere zılgıtı çeker. Siyasal iktidarın yetkisini kötüye kullanmasını ortaya çıkarır. Yasaların yapılışı kamuya açık büyük toplantılarla gerçekleşir. Basın ve kamuoyu, mutlakiyetin kara göklerinde parlak kuyruklu yıldız gibi ışık saçar.” demiştir. Böylelikle gazetenin yeri geldiği zaman iktidarı uyaran rolüne değinmiştir.

Günümüzde gazeteler, büyük sermaye güçlerinin etkisine girmiştir. İktidar konumuna gelmek isteyen her kesim, gazetelerin toplumu etkileme gücüne ihtiyaç duymaya başlamıştır. Siyasi, kültürel, ekonomik haberlerin halka ulaştırmasının yanı sıra bu haberleri verirken toplumu yönlendirme etkisi ve kamuoyu oluşturabilme gücü gazeteyi önemli kılmaktadır.

***Kitap**

18. yüzyılda devrimci düşünceler fikirlerini yayabilmek için kitaplara başvurmuştur. Önceki bölümde, gazetede açıkladığımız basımın ve yayının pahalı olması, okunmasının çok zaman alması gibi durumlar kitaplar için de bu dönemlerde sıkıntı oluşturmuş ve kitaplar yalnızca zengin bir zümre tarafından okunmuştur (Domenach, 1995, s.22). Aydınların kamuoyu oluşturma metodu olarak ortaya çıkmış fakat etki alanı sınırlı kalmıştır.

20. yüzyılda ise aydın zümrenin oluşmasında en etkili araç haline gelmiştir. Hitler'in Mein Kampf'ı, Atatürk'ün Nutuk'u, Marx'ın Das Kapital'i ideolojileri; geniş kitlelere, doğrudan ideolojilerin kurucusu tarafından aktaran yayınlar olmuştur. Aynı zamanda roman, hikâye gibi türlerle de ideolojiler, kitaplar vasıtası ile propagandaya araç olabilmektedir. Örneğin; Vatan Yahut Silistre ile Namık Kemal "Osmanlılık" fikrini yaymış, Amerika'da kölelik aleyhtarlığı Harriet Beecher Stowdun tarafından kaleme alınmış, Uncle Tom's Cabin adlı roman ile geniş halk kitlelerinde karşılık bulmuştur (Bektaş, 1996, s.141).

***Radyo**

Radyo, propagandanın etkili araçlarından olduğunu göstermiştir. Çalışmanın araştırma sahasındaki iki liderin radyoyu, özellikle de o dönemin en etkili propaganda aracı olarak kullandıklarını söylemek yerinde olacaktır. Domenach: (1996:7)"Radyo olmasaydı Hitler'de De Gaulle de tarihte oynadıkları önemli rolü oynayamayacaklardı." derken bu dönemde radyonun ne kadar etkili bir propaganda aracı olduğunu yansıtmıştır. Radyo, Birinci Dünya Savaşı sırasında bulunmuş, savaş sonrasında propaganda aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Sözlü propagandanın klasik araçlarından olan toplantı, gösteri ve mitinglere karşın radyo, propagandanın en önemli özelliklerinden olan geniş kitlelere hitap etme anlayışını gerçekleştirebilecek vasıftadır. En ücra köşelere kadar yayın yapabilecek olan radyo; toplantı, gösteri ve yürüyüşlerin uzun zamanda ulaşamayacağı kitlelere ulaşabilecek imkânı doğurmuştur. Radyonun icadı, sesi bütün sınırlardan kurtararak propagandaya büyük bir silah vermiştir (Yılmaz, 1995, s.24).

Radyonun televizyon ve gazeteye karşı avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Kitleleri, gazete okumak gibi zahmetli bir alışkanlığından kurtarmış, onun yerine doğrudan vurguların yapıldığı anlatımlarla haber almayı kolay fakat pasif hale getirmiştir. Görüntünün olmaması televizyon karşısında radyoyu etkisiz gibi gösterse de daha az maliyetlerle üretiminin ve dağıtımının gerçekleştirilmesi, daha küçük boyutlarla hayatın her yerine nüfuz etmesi, okuma-yazma bilmeyenlerin de istifade edebilmesi, en demokrat, ucuz ve popüler araç olmasını sağlamıştır (Oktay, 1996, s.32). Radyonun dezavantajı, televizyonun görsel çekiciliği karşısında ilgisiz kalmış olmasıdır.

Radyo, her an her yerde insana ulaşabilmektedir. Araba kullanırken, yemek yaparken yahut herhangi bir işle meşgul olurken radyo insana etki edebilir. Aslında gazete ve radyo bu noktada da birbirini tamamlar, insanlar radyo dinlerken eriştikleri haberleri tekrar okuyarak gözden geçirip kontrol etmek ister.

1930'lu yıllarda ise ABD'de Başkan Roosevelt'in Amerikan halkına yaptığı ocak başı sohbetleri ve sonrasında Orson Welles'in 1938 yılında yaptığı "Dünyalar Savaşı" isimli radyo programı, o yılların radyosunun kamuoyunda oluşturduğu etkiyi açıklamak adına somut örneklerdir (Koç, 2000, s.69). İkinci Dünya Savaşı yıllarında kurulan bir Amerikan verici istasyonu, savaş sonrasında, karşısında 16 bin verici istasyonu bulmuştur (Başdoğan, 1960, s.32). Bu durum, ABD'nin siyasal propaganda kullanımının Avrupa'da fazlası ile karşılık bulduğunun en açık göstergesi olmuştur.

Alman Propaganda Bakanı Goebels, radyoyu propagandanın en önemli aracı olarak tanımlamıştır. Lenin'in Bolşevizm'i kurarken en büyük yardımcısı yine radyo olmuştur. Çalışmanın diğer bölümlerinde özellikle SSCB ve Nazi Almanyası'nda bu araçların nasıl kullanıldığına dair örneklerle açıklanmıştır.

Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'nın diğer bir tarafı olan İtalya'da radyonun etkisi fazlaca hissedilmiştir. İtalya, özellikle BM'nin kararlarına yönelik karşı propagandasını Afrika'dan ve İtalya üzerinden yapmış olduğu 10 ayrı dilde radyo yayınıyla gerçekleştirmiştir. Bu sayede İngiliz ve Fransız sömürge imparatorluklarını zedelemeye çalışmıştır (Kuruoğlu, 2006,s.19). Avrupa'da yalnızca Hitler ile sınırlı kalmayan radyonun propaganda aracına dönüştürülmesi, İkinci Dünya Savaşı'nda silah ölçeğinde etki yaratmıştır.

ABD’de yaşanan bir olay, radyonun kitleler üzerindeki etkisini kanıtlar niteliktedir. Amerikan C.B.S Radyosu ani bir yayınlı Orsan Welles’in Merihlilerin dünyayı ele geçirdiğini anlatan bir radyo programı başlatmıştır. Olay o kadar yankı uyandırmıştır ki, insanlar New York sokaklarında kargaşa halinde Merihlilerden kaçışmış, bazıları haç çıkarmaya başlamış, radyolar aranarak fazlaca bilgi istenmiştir (Kuran, 1962, s.48-49). Örnek olay gösteriyor ki radyo her eve girebilecek konuma geldikten sonra geniş kitleleri etkileyerek toplumsal eylem değişikliğine neden açacak kadar kuvvetli bir propaganda aracı haline gelebilmiştir.

Lazarsfeld, Berelson, Gaudet bir arada yaptıkları çalışma sonucunda insanların radyoya karşı kişisel bir yakınlık hissedebildiği, bu yakınlığın da yüz yüze konuşma etkisi yarattığını saptamışlardır. Radyonun bu gücü keşfedildikten sonra radyolar doğrudan devlet tarafından kurulmaya başlanmıştır (Bektaş, 1996, s.134). İkinci Dünya Savaşı, özellikle radyonun yaygınlaşması özelinde devletlerin doğrudan propagandayı ve ona giden araçları yönettiği olaylara sahne olmuştur. (Ayrıca bkz; KURUOGLU, H (2006), Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo)

***Sinema**

19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan sinema, fotoğraftan sonra görsel mesajların hareketli hale gelmesi ile geniş kitlelere ulaşmasını sağlayan teknolojik bir gelişmedir (Odabaşı, 1995, s.12-14). Asıl gelişimini ise 20.yüzyılda ortaya koymuştur. Yine bu yüzyılın ortalarına doğru filmler siyasal mesaj içermeye başlamıştır. Batı Avrupa ülkeleri, SSCB ve özellikle ABD’de bu yayınlara çokça rastlanmıştır (Aziz, 2017, s. 81).

Film, kişilerin görsel hazzına sağladığı duygularla bilinçaltına etki etmekte ve onların davranışlarını değiştirmekte gazete ve radyodan daha etkili olmuştur. Kişilerin davranışlarını değiştirmekten öte kalıcı bir tutum değişimine de sebebiyet vermiştir. Bireylerin tercihlerinde filmlerin küçümsenmeyecek önemleri görülmüştür (Bektaş, 1996, s.141).

20. yüzyılın ikinci yarısında her ülke kendi sinemasını yaratmıştır. Ülkeler kendi siyasi propaganda malzemelerini sinemaya taşımıştır. Sinemanın icat edildiği Fransa’da sinemanın bir siyasal propaganda vasıtası olarak kullanıldığı görülmüştür. Takip eden sürede Amerika’da azınlıklar ve dini grupların haklarını korumak için üretilmiştir. ABD’de bu süre

zarfında Musevi ve İsrail propagandası yapılmıştır. Pek çok Amerikan filminde Hristiyanlık propagandası ve ABD'nin propagandasının yapıldığı da ayrıca görülmüştür (Aziz,2017, s.82).

ABD, özellikle Hollywood ile dünyada propagandanın sinema üzerinden yapılmasını en iyi kurgulayan devlet olmuştur. Hollywood filmleri Amerikan bakış açısını bütün dünyaya anlatmıştır. Yirminci yüzyılın ABD'nin yüzyılı olacağı idealini insanlara aşılmiştir (Odabaş, 1993, s.68). ABD hükümetleri bu filmlerin birçok ülkede vizyona girmesini istemiş ve bu çalışmalarını yürütmüştür. ABD bu sayede Hollywood filmleri yayınlanan ülkelerde, bireylerin bilinçaltında kendisine meşruiyet devşirmeyi amaçlamıştır.

Televizyonun yaygınlaşması sinema için bir duraklama dönemi olarak görülse de daha önceleri çekilen filmlerin birkaç milyonu geçmeyen seyirci kitlesi bu filmlerin televizyon aracılığı ile çok daha geniş kitlelere ulaşması sonucunda propaganda yapma amacını daha etkin bir biçimde yerine getirmiştir.

Yeni döneme yaklaştıkça sinema filmleri küreselleşme ile beraber artık kültürel kodları aktarmaya başlamıştır. Özellikle 1990'lı yıllar sonrasında filmler, kültür aktarma vasıtası olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde filmler kültür taşınmasında bir araç haline gelmiştir. Mevcut filmler, vatanseverlik hislerini canlandırma, ulusal olarak bir arada hareket etme arzusunu dürtüleme, gerektiğinden fazla iyimser olmayı engelleme, bir yeniliğin hayata geçip geçmemesini sağlama, iktidarı övme gibi amaçlarla çekilmiştir (Akt; Bektaş, 2000, s.141 ;Abadan). Başlangıcından günümüze kadar sosyal maksatla ortaya konulsa da sanat için yapılmış olsa da filmlerin insanların bilinçaltına işleyen özelliği, siyasi propagandaya devşirilme gücüne sebebiyet vermiştir. Sinemanın bireyler üzerindeki bu etkisi gerek iktidar gerekse muhalefet açısından her zaman siyasi propaganda vasıtası olarak kullanılmaya açıktır.

***Televizyon**

Propagandanın görsel ve işitsel araçları içinde etkili ve önemli yere sahiptir. Bulunduğu tarihte görüntünün ulaşabildiği en ileri aşamadır. İnsanın duygu, düşünce dünyasına ve bilinçaltına mesajlar gönderir. Özellikle okur-yazarlık oranın az olduğu toplumlarda büyük etki uyandırır. Güncel insanın en fazla kullandığı, neredeyse her evde bir

tane olacak kadar sayıca üstün, insanların hayat tarzını belirleyen, günlük hayatı yorumlamasını sağlayan, kültürünü ve beklentilerini etkileyen bir silah olarak karşımıza çıkar.

Radyonun sesi sınırlardan kurtarması olarak devrim niteliğinde kabul edilen özelliği televizyon için yalnızca ses ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda görüntüyü de sınırlardan kurtarmak ile sağlanmıştır. İnsanlara dünyanın başka bir yerinde olan olayı canlı izliyormuş gibi aktarma gücüne sahip olan televizyon, propaganda ve iletişim için yepyeni bir boyut kazandırmıştır. Radyonun kitle iletişim araçları arasındaki önemli rolünü zamanla ele geçirmiştir. Kamuoyunu belirleme, seçimler ve hatta savaşlar konusunda önemli bir etki oluşturmuştur.

Amerikan başkanlık seçimlerinde Nixon ve Kennedy arasındaki televizyon tartışması bu bağlamda akıllarda kalan bir örnek teşkil etmiştir. Nixon' un programa çıkarken aksayan ayağı, sahne dekoruna benzer kıyafeti, tıraşsız oluşu, yorgun ve sinirli ifadelerinin ekrana yansımalarına karşın Kennedy'nin sorulan sorulara verdiği net cevaplar, enerjisi, tıraşı ve sahne ile olan kıyafet uyumu ekranlardan yüz yirmi milyon kişiye iletilmiştir. 26 Eylül 1960 tarihinde yapılan bu yayının sonrası Kennedy'nin geride götürdüğü seçim çalışmalarını sadece yüz yirmi bin oy farkla kazanmasına etki etmiştir. (Turam, 1994, s.209).

Kore Savaşı'nın tarafları arasında ideolojilerini yaymak maksadıyla, başlıca propaganda aracı olarak televizyon kullanılmıştır. (Kuehl,2014, s.11-12) Körfez Savaşı'nda ilk kez bir savaşın yirmi dört saat CNN tarafından canlı yayınlandığını ifade etmiştir. (Kaplan,1992, s.97) Savaşların taraflarının bakış açılarını yansıtan canlı yayınlarla savaşlara hem iç hem de dış meşruluk kazandırmak amaç edinilmiştir. Kitlelere savaşlar televizyon sayesinde, hâkim ideolojilerin penceresinden izletilmiştir.

Toplumun televizyonu bir eğlence olarak görmesi propagandacıların elini kuvvetlendirmiştir. İnsanların eğlence aracılığı ile aldığı mesajları doğrudan yargılamaması propagandacıların bu mesajları yerleştirip iletmesini kolaylaştırmıştır (Schiller, 2005, s.125). Bugün toplum genelinde bir alışkanlığın ve eğlencenin eve girmiş hali olarak kabul gören televizyon, insanların hayatlarında aile bireyleri kadar yakındır ve uğradıkları propaganda bombardımanını fark etmeyecek kadar hayatın doğal bir unsuru haline almıştır.

Diğer bir unsur ise toplumun haber alma kaynağı olarak televizyonu kullanması ile ortaya çıkmıştır. Televizyon haber akışının büyük bölümüne hâkim olan haber ajansları, bilgi akışındaki en etkili araçlardır (Tokgöz, 1994, s.105). Sermayenin büyük sahipleri, bilgi akışını ellerinde bulundurmanın ve bu akışa hâkim olarak geniş kitlelere ulaşmanın farkına varmıştır. Haberleri verirken tek yönlü iletim, toplumun etki alanını yönlendirme kapasitesine sahiptir.

Televizyon ve basın bir arada, toplumdaki bireylerin ne hakkında düşüneceklerini ve ne hissedeceklerini öneren mesajlar üretirler, onu topluma iletirler ve devamlı propaganda yaparlar (Bektaş 2002:112). Bazen eğlence yolu ile bazen de haberi üretenin bakış açısı ile izlenen bir haber vasıtası ile televizyonu halkı yönlendirmek üzere kullananların faydalarını gözeten propagandalar üretir.

***Afiş**

Yazılı ve görsel mesajların aynı anda ulaştırılabildiği diğer bir propaganda aracıdır. Başta asker toplama faaliyetleri olmak kaidesi ile çok farklı ve önemli propaganda faaliyeti olarak kullanılmıştır.

İngiliz halkının propagandif faaliyetlere olan uzaklığını afiş yöntemi ile uyararak savaşa karşı bir uyandırma mesajı verilmiştir. Afiş-1’de, İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchner’in işaret parmağı ile belli olmayan bir yüze seslenmesi devlet ve birey ilişkilerinin güçlülüğünü simgeler. Bu dönemlerde askere alma ile alakalı afişlerde başka örnekler de görülmüştür. Bunlardan meşhur olanı 1917 yılında ABD ordusunu motive etmek için James Montgomery Flagg’ ın tasarlamış olduğu, devlet ve ulusun birliği kadar Amerikalı tipini de (beyaz ve ataerkil) simgeleyen “Sam Amca” figürüdür. (Resim: 2) Sam amcanın sert görünümlü figürü otoriter devletin sorumluluklarını resmetmiştir. Afiş üretiminin amacı yalnızca asker toplamakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda savaşın maddi desteğini sağlamak adına da afişler tasarlanmıştır. 1917 yılında Savaş Harçları’nın kabul görmesi maksadıyla Fritz Erler tarafından tasarlanmış olan “Zafer İçin Yardım Et! Savaş Harcına Bağış Yap” adlı Alman savaş afişinde (Resim: 3), uzağa bakan asker imgesi ile devlet için mücadelenin önemi vurgulanmış, yine bu imge savaşın birçok iyiliği getireceğini açıklamıştır (Clark, 2017, s.140-144).

Resim 1

Resim 2

Resim 3

(Kaynak: Kraliyet Savaşı Müzesi, Aktaran: Clark,2017, s.133-138: Afiş-1; Alfreed Leete, Ülkenin Sana İhtiyacı Var, 1917 Afiş-2;James Mont Gamerry Flagg, Seni ABD ordusu için istiyorum,1917, Afiş-3; Fritz Erler, Zafer için Yardım Et! Harcına Bağış Yap, 1917)

Afişler daha sonraları, toplumun diğer bireylerinin de görevlerini tanımlayan ve onlardan bekleneni ortaya koyan figürler ile toplumdan isteneni afişlerin simgeleriyle mesajlara dönüştürmüştür.

Radio kapanabilir, sinema filmi yasaklanabilir fakat insanlar her gün sokaktan geçmek zorundadırlar. Afişin basit görüntüsünün arkasında böyle bir etkileme gücü ve farkına varılmayan bir bilinçaltı çalışması vardır. Afiş ile ilgili Fransız yazar Raymond Savignac'ın şöyle bir tespiti vardır; "İyi bir afiş duvarı deler, tıpkı iyi bir aktörün ekranı delmesi gibi." ifadesi ile afiş kanalıyla sağlanacak etkiyi vurgulamıştır (Topuz,1991, s.159).

Özetle afişler, herkesin görebildiği alanlarda uzunca zaman kalarak etkin bir iletişim taktiğine dönüştürülebilir. Özellikle savaş dönemi propaganda aracı olarak karşımıza çıkar ve düşmanın aşağılanması, karalanarak en kötü karakter olarak gösterilmesi yöntemleri tercih edilir. Savaş sonrası dönemlerde de demokratik seçimlerin gerçekleştirilmesi sırasında çokça karşımıza çıkmıştır. Görsel mesajı insanların görebildiği her yerde karşısına çıkararak bilinçaltında yer edinmek ve uygulayıcının fikirlerini toplumda kabullendirmek arzusunu taşır.

***Diğer Araçlar**

Dergi, bayrak, marş, resim, grafik, el sanatları, şarkı, gösteri gibi propagandanın bilinen araçları da yine propaganda yapmak için etkili birer meta olarak kullanılmıştır. Günümüzde de kullanılmaya devam eder. Propagandanın amaçları doğrultusunda bir ideolojik görüşü, bir inancı yaymak için bu araçların her birinden zaman içerisinde faydalanılmıştır.

Ayrıca günümüzde, internet ve onun ortaya çıkardığı sosyal medya organları ayrı ayrı birer propaganda aracı olmak görevini yerine getirir. Seçim çalışmaları dahil olmak üzere birçok propaganda faaliyetinde en az sokaklar kadar evlerimize hatta yatak odalarımıza kadar giren bu mecralar da etkili olmaya başlamıştır. Fakat inceleyeceğimiz dönem ve liderler üzerinde bir etkisi olmadığı için bu çalışmanın konu başlıkları arasında yerini almamıştır. (Ayrıca bkz; KEAN, John, (1992), Medya ve Demokrasi)

1.4. Propagandanın Değerlendirme Kriterleri

Çalışma, üçüncü bölümünde belirlenen zaman sınırlılıklarında seçilen üç örnek olay üzerinden incelenmiştir. Çalışmanın ana kaynağı liderlerin yaptığı konuşmalar olmakla beraber, yukarıda verilen ikincil kaynaklarla, belirlenen dönemlerde propaganda faaliyetlerinin iki lider tarafından nasıl kullanıldığı analiz edilmiştir. Kriterler, liderlerin kitlelerini nasıl harekete geçirdiğini açıklamak üzere belirlenmiştir.

Düşman yaratma, eskilerden gelen bir kabulü ortaya koymak adına tanıklık, iki liderin liderlik anlayışlarını ortaya koymak üzere lider kültü analizi, iki liderin toplumlarında oluşturduğu homojenleştirmenin etkisi, tek ulus kavramının incelenmesi, iki liderin istedikleri tek tip insana dayalı toplum yaratma gayreti ve dönemlere göre karşılıklı zafer propagandası üzerinden toplumların motive edilmesi, çalışmanın karşılıklı analizlerini yapmak üzere belirlenen değerlendirme kriterleridir.

1.4.1. Tek Düşman

İnsanoğlu hep bilinmeyen düşmanlarından korkmuş ve var olan spesifik düşmanlarla karşı karşıya gelme eğilimi göstermiştir. Düşmanın çok çeşitli olduğu toplumlarda savunulan fikir ya da görüş hakkında şüpheler uyanabilir. Kitle, kendi kendin “Herkes yanlış, tek biz mi doğruyuz?” sorusunu sormaya başlar. Böylelikle kendi kendinin psikolojik

bütünlüğünü yenilemiş olur. Yapılması gereken, birden çok düşmanı, tek bir düşman ile mücadele ediyormuş gibi gösterip birlik ruhunu artırmaktır. (Okay, 1957:67). Propagandacı, karşı taraf olgusu yaratarak kendi seslendiği kitleyi bir arada tutmayı hedefler. Amaç, kendine benzemeyen olguyu tekleştirerek küme halinde onun karşısında olmak gerekliliğine motive etmektir. Bu sayede propagandacı, kitlesinin bir arada hareket etme manevrasını güçlendirir.

Öte yandan iyi bir propaganda, karşıda yalnızca tek bir düşman bırakmaya yoğunlaştığı zaman etkili olur. Kendi tarafının beklentilerini ve karşı tarafa duyulan kızgınlığı, rekabeti tek bir hedefte birleştirmek en eski fakat en başarılı yöntemdir. Özellikle düşmanı tek bir kişinin şahsına indirgeyebilmek daha da başarılı kılar. Gözle görülebilen düşman ile mücadele etmek daha kolaydır (Domenach,1995, s.55-60).

Tek ulus kriteri, sorulan “Biz kimiz?” sorusunun tersi “Onlar kim?” sorusuna yanıt aramaktadır. Düşman için kullanılan kalıplar ve söylemler, bu sorunun yanıtları üzerinden karşılık bulur. (Van Dijk,2015 s.52) Liderlerin propaganda faaliyetlerinde özellikle savaş döneminde olmalarından kaynaklı, düşmanı tekleştirme ve onun karşısında bir arada hareket etme istekleri ile yapmış oldukları propaganda çalışmalarının yoğunluğunu açıklama motivasyonu bu kriterin belirlenmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada tek düşman kriterinin belirlenmesinin nedeni bu dönemde iki ülkede de yapılan propaganda faaliyetlerinin karşılıklı düşman argümanı üzerinden yürütülmesidir. Propagandanın farklı araçları ile bu dönemlerde düşman algısı, liderlerin ülkelerinde propagandalarında işlenmiştir. Alman işgalinin ertesi günü Moskova sokaklarına asılan “Faşist engerekleri ezip yok etmeliyiz” (Akarcalı,2003, s.211) afişi vb. farklı propaganda araçları ile Sovyetlerin, halkını tek düşman üzerinde savaşa motive ettiği anlaşılmaktadır. Stalin’in konuşmalarında “Faşist Almanya” tabiri kullandığı ve savaşın suçlusu olarak gösterdiği gözlemlenmiştir. (Okuyan,2016 s.145-146) Aynı şekilde Alman Propaganda Bakanı Joseph Goebbels, savaşın başladığı 1939 yılında basın, radyo, film aracılığı ile Almanya’ya savaş ilan eden ülkelerin hain ve makyevelist ülkeler olduğunu başlatan düşman propagandaları üretmiştir. (Akarcalı,2003, s.124) Savaş süresince Almanlar büyük kampanya başlıkları belirledi. Bunların arasında Rus kampanyası, düşmanlardan nefret başlıkları altında düşmanı tekleştirildi. (Welch,2019, s.145) (Hitler ve Goebbels’in propagandasında oluşturdukları kavramları incelemek ve tek düşmanlaştırma

propagasını incelemek için tablo bakınız; Welch,2019, s.145-150) Benzeri birçok örnekle savaş propagandası, karşılıklı oluşturulmak istenen “tek düşman” figürü üzerinden motive edilmiştir. Tek düşman figürü, propagandanın tüm araçları vasıtası ile toplumsal kabule sunulmuştur.

1.4.2. Tanıklık

Toplum tarafından kabul görmüş ve saygın bireylerden alınan destek, referans çalışmayı güçlendirir. Propaganda ve günümüz siyasi reklamcılığında çok fazla kullanılır. Bilim adamı, tanınmış siyasetçi, sporcular en çok kullanılan isimlerdir. Tanıklık, kişiler dışında tarihte yaşanmış olaylara da başvurulmuş bir yöntemdir. “Yaptık, yine yaparız.” hissi, kitleler üzerinde hayata geçirilmek istenir.

İki liderin kendi tarihi karakterlerine veya o dönemin saygın isimlerini tanık gösterme gayretleri, tanıklık başlığı altında incelenecektir. Savaşın hızlandığı ve yönünün değiştiği dönemlerde tanık gösterilen olay ve kişilerin gösterdiği değişim, propagandanın analizinde güçlü veriler sunmaktadır. Tanıklık başlığının seçilmesi, iki liderin propaganda faaliyetlerinde sıkça tanık gösterme yöntemini kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Farklı dönem ve araçlarda liderler kitlelerini savaşa bu yöntemle motive etmeyi başarmıştır.

Tanıklık, “Bizden öncekiler ne yaptı?” sorusuna yanıt arar. Özellikle tarihi figür ve olayların sıkça hatırlatılması bu kavram ile açıklanmaya çalışılmıştır. (Van Dijk, 2015, s.72) Konuşmacı tarafından mevzu edilen genel bir konuya verilen örnekler, olayın somutlaşmasını sağlamıştır. (Van Dijk, 2015, s.72) Bir otorite veya olguya sırtını dayama, ondan güç alma tanıklık kriteri altında açıklanmıştır.

Stalin’in, sıklıkla Lenin’den güç alma propagandasını kullanması ve fikirlerine buradan meşruluk üretmesi (Suvarov,2009, s.70) tanıklık kriterini çalışmanın alt başlıkları arasında incelemeye değer kılmıştır. Ayrıca Rusya’nın geçmiş kahramanları Alexandre Nevsky ve Suvarov’a atıflar yaparak halkını kendinden öncekilerin başarısı üzerinden motive etmiştir. (Akarcalı,2003, s.211) Hitler bu yöntemle Stalin kadar sık başvurmamış fakat Germen kültürü ve geçmiş Alman savaşları, kitlelerin motivesinde Hitler tarafından kullanılmıştır.

Çalışma, bu kapsamda iki ülkenin propaganda faaliyetlerinde başvurulan tanıklık kriteri çerçevesinde incelemiştir. İki ülke insanları bu dönemde, tarihi karakterleri ve daha önce yaşanmış olayların tecrübeleri ile motive edilmiştir.

1.4.3. Lider Kültü

İki lider karakterin ele alındığı çalışmada liderlerin farklı bakış açıları ve halkları üzerindeki etkileri kült liderlik kavramı üzerinden incelenmiştir. Ayrıca konuşma metinlerine, propagandalarında toplumu etkilemek üzere kurdukları kült lider imgesini nasıl yerleştirdikleri sorusunun yanıtı bu kodun altında aranmıştır.

20. yüzyılda Komünizm, Nazizm ve Faşizm ideolojileri altında yönetilen ülkelerde propaganda yoluyla Vladimir Lenin, Adolf Hitler, Benito Mussolini gibi devlet adamları, kitleler karşında kült liderler olarak inşa edilmeye çalışılmıştır. (Çakı, 2019, s.190) Kült lider, Tanrı tarafından gönderilmiş özel kişiler olarak kabul görürler. Tam yetkili ve mutlak otoritenin sahibi olarak karşılık bulurlar. Kült liderler; posterlere resimleri basılarak, heykelleri yaptırılarak, sözleri efsaneleştirilerek toplumların kabulüne sunulurlar. (Çakı, 2018, s.25)

Çalışma bu amaçla iki liderin propagandalarında oluşturulan lider kültü kavramını incelemeyi hedeflemiştir. Hitler; ilahi yeteneğe sahip bir kâhin, olağanüstü yeteneklere sahip bir insan, tank ve tüfekler üretmiş bir kişi olarak karargahında gösteriliyordu. (Akarcalı,2003, s.129) Almanlar belirledikleri propaganda haritasını “Führerprinzip” başlığı altında komuta ederken kaderlerini de Führer’e teslim etmiştir. (Welch,2019, s.145-150). Stalin için ise: “Sorular sorup kendi cevaplayan, kritik anlarda kararları tek elden veren, ketum.” (Suvarov, 2009, s.206-209) ifadeleri kullanılmış, Lenin sonrası devrimin liderliği, onun karakteri ile kült hale getirilmiştir. Partinin gençlik örgütlerine tesir eden bu görüş, sloganlarda dahi Lenin’in varlığından güç devşirmiştir, Sovyetler’in yıldızlı gençliği, sloganlarında şöyle haykırıyordu: “Kahrolsun Troçkizm! Yaşasın Leninci Merkez Komite!” (Troçki, 2006, s.616).Alman propagandasında yaratılan “Führer” miti ve Sovyetler ’de Stalin’den yaratılmak istenen kahraman, ikinci bölümde etraflıca işlenmiştir. “Liderlerin konuşma metinlerinde, toplumdaki bu algıyı nasıl oluşturdukları işlenirken, propagandanın diğer unsurları ile Hitler ve Stalin nasıl kült lider haline getirilmiştir?” sorusu yanıtlanmaya çalışılmıştır.

1.4.4. Homojenleştirme

İki liderin de kendi toplumlarını aynı ortak gaye etrafında, aynı şeyleri düşünen, aynı davranan kitleler haline getirmek istedikleri anlaşılmaktadır. Bu kodun altında yaratılmak istenen tek ulus ve bu ulusu temsil edecek insanlar için amaçlanan tek tip insan olma modeli altında, toplumların homojenleştirilmesi gayreti açıklanmıştır.

Tek ulus kavramı, Amerikalı gazeteci Walter Lipmann, “Public Opinion ” (1998;20) adlı ünlü eserinde şöyle ifade eder: “Lider politikacı, ilkin halkın başta gelen duygusuna sığınır. Mühim olan; sözle, duygusal çağrışımlarla, halkta kendini göstermiş olan ilke tutuma bağlamaktır.” Buradan da referans alınarak, bir düşüncüyü sıfırdan başlayacak şekilde yaymak olanaksızdır fakat toplumun kabulleri üzerine kurulacak bir propaganda başarılı olur.

Toplumun daha öncesinde içselleştirdiği konular, propagandanın inşasının temelini oluşturur. İnsanın ruhunda bilinçli ya da bilinçsiz duygular vardır. Propaganda bunları bulup kullanır ve kendi istediği mesajı iletmek için vasıta kılar. Amaç, kamuoyuna ‘Hiç kuşku yoktu.’ gibi cümlelerle rahatlatıcı his vermektir. Toplumunu kendi kabullerinin olumlu ya da olumsuz yönleri üzerinden inşa edilecek her yöntem inandırmak ve sürüklemek için tehditten ve kızgınlıktan kaçınır (Domenach, 1995, s.68-69).

Kitlelerin, kalabalık halde meydana getirdiği olaylarda kalabalığı referans gösterir. Ünlü bir kişinin referans gösterilmesine nazaran toplumun fazlalığını referans göstermek doğrudan bir güven hissi uyandırır. Herkesin kabul ettiği şeyi, propagandacı hedef ettiği kimselere de kabul ettirmeyi amaçlar. Özellikle savaş zamanlarında bu teknik fazlaca işe yarar. Toplumun bir kısmının yaptığı fedakarlıklar ve gösterdiği performans, geride kalanlara hedef gösterilerek bu yönde hareket etmeleri sağlanır. (Domenach, 1995, s.69-70).

Her iki örnek de uluslarını tekleştirerek savaş döneminde daha güçlü olmak arzusu hissetmiştir. Tek ulus yaratma arzusu, Germen ve Sovyet vatandaşı olmak gayretinden doğmuştur. Konuşma metinleri ve diğer propaganda araçları ile üretilen argümanlarda bu örnekler “tek ulus” kodu altında incelenmiştir. “Biz kimiz?” sorusuna cevap bu kavramın altında tartışılmıştır. “Kimler bizden? Kimler kabul edilebilir?” soruları yine bu kodun içinde cevap arayacaktır. (Van Dijk, 2015, s.52) Böylelikle arzu edilen “tek ulus” biçimi

somutlaştırılacak, liderlerin konuşma metinleri ve ikincil kaynaklar tarafından oluşturulmak istenen “tek yapı” açıklanmaya çalışılacaktır.

Homojenleştirmenin ikinci alt başlığı, tek tip insan yaratma. Çalışmanın değerlendirme kriterleri arasında bulunmasının sebebi, liderlerin kendi hegemonyalarına inanmış tek bir ulus inşasında arzu ettiklerinin, model bir insan yaratmak olmasıdır. Propagandalarını, bu insanı yaratmak üzerinden nasıl inşa ettikleri sorusunun yanıtı bu kodun altında incelenmiştir. Konuşma metinlerinde bu insan tipinin özelliklerini nasıl açıkladıkları konusu üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu kodu sağlayacak tek tip insanı oluşturmak için propagandanın diğer araçlarının nasıl kullanıldığı da irdelenmiştir.

“Biz ne yapıyoruz? Bizden ne bekleniyor? (Biz olabilmek için) Kurallar ne? Nereden geliyoruz? Kimlerle birlikteyiz? Genelde neyi, niçin yaparız?” sorularının yanıtları, ideolojik grup şemasını belirler. (Van Dijk, 2019, s.187) Bu soruların yanıtları üzerinden, grup kimliğinin ideolojilerle bir tutulduğu (Van Dijk, 2019, s.187) açıklanmış ve örneklerde gözlemlenmeye çalışılmıştır. Toplumsal kimlik, genelde duygusal boyutuyla anılmıştır. Grup kimliği, aynı eylemleri kapsayan toplumsal nitelikleriyle tanımlanmıştır. (Toplumsal bir kimlik grubun fikirleri ve sahadaki hareketleri ile beraber tanımlanmaktadır.) (Van Dijk, 2019, s.189)

Yaratılmak istenen tek tip insanın iki farklı ideoloji için “nasıl” olduğunun yanıtı, bu sorular ve toplumsal kimlik tanımı üzerinden cevaplanmıştır. Homojenleştirme kavramı, liderlerin ikinci ve üçüncü bölümde incelenmiş olan İkinci Dünya Savaşı politikaları ve bu yönde gerçekleştirilen propaganda faaliyetlerinin “tek tipleşmesi” üzerinden ortaya koyulmuş, çalışmaları açıklamak için çalışma alt başlığı olarak kabul edilmiştir.

Bu dönemde Hitler propagandasının metodu olarak belirlenen “Topyekûn Savaş, Saf Irk, Ulusal Dayanışma” başlıkları, (Welch,2019, s.144) homojenleşme konusunun incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Aynı dönemde Sovyet propagandasında Pravda gazetesinin 1 Ekim 1940 tarihli ve N 273 8319 numaralı sayısında, propagandanın Komünist Partisi tarafından açık şekilde yapıldığı görülmektedir. Örneğin bu sayıda, “Leningrad Şehri’nin Parti Propagandası” başlıklı makalede, şehir içerisinde “Partinin Kısa Tarihi” isimli kitabın başarılı şekilde parti üyelerine dağıtıldığı anlatılmaktadır. “Ben Nasıl Propaganda Yapan Oldum” başlıklı makalede ise bir gencin kendi isteği ile partisine nasıl

yardıma ettiği bahs olunmaktadır. (Akt;Huseynov, 2018, s.56) İki ülkenin propaganda faaliyetleri ile toplumlarında yaratmak istedikleri tek tip insan modeli, bu kriterin çalışmanın alt başlıkları arasında yer almasına neden olmuştur.

1.4.5 ZAFER

Çalışma iki liderin İkinci Dünya Savaşı dönemiyle sınırlandırılmıştır. Bu dönem içerisinde seçilen üç olay üzerinden analiz yapılmıştır. Savaşın önemli argümanlarından olan “zafer” kavramı, iki örneğin farklı şekillerde dile getirdiği propagandalarla kitleleri motive etmesini sağlamıştır.

Alman propagandasında: “Hitler is Sieg. (Hitler zaferdir.)” (Akarcalı,2003, s.136) sloganı, savaş tarihine geçmiş olan, kitlelerin zafere olan motivasyonunun, dönemin propagandasındaki yerini anlamak için önemlidir. Aynı dönemde, Stalin tarafından 3 Temmuz konuşmasında da kullanılan: “Bizim işimiz hak işidir, düşman mahvedilecektir, zafer bizimle beraber olacaktır.” (Stalin,1941) ifadesi pankart ve afişlerde kullanılmıştır. Zafer kavramının propaganda değerlendirmesinin alt başlığı içinde incelenmesinde, Akarcalı'nın: (2003, s.214) “Zafer en gerçek propagandaydı.” ifadesinden yola çıkılmış ve savaşın gerçek zaferler üzerinden kitleleri ikna etme ve harekete geçirme becerisi incelenmiştir. Bu çalışmanın kriterleri arasında “zafer” kavramının yer almasını sağlamıştır. Bu sayede, iki liderin kendi kitlelerini savaş üzerinden motive etmeleri için zafer kavramını nasıl tartıştıkları, çalışmanın konusu olmuştur.

Barış, saldırı ve savunma dönemleri üzerinden irdelenen çalışma, “zafer” kavramı üzerinden propagandanın farklı araçları ile kitlelere yön verilmesine ve onların savaşa motive edilmesine örnekler sunmuştur. Propagandacının konuşma metinlerine “Ne elde etmek istiyoruz? Bunu niçin yapıyoruz?” soruları sorularak kod açılmaya çalışılmıştır. (Van Dijk, 2015, s.52) Zafer kavramı ile “biz ve onlar” olarak belirlenen propaganda kitlelerinin ne amaç için çaba gösterdikleri açıklanmak istemiştir.

2. BÖLÜM: HİTLER VE STALİN'İN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI STRATEJİLERİ

Çalışma, bu bölümde iki liderin İkinci Dünya Savaşı'na gidilen süreçte ve savaş döneminde uyguladıkları propaganda metotlarına genel çerçeve çizmeyi amaçlamaktadır. Bu bölümde ve üçüncü bölümde karşılaştırmalı söylem analizi yapılarak iki liderin propaganda metotları ayrı ayrı incelenmiştir. Bu bölüm; İkinci Dünya Savaşı ve öncesinde, liderlerin kendi ülkelerinde uyguladıkları propaganda yöntemlerini örneklendirmiş ve üçüncü bölümde seçilen tasnif başlıklarının nedenini açıklamayı amaçlamıştır. Sırası ile Stalin ve Hitler propagandalarının kuş bakışı görüntüsü çizilmiştir.

2.1. Nazi Almanyası Ve Sovyet Rusya Arasında İkinci Dünya Savaşı

Almanya için İkinci Dünya Savaşı 1 Eylül 1939'da Polonya'ya karşı yapılan saldırı ile başlar. Sovyetler ise İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıç tarihini 22 Haziran 1941 yılında Nazi Almanyası'nın barış paktını ihlal ederek başlattıkları Barbarossa Harekâtı olarak kabul etmektedir. Genel bir çerçeve çizmek ve bu dönemde iki ülke arasında yaşanan olayları kavrayabilmek maksadı ile hazırlanan çalışmanın bu bölümünde, iki ülke arasında yapılan barış paktı antlaşmasından başlayarak Hitler'in ölümü ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlanması arasında kısa bir panorama çizilecektir.

3 Mayıs 1941 tarihinde Nazi Almanyası'na karşı Batı yanlısı politikaları ile bilinen Rus Dış İşleri Bakanı Maksim Litvinov'un görevden alınması ve yerine Vyacheslav Molotov'un¹ gelmesi ile iki ülke ilişkilerinde yumuşama başlamıştır fakat iki taraf da birbirlerine karşı aşırı temkinlidir. İki taraf da birbirinden habersizce, Batı ile antlaşma yapabileceğini düşünmüştür. Bu süre zarfında İngilizlerin kararsız tavırları ve neticelenmeyen görüşmelerine karşın, Almanların Stalin'in Baltık Devletleri'yle olan ilişkilerinde rahat olabilmek koşullarını kabul etmede gösterdiği isteklilik iki devleti yakınlaştırmıştır. 23 Ağustos'ta Alman Dış İşleri Bakanı Joachim von Ribbentrop²

¹ * **Vyacheslav Molotov (1890-1986)**: Stalin'in yakın çevresinde yer almasını tercih ettiği Sovyet politikacısıdır. Çalışkan ve ısrarcı olması ile ünlenmiştir. Bu nedenle "çekiç" anlamına gelen devrimci ismi Molotov'u benimsemiştir. 1930 yılında Halk Komiserliği Konseyi Başkanlığına getirildi. Mart 1939'da Stalin tarafından Dış İşleri Bakanlığı görevine getirildi. 1949 yılında yine Stalin tarafından görevden alınmıştır. Stalin'in ölümü ile tekrar görevine gelen Molotov 1962 yılında emekli oluncaya kadar kamu görevini yapmaya devam etmiştir. (Özal, 2019, s.98)

² ** **Joachim von Ribbentrop (1893-1946)**: Ribbentrop eski bir şampanya satıcısıdır. 1933'den sonra Nasyonal Sosyalist Partisi'nin dış politika uzmanı oldu. 1936'da ise Londra Büyükelçiliği'ne atandı. Görevi sırasında İngiltere tarafından terslendi ve alay konusu oldu. Bu durumun sonrasında yaşanan İngiltere gerginliğine neden olduğu da düşünülmektedir. Şubat 1938'de Hitler, Ribbentrop'u Dış İşleri Bakanlığı'na

Moskova'ya uçtu ve paktı imzaladı. Antlaşmanın gizli hükümlerine göre Polonya, Almanya ve Rusya arasında paylaştırılmıştır. (Hart, 1998, s.21-22)

Antlaşma sonrası 1 Eylül 1939 günü Almanya Polonya'ya saldırdı. 3 Eylül'de İngiltere, daha önce Polonya'ya verdiği garantiyi yerine getirerek, Almanya'ya savaş ilan etti. Fransa da altı saatlik tereddütten sonra savaş ilan etti. (Hart, 1998, s.21-22) 17 Eylül'de Sovyetler Birliği, Polonya'ya doğudan saldırdı. 27 Eylül tarihinde Varşova teslim oldu. Almanya ve Sovyetler Birliği; Brest-Litovsk, Lviv ve Karpatlar hattında buluştular. (Hart, 1998, s.39)

30 Kasım 1939'da Sovyetler, Finlandiya'ya saldırarak savaşı başlattı. Finler ateşkes talep etti. 12 Mart 1940'da Lagoda Gölü'nün kuzey kıyılarını ve Kuzey Buz Denizi'ndeki küçük Fin kıyısını Sovyetlere bırakmak zorunda kaldılar. (Hart, 1998, s.52) 9 Nisan tarihinde radyo ve gazeteler, Almanların Norveç ve Danimarka'yı işgal ettiğini haber veriyordu. (Hart, 1998, s.59) Almanya, savaşın devamında Batıya saldırmaya devam etmiş, Hollanda, Belçika, Lüksemburg'u işgal etmiştir. İlerleyen zamanda İtalya savaşa girmiş, Fransa'nın güneyini işgal etmiştir. İtalyanlara yardım amacıyla Alman birlikler, Afrika'da İngilizlerle olan savaşa katıldılar. Japonya-İtalya-Almanya arasında üçlü pakt imzalandı. Yine aynı zaman dilimlerinde Macaristan, Slovakya, Bulgaristan savaşa dahil oldular. (<https://encyclopedia.usmmm.org/content/tr/article/world-war-ii-key-dates>)

Savaşın bütün gidişatı 22 Haziran 1941 tarihinde, 1812 yılında Napolyon'un Rusya'yı işgalinin yıldönümünden bir gün önce Hitler'in Rusya topraklarına saldırması ile değişti. (Hart, 1998, s.151) Hitler, İngiltere'ye açtığı savaş nedeniyle Sovyetlerden kuşkulunmuştur. Batı'da girdiği savaşı kazanacağına inanan Hitler, Sovyetlerin zengin maden kaynaklarına ve Ukrayna'nın çavdar tarlalarına ihtiyaç duymaktadır. Batıda kazandığı zaferler ve Sovyet ordularının gücünü küçümsemesi bu savaşa girmesine neden olmuştur. Bu sebeplerle Hitler, 1940 Kasım ayında Genelkurmay Başkanlığı'ndan, Haziran ayında verdiği Sovyetler Birliği raporunun tamamlanmasını istemiştir. Bundan bir süre sonra, 10 Aralık 1941'de, 21 sayılı emir yayınlandı. (Bkz. Carell, s.1973, s.10). Hitler, generallerin hazırladıkları metin üzerinde bazı değişiklikler yaparak Haçlı Seferleri'ne benzetmek

atadı. Hitler'in söylediği şeyleri aynen yapacak bakan profili için bu göreve getirilmişti. Dönemi boyunca da bütün büyük kararları Hitler'e danıştı. 1945-46 yıllarında Nürnberg mahkemesi'nde yargılandı ve ölüm cezasına çarptırılmıştır. (Özal, 2019, s.98)

istediği saldırıya “Barbarossa Harekâtı” ismini vermiştir. Sonuç olarak Almanlar, 22 Haziran 1941 günü saat 03.15’de 600.000 motorize araç, 7184 top ve üç milyondan fazla askerle Sovyet topraklarına saldırmıştır. (Carell, s.1973, s.6-7).

Ateşkes sonrası toprak kaybını telafi etmek isteyen Finlandiya, saldırı öncesinde mihver devletlere katıldı. Almanlar, Finlilerin katılımı ile Baltık Devletleri’ni istila etmiş, Leningrad’ı kuşatmıştır. Ağustos başlarında Smolensk’i ele geçirmiş ve Moskova’ya doğru yürümüştür. Güneyde Alman ve Romanya birlikleri Eylül’de Kiev’i, Kasım’da Don Nehri’ndeki Rostov’u ele geçirmişlerdir. 6 Aralık 1941’de Almanlar Moskova’da beklenmedik bir dirençle karşılaşmış ve geri çekilmişlerdir. Diğer taraftan 7 Aralık’ta Japonya, Pearl Harbour’a saldırmış, bunun üzerine Amerika Birleşik Devletleri savaşa katılmıştır. 11 Aralık tarihinde Nazi Almanyası, Amerika’ya karşı savaş ilan etmiştir. 30 Mayıs 1942’de İngiltere Köln’ü bombaladığında savaş ilk kez Almanya’nın içine taşınmıştır. (<https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/world-war-ii-key-dates>)

Savaşın artık Almanya’nın hücum ettiği diğer herkesin savunarak beklediği halden çıkmaya başlamıştır. Bu durumun belirgin örneği olan ve pek çok tarih kitabında savaşın dönüm noktası olarak gösterilen Stalingrad Savaşı’nda, Rus ordusu tarafından hücum saldırılarının düzenlenmesi, artık Sovyet Rusya’nın bekleyen değil saldıran taraf olduğunu göstermiştir. Stalin, yayınladığı emirde Lenin’e atıf yaparak cepheden dönme ihtimali olanları uyarmıştır. “Kızılorduya her bakımdan yardım etmeyenler, destek vermeyenler haindir ve hiç acımadan öldürülmelidir.” (Beevor, 2018, s.179) Bunun üzerine Stalingrad’da Rus ordusu için artık direniş başlamıştır.

Stalingrad’ın güneyinde 13. Mekanize Kolordu, 4.Mekanize Kolordu, 4. Süvari Kolordusu ve destek birlikleri, yani toplam 160.00’i aşkın asker, 430 tank, 550 top,14.000 araç ve 10.000’i aşkın at, geceleri kafiler halinde Volga’dan geçirilerek gerçekleştirilecek “Uranüs Harekâtı” Sovyetler tarafından planlandı. (Beevor, 2018, s.237) Aynı tarihten bir hafta sonra, 25 Kasım tarihinde 667.000 askerle “Mars Harekâtı” başlatıldı. Alman komutanlar Hitler’in Sovyet ordusunun bitirildiği kanaatine katılmamış olsalar da Kızıl Ordu’nun yorgun düştüğünü düşünmüşlerdir. (Beevor, 2018, s.238) Bu sebeple Alman ordusu Volga’da başına gelecekleri tahmin etmemiştir. (Beevor, 2018, s.245)

Uranüs Harekâtı, Stalingrad cebinin içinde kalmış Alman 6. Ordusu'nun, 4. Panzer Ordusu'nun ve Almanya'nın müttefikleri de dahil olmak üzere yaklaşık 250 bin askerin kaderini, Sovyetlerin parmaklarına bırakmıştı. Ocak ayı itibari ile Alman ordusu, istediği yiyecek ve sağlık yardımına ulaşamayacak hale gelmiştir. Sovyetlerin teslim olma çağrısı kabul görmeyince 31 Ocak 1943'de şehir, Sovyet ordusunun kontrolüne girmiştir. Çevirme harekâtı 2 Şubat tarihinde Sovyetler tarafından başarı ile tamamlanmış, 90 bin civarında asker esir alınmış, 150 bine yakın ise savaş, donma benzeri sebeplerle Alman ordusunun zayıfatı olarak kaydedilmiştir. Savaşın başından bu yana, Alman ordusuna yaşatılan en ağır yenilgi bu harekât olmuştur. (Özal, 2019, s.441-443)

Stalingrad sonrası savaş, Rus ordusunun ilerleyişine sahne olmuştur. 5 Temmuz 1943'de Almanlar tarafından Kursk yakınlarında başlatılan saldırı, kısa zamanda Sovyetler tarafından sindirilmiş ve karşı hücum haline dönüştürülmüştür. (Özal, 2019, s.445-447) 6 Kasım tarihinde Sovyetler, Kiev'i işgalden kurtardılar. 7 Kasım konuşmasında Stalin, 1943 yılından; "büyük dönüm noktası" olarak bahsetmiştir. (Özal, 2019, s.450-451)

1944 yılında Sovyetlerin hedefi, Alman Merkez Ordusu'nun yok edilmesi olmuştur. Sovyetler, 1 Ağustos itibari ile Belarus'ta Alman Askeri Birliği Merkezi'ni yok eden ve Polonya'nın merkezi Varşova'dan Vistula Nehri'nin batısına süren büyük bir saldırı başlatmıştır. Sovyet ilerleyişi Vistula'nın doğu kıyısında durdu. 5 Ekim'de Almanlar, Varşova'da savaşan vatan ordu güçlerinden geri kalanların teslimiyetini kabul etti (Özal, 2019, s.455-458).

Ocak 1945'e gelindiğinde taraflar arasındaki eşitsizlik, uçurum haline gelmişti. Bütün Doğu Cephesi boyunca Almanların elindeki 2 milyon askerlerine ek olarak sadece 190 bin mihver askeri gücü bulunmaktaydı. Buna karşılık Sovyetler, bölgeye 6 milyon asker yığmıştı. Vistula-Oder Harekâtı için 2 milyon 200 bin asker, 34 bin top ve havanın yanı sıra roket atarlar, 7 bin tank ve 5 bin uçak ayırmışlardı. Bu ezici üstünlük, Sovyetlerin savaş kazanmasında büyük rol oynamıştır. Stalin bundan sonra vakit kaybetmeden Berlin'e ilerlenmesi için 8 Mart 1945 günü Baltık kıyılarına saldırıldı. Bu bölgede Almanların kendi vatanlarına saldırılması konusunda Japonlara benzer bir direnç gösterdiği gözlemlenmiştir. (Özal, 2019, s.458-460)

16 Nisan 1945 tarihinde Sovyetler Berlin'i işgal etmiştir. Durumu kabullenemeyen Hitler 30 Nisan günü karargahında kendisini başından vurmuştur. Böylelikle 9 Mayıs günü Almanya, Sovyetler Birliği'ne teslim olmuştur. 11 Mayıs tarihi Sovyetler tarafından kutlama günü olarak ilan edilmiştir. Yaklaşık 490 bin Alman ve Mihver Devlet askeri, savaş esiri olmuşlardır. Savaş sonrası gerçekleştirilen Postdam Konferansı'nda Almanya'nın dört denetim bölgesine bölünmesine karar verilmiştir. Askeri-sanayi bütün organizasyonları lağvedilmiştir. İngiltere, Fransa, Sovyetler ve Birleşik Devletler, Almanya'nın geçiş sürecini beraber yönetmek noktasında antlaşmaya varmıştır. (Özal, 2019, s.570-572)

2.2. Stalin'in İkinci Dünya Savaşı Stratejisi

Lenin devrim sonrası stratejisini, Bolşevik devrimini geniş Sovyet coğrafyasının tamamına ulaştırmak ve devrim ideolojisinin halk kitleleri tarafından kabul görmesini sağlamak olarak belirlemiştir. Lenin'in hasta olmasından hemen sonra parti genel sekreterliğine getirilen Stalin bu amacı özümsemiş, devrimin önemli isimlerinden biri olarak kabul görmüştür.

Lenin'in ölümü ile Stalin 1924 yılında partinin başına geçmiştir. 1927 yılına kadar iç iktidar mücadeleleri vermiştir. 1927 yılında bugün tarihte "Stalinizm" olarak bilinen iktidarının temellerini atmıştır. Stalin, Lenin sonrası kendi iktidarının meşruluğunu ve Sovyetlerin dünya üzerinde tanınırlığını sağlamak üzere stratejiler belirlemiştir. (Davies, 1997, s.1-2)

Stalin, Lenin'den farklı olarak sosyalizmin, dünya geneline erişmeden tamamlanmayacağı fikrini savunmamıştır. Yalnızca Sovyet topraklarında sosyalizmin uygulanmasının yeterli olacağı tezini ortaya atmıştır. "Tek Ülkede Sosyalizm" kavramını ortaya atmış, kendi stratejisinin parolası olarak belirlemiştir. Aynı dönemde devrim sonrası ortaya çıkan "Sovyet vatandaşı" kavramının inşası, Stalin'in stratejisini oluşturmuştur. Kavram ile farklı kimlik ve devletleri bünyesinde buluşturan SSCB devletinin üst kimlik anlayışı ortaya koyulmuştur. Toplum genelinde "Sovyet kimliği" bilinci oluşturmak arzu edilmiş ve strateji bu istikamette ilerletilmiştir. (Stalin,1977,s.174)

Sınıf savaşına vurgu yapılarak ılımlı hale getirilen Sovyet stratejisi, 1933'de tüm insanların birlikteliğini teşvik etmek maksadı ile kullanılmıştır. Proletarya diktatörlüğü,

anayasa ile değiştirilen 18 yaşını aşkın bütün vatandaşların gizli rey ile seğtiği yüksek Sovyet şuasıdır. Hatta, nceden Sovyet orijini olmayan kişiler de buna dahil edilmiştir. Toplulukların baskı ve şiddetle, rejime riayet etmeleri gerektiği zihinleri yıkamak vasıtasıyla bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır (Davies, 1997, s.2-3).

Yeni kimlik inşasında dini inançlar engel olarak görülmüştür. Din karşıtlığı Sovyet politikasının ana konusu haline gelmiştir. Stalin iktidarı döneminde din karşıtlığı özellikle propaganda vasıtası ile yapılmıştır. Stalin'in din karşıtı politikaları gazetelerde, afişlerde ve kendi konuşmalarında sürekli yer bulmuştur. Savaş döneminde din karşıtlığı propagandası kullanılmamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın resmen başlaması ile bu stratejiye ara verilmiştir.

Yine başka bir strateji olarak Sovyet halkının dönemin batı halklarına nazaran eğitim seviyesinin düşük olması, okur-yazar oranının aşağıda kalması sorunu nedeni ile eğitim hedef olarak belirlenmiştir. Stalin, halkın eğitilmesi ve yönlendirmesi noktasında, Lenin döneminde de uygulamalarının sıkça benzerinin görüldüğü sinema, radyo gibi kitle iletişim araçlarından istifade etmiş, toplumu ideolojik propagandalar ile beslemiştir.

Bu dönemde Stalin, kalkınma planları ve sanayi devrimi ile Sovyetlerin geri kalmışlığına are olarak Batı ile mücadele etmesini planlamıştır. Bu strateji propaganda faaliyetlerinde de karşılık görmüş, savaş yıllarında dahi üretimin önemini anlatan propagandalar yapılmıştır. Üretim propagandası Stalin stratejileri içinde önemli yer tutmuştur. Stalin, kalkınmanın ancak çok üreterek mümkün olacağını sürekli vurgulamıştır. İlk kalkınma planını kısa zamanda bitirmeyi, savaş döneminde mücadelenin ancak dşmandaki gibi ağır silahlar üretmekle mümkün olduğunu anlatan çalışmalar yapılmıştır. "retim propagandası" propaganda faaliyetlerinin merkezine yerleştirilmiş, sürekli tekrar ile topluma servis edilmiştir.

Sovyet stratejisi, İkinci Dünya Savaşı'na kadar herhangi bir milletin düşmanlığından beslenmemiş, düşmanını i muhaliflerden belirlemiştir. Savaş yıllarına gelindiğinde propagandanın yönü Anti-Nazi/Nazi karşıtlığı propagandasına çevrilmiş, SSCB halkı Nazi karşıtlığı ile motive edilmiştir. Yapılan propagandanın Alman halkına karşı düşmanlık içermemesine zen gösterilmiş, Nazi yönetimi/Hitler ve onun cani tavırları karşısında cephe almıştır. Özellikle Alman halkının ve tüm Avrupa'nın bu canilikten kurtarılması gerektiği anlatılmıştır. Savaş döneminde savaşın tarafları ve tarafsız ülke vatandaşları üzerinde benzer

propagandalar uygulanmıştır. Devletler düşman olarak tarif edilmiş, fakat halkların her zaman “masum” olduğu belirtilerek taraftar kazanmaya çalışılmıştır.

Stalin dönemi için en önemli figür kendi şahsı olmuştur. Stalin'in kişiliği, kahramanlığı ve onun şahsında oluşturulmak istenen lider kültü, dönemin politikalarının üst başlıkları arasında yerini almıştır. Stalin, din karşıtı, üreten ve sosyalizmin tek ülkede başarılacağı üzerinde planladığı politikalarını, ülkesi dışında savaşın meşru tarafı olması üzerinden inşa etmiştir. Savaşın Sovyetlerin tercihi olmadığını, savaşın tarafı olan yada olmayan bütün ülkelere açıklama gayreti göstermiştir.

Sovyet stratejisi, bu dönemde yürütülen propaganda ile birlikte popüler görüş haline gelmiştir. Benzerine az rastlanan bir şekilde yoğun ve tek tiptir. Ayrıca sansürler absürt derecelere varmıştır. Propaganda, kamuya açık her yerde, örneğin; medya, sanat ve eğitimde görülmüştür. Verilen mesajların ana teması, kapitalizmde çalışan işçilerin tartışmasız bir biçimde yaşam isteklerini yitirmiş, gül renginde, acınacak bir halde gösterilmesi ve SSCB'de yüksek standartlarda, kaliteli yaşam koşullarının sunulduğu, tatmin edici işlerin bulunduğu eğlenceli bir yaşamın olduğu gösterilmek istenmiştir (Davies,1997, s.5).

(Ayrıca bkz; RIASANOSKY &STEINBERG Mark D. (2011), Rusya Tarihi; LABİN, Suzanne, (1972), Komünist Propaganda Taktikleri)

2.2.1. Tek Tip Sovyet İnsanı Yaratma Stratejisi

Sovyet milleti yaratma gayretinin ilk aşaması Rusçanın ortak dil olarak yaygınlaştırılması olarak belirlenmiştir. Rusçanın öğrenilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. 1920'li yıllarda konu ile alakalı yoğun çalışmalarda bulunulmuş, özellikle yeni nesil "Ekim Devrimi'nin dilini", "Lenin'in dilini" öğrenme parolası ile yönlendirilmiştir. Üniversitelerde eğitim dili olarak Rusça kullanılması kararı alınmıştır (Nalcıoğlu, 2004, s.141).

Stalin ilk yıllarında, Gürcü asıllı azınlık vatandaşı olması nedeni ile Lenin'in kararıyla Halk Komiserliği görevine getirilmiştir. Yerel dillerin konuşulması konusunda, Lenin anlayışlı tavır sergilemiştir. Fakat Stalin iktidarını pekiştirdiği 1930'lı yılların ardından büyük bir Rus ulusu yaratma gayretine girmiştir. Katıldığı toplantılarda kadeh kaldırırken dahi kullandığı “Büyük Rus Halkı” tabiri ile milliyetçilik duyguları

tetiklenmiştir. Stalin, ulusların kendi kaderini tayin etmesine karşı çıkmıştır. Sosyalist bir toplumun ancak asimile edilmiş milletlerin bir arada hareket etmesi ile sağlanacağı görüşünü benimsemiştir (Yerköy, 2018, s.78).

Stalin, 1938 yılı itibari ile Sovyetlerin bütün bölgelerinde Rusçanın zorunlu eğitim dili olması kararını almıştır. Ayrıca Rusçanın Sosyalizmin dili olduğu propagandası yapılmıştır (Akt, Yerköy, 2018,s.79; Kreindler,1982, s.7). Rus ve sosyalizm kavramlarını, bilinçaltılarında her anlamda özdeşleştirmeye çalışmıştır. Bu ise Rusçanın konuşulması ve yaygınlaşması için teşviklerde bulunan Stalin'in, Lenin'in yolundan saptığını göstermiştir. Lenin Rus dilinin teşvikini her zaman desteklemiş olmasına karşın zorunlu hale getirmemiştir. Stalin tüm bunlara karşın Rus dili ve milliyetinin üstünlüğünün vurgusunu yapmıştır (Akt, Yerköy,2018, s.79; Kreindler, s.9).

Stalin "Sovyet Adamı", "Sovyet Halkı" kavramları üzerinden uluslar üstü bir Rus milliyetçiliği anlayışı oluşturmaya çalışmıştır. Oluşturulmak istenen yeni insan tipinin; gericilik karşıtı, din-örf gibi gelenekleri benimsemeyen hatta onlarla mücadele eden komünist kimseler olması istenmiştir. "Sovyet Büyük Gücü" imajının gerçekleştirilmesi için halklardan kahramanlar türetilmeye çalışılmıştır. 1930'lu yıllarda uygulanan politikalarla Stalin'in baskıcı merkez politikaları sayesinde hayata geçirilmesi kolay olmuştur (Akt, Özel,2014,s.111; Sinyavsky,s.74; Maksudov,1991,s.30-33). Çarlık Rusya'nın Pan-Slav politikaları, yerini "Sovyet Milliyetçiliği" politikalarına bırakmıştır.

Sovyet literatürünü incelediğimizde yetiştirilmek istenen yeni bir nesil olduğu görülmüştür. Yeni nesil komünist toplumun temellerini atan ve sosyalist düzenin gelişimini hızlandıran "yeni adam", diğer ifadeyle her yönden gelişimini sağlamış "Sovyet adamı" olarak tanımlanmıştır. Komünist Partisi'nin yetiştirmeyi hedeflediği yeni insan tipi, "ilmi-ateist dünya görüşüne ve dinî her şeye karşı bilinçli uzlaşmazlığa" sahip olan bir kişidir. SSCB "yeni adam" yetiştirme işini, yalnızca kâğıt üzerinde tespit etmekle kalmamış, aynı zamanda bunu kapsamlı şekilde parti programına koymuş ve hayata geçmesi için büyük gayretler göstermiştir (Babataev, 2018, s.88). (Ayrıca bkz: ÖZEL, 2014).

Stalin bu kapsamda kendisi gibi düşünmeyen herkesi propagandanın en bilinen ve etkili yöntemlerinden olan "Tek Düşman Kuralı" yöntemi ile düşman ilan etmiştir. Halkın desteğini arkasına almak ve fikirlerinin herkesin fikri olduğunu ifade etmek için kendisi gibi

düşünmeyen herkesi “Halk Düşmanları” sıfatı ile nitelendirmiştir. Birkaç örnekle Stalin’in halk düşmanı propagandası incelenmiştir. Halk düşmanı, farklı sıfatlarla nitelenen ve Stalin iktidarının karşısında yer alan herkesin genel ismi haline almıştır. İnsanlar, yalnızca kendileri bu sığata maruz kalmıyor aileleri dahi bu durumdan etkileniyordu. Tutuklanan kimselerin yakınlarına “Halk Düşmanın Kardeşi”, “Halk Düşmanın Babası”, “Halk Düşmanın Arkadaşı” sıfatları takılmış, bu uygulama korku propagandasına maruz bırakılan bir kampanyaya dönüşmüştür (Khairmukhanmedov,2007, s.157). Tarihe “Büyük Temizlik” olarak geçen muhalefet avlama sürecinin sloganı olarak kullanılmıştır.

2.2.2. Tek Ülkede Sosyalizm Stratejisi

1917 Ekim Devrimi ile Lenin, sosyalizmin ilk zaferi olarak gördüğü devrimi başarmıştır. Diğer ülkelerin de bu devrimden etkileneceği görüşünü savunmuş, sosyalizmin ise dünya genelinde devrimlerle iktidara gelerek sağlanacağı tezinin arkasında durmuştur. Lenin sonrası SSCB’nin mimarı Stalin ise devrimin etkilerinin kendi ülkeleri sınırları içerisinde yeterli etkiyi uyandırdığını ve “Tek Ülkede Sosyalizm” fikrinin mümkün olduğunu iddia etmiştir. Marksist-Leninist öğreti, sosyalizmin tamamlanmasında devrimi basamak olarak görmüştür. Stalin, sosyalizmin uygulanması için Bolşevik Devrimi’ni yeterli görmüştür.

Stalinizm’in temelini de tek ülkede kurulacak olan sosyalizm üzerinden inşa etmiştir. Fakat Ekim Devrimi’nin mimarları, özellikle Troçki, tarafından derin eleştirilere maruz kalmıştır. Eleştirilere karşı Stalin, politikasını ve propagandasını SSCB’nin tek ülkede kuracağı sosyalizm üzerinden oluşturmakta tereddüt etmemiştir. Önce devrim mimarlarını daha sonra da bu fikre karşı olan herkesi düşman ilan etmiştir.

Stalin 1924 yılında “Leninizm’in Sorunları” kitabında, aslında sosyalizmin hayata geçirilmesinin bir tek ülkede, özellikle de kendi ifadesi ile Rusya gibi köylü bir ülkenin unu sağlayamayacağını ifade etmiştir (Stalin,1977,s.174). Aynı yılın Aralık ayında ülke şartlarında hiçbir şey değişmemiştir fakat Stalin, Ekim Devrimi ve “Rus Komünistlerin Taktiği” makalesi ile bu kez sosyalizmin tek ülkede zaferine vurgu yapmıştır (Stalin,1977, s.174). Sosyalizmin tek ülkede kurulmasını olanaksız gören ‘Leninizm’in Esasları’ broşürlerini toplatılmıştır. Ocak 1926’da ise Leninizm’in ilkeleri broşüründe, SSCB’nin proletarya ve köylünün bir arada hareket ederek tek ülkede sosyalizmin zaferini inşa

edebileceğini belirtmiştir (Stalin,1977, s.177). Bu olay aynı zamanda Stalinizm'in doğuşu olarak yorumlanmıştır.

Tek ülkede sosyalizm, devrimin değil Stalin ve onun bürokrasisinin devamlılığının propaganda sloganı olarak belirlemiştir. Halkın sosyalizm için yaptığı devrimi Rusya'da tamamlayan, bunun için de tam yetkili bir Stalin bürokrasinin önünü açtırmak isteyen propaganda izlenmiştir.

Stalin 1936'da SSCB anayasası üzerine yaptığı konuşmada halkın sosyalizme eriştiğini ve komünizmin ilk aşamasını tamamladığını belirtmiştir. Herkesin emeği ve yeteneği nazarında değerlendirildiğini, bunun ancak sosyalizm ile sağlanacağını, böylelikle anayasada sosyalizme geçildiğini belirtmek gerektiğini söylemiştir (Stalin,1977, s.627-628). Tek ülkede sosyalizm propagandasının, ilk kez devletin anayasasına girmesi konuşulmuş, Stalin propagandasının topluma kabullendirmesi olarak tarihe geçmiştir.

1938 yılında Komünist Partinin 18. kongresinde şunları söylemiştir;

“Engels'in tezi doğru mudur? Evet, doğrudur, ama şu iki koşuldan biriyle: a) eğer sosyalist devlet, uluslararası etken önceden bir yana bırakılarak ve çözümlene kolaylığı bakımından, ülke ve devlet uluslararası konjonktür dışında göz önünde tutularak, sadece ülkenin iç gelişmesi açısından irdelenirse ya da b) eğer sosyalizmin tüm ülkelerde ya da ülkelerin çoğunda zafer kazanmış bulunduğu; kapitalist kuşatma yerine sosyalist kuşatma olduğu; artık dıştan saldırı tehlikesi bulunmadığı; ordu ve devleti pekiştirmenin artık gerekmediği varsayılırsa ve eğer sosyalizm ancak tek başına alınmış bir tek ülkede zafer kazanmışsa, ve bunun sonucu, uluslararası durumu bir yana bırakmak kesenkes olanaksızsa, böyle bir durumda ne yapmalı? Engels'in formülü bu soruya yanıt vermez.” (Stalin, 1977, s.727-728)

Stalin konuşmasında, propagandanın tanık gösterme yöntemini kullanmış, Engels'i tanık göstermiştir. Sosyalizmin, hatta bir adım ilerisinde komünizmin devlet kavramı ile olan gereklilik tartışmalarının, doktrinde eksik olduğunu ve devletin gerekliliğini vurgulamıştır. Tek ülkede sosyalizm, aynı zamanda devletin varlığının gerekliliğini de ifade eden bir propaganda sloganı olarak kabul edilmiştir

2.2.3. Dinsizleştirme Stratejisi

Lenin döneminde din politikaları merkez bir yönetimin eline verilmiştir. Stalin döneminde daha derli toplu bir şekilde din karşıtlığını yaygınlaştırma politikasına çevrilmiş, sonrasında bu politikayı yaygın ve meşru kılma stratejisine dönüştürülmüştür.

1930'da Tüm Rusya'da, Merkez Yönetim Komitesi bir kararname yayımlayarak dini kurumların hayır kurumu oluşturmasını yasaklamıştır. Devlet ve özel sektörde eğitim şekliyle dini inanışların öğretilmesi yasaklanmış, dinî örgütlerle alakalı kararların alınması için Merkez Yürütme Komitesi'nin yetkisi altında olan, Adalet, İçişleri ve Eğitim Bakanlıklarının temsilcilerinin de yer aldığı bir komisyon oluşturulmuştur. Oluşturulan bu komisyon daha sonra Merkez Yürütme Komitesi Başkanlığı tarafından birliğe çevrilmiştir. Din karşıtı propaganda; kampanyalar oluşturularak topluma dinî inançların asılsız olduğunu, dayanak noktası olmadığını anlatan argümanları ile artarak yoğunlaştırılmıştır. Ateist propaganda, merkezinde birden fazla din karşıtı kitabın yazarı ve politikacı Emelyan Yaroslavki'nin öncülüğünde Militan Ateistler Birliği tarafından kontrol edilmiştir. Örgüt, dönemin tirajı on binlere varan "Militan Ateizm", "Dinsiz", "Din Karşıtı Kişi", "Genç Ateistler" gibi dergi ve gazeteler yayımlayarak propaganda üretmiştir (Akt. Yerköy, 2018, s.80; Orlov, s.377).

Politikayı yaygınlaştırma ve sürekli hale getirmek amacıyla din karşıtı müzeler, sergiler açılmıştır. Daha önemlisi bu propagandayı aktarmak için yeni nesilleri yetiştirecek kurslar organize edilmiştir (Yerköy,2018, s.80). 1929 yılının Mayıs ayında din karşıtı propaganda yasal hale getirilmiştir. 14. Kongre' de 'Dine Bağıllık Özgürlüğü ve Din Karşıtı Propaganda' resmi hale dönüşmüştür. Aynı yılın Haziran ayında Militan Ateistler Birliğinin İkinci kongresinde 'Dine karşı mücadele sosyalizm için mücadeledir.' sloganı ortaya çıkmıştır. Birinci Kalkınma Planı'nın benzeri Ateist Beş Yıllık planın ilan edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Akt, Yerköy, 2018, s.81; Şkarovski, 1999;88).

Stalin, her dönemde din karşıtı bir politika izlemeyi benimsemiştir. Devrim öncesine ait bir ifadesinde Stalin: "Halk devrimine engel olan, çarlığın bütün karanlık güçlerini elinde bulundurur." demiştir (Akt, Yerköy,2018, s.84; Fedosev, 1940;33). Kendi ifadesinde, açıkça dini örgütlerin bağlı olduğu çarlığı "Karanlık Güçleri" elinde bulundurmak ile suçlamış, dini ve ona bağlı kurumları karanlık olarak nitelendirmiştir.

Stalin ve Lenin her dönemde dini; politika ve düşünce yöntemi olarak görmüş ve her dönemde din ile Bolşevik çizgi arasında ortak tek bir nokta dahi bulunamayacağını propagandasını yapmıştır (Akt, Yerköy, 2018, s.85; Şkarovski, 1999;81). Bu politikalar Stalin döneminde eğitime yansıtılmış, okullarda din eğitimi yasaklanmıştır. Toplumun gelişmiş, kalkınmış, kültürlü ve eğitilmiş olmasının batıl inançlardan sıyrılarak sağlanabileceği kanaatini savunmuş, sürekli olarak da din karşıtlığı tezini savunmaya devam ettirmiştir.

Devrim sonrası dönemde halkı din karşıtı politikalara, sanat ve kitle iletişim araçları aracılığı ile motive etmiştir. Halkın dini kötileyen hatta ona karşı çıkan kitaplar, el broşürlerinin okunması teşvik edilmiştir. Ek olarak Dimitriy Moor, Viktor Deni, Mihail Çeremnih gibi isimler hiciv yazıları yazmıştır. Ünlü yazar ve ressamın din karşıtı propaganda afişleri asılmıştır. SSCB yazar ve şairlerinin ünlü isimlerinden Demyan Bedny'in ve Vladimir Mayakovski'nin din karşıtı şiirleri de yaygın olarak kullanılmıştır (Akt, Yerköy,2018, s.86; Gordienko,1980,s.28). Din karşıtı propagandada Lenin'in ünlü Ajitasyon Trenleri'nde; sinema, tiyatrolar ve seyyar gösteriler işlenmeye devam etmiştir. Lenin, devrimin yaygın hale getirilmesi için trenleri propaganda aracı olarak sıkça kullanmıştır.

Lenin döneminde ajitasyon ve propagandanın kısaltmaları ile "Agitrop" adında, din karşıtı politikaları yayma adına bir organ kurulmuştur. Partinin il ve ilçe temsilciliklerine kadar organın temsili sağlanmış, dinsizlik propagandasının yürütülmesi bu sayede mümkün kılınmıştır. 1924 yılından itibaren "Bezbojnik", Ateist anlamına gelen gazete, yayın hayatına başlamıştır. Haftalık olarak sürekli yayın çıkartmıştır. 1925 yılında gazetenin bilimsel bir topluluk olması fikri desteklenmiş, 1929 yılında Stalin döneminde "Soyuz Voinstvuyuşih Bezbojnikov" (Militan Ateistler Birliği) ismiyle, din karşıtı propaganda üretmeyi tek elde toplamıştır. Joseph Goebbels'in propaganda ilkelerinde bahsettiği, propagandanın tek elde toplanması metodu Stalin tarafından da başarı ile uygulanmıştır (Yerköy, 2018, s. 87).

Militan Ateistler Birliği propagandanın derli toplu yapılmasına hız kazandırmış, propagandanın tesir alanını genişletmiştir. Daha önce dinsizlik propagandası için düzenlenen derslerin, seminerlerin, yapılan toplantıların, kursların sayısı artırılarak propaganda planlı bir hal almıştır. Afiş, broşür, dergi ve gazeteler vasıtası ile propaganda yapılmaya devam edilmiştir. Örgütün sayısı, yapılan propagandalar sonucunda ilk kongre de 100 bin iken,

ikinci kongre de 700 bine ulaşmıştır. 1932 yılında propagandanın etkisi kendini belli etmiş ve birliğin üye sayısı 5,5 milyon kişiye yükselmiştir. Birlik, faaliyetlerini İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile 1941 yılında durdurmuştur (Akt, Yerköy, 2018, s.87-88; Gordienko ,1980, s.80).

Yürütülen din karşıtı politikalar, çok yönlü desteklenmiş; üniversitelerde kürsüler kurulmuş, müzelerde sergilenmiş, esnaflara kadar ulaşmış, sürekli hale getirilmiştir. Radyo yayınlarında ateizm propagandası kendini göstermiş, kütüphanelere, tarım arazilerine kadar işlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı ile süreç duraklama göstermişse de sosyalizm ve din karşıtlığı propagandası, kazanılan savaş sonrası yaygınlaşma sürecini hızlandırmıştır. Özellikle eğitim yolu ile din karşıtlığı propagandası yaygınlaştırılmıştır. Yöntemin uygulanışı bir sonraki başlık altında uygulamaları ve işleyişi ile açıklanmıştır.

2.2.4. Stalin'in Kült Lider Haline Getirilme Stratejisi

Stalin, Sovyetlerde sembol hale getirilmiştir. Sonuç olarak, ülkede veya dünyada SSCB'nin ismi anıldığında akıllara ilk gelen ismin Stalin olması sağlanmıştır. Stalin, SSCB'nin en önemli parçası olduğu, Stalinsizken ülkenin kalkınmasının, refahının, sosyal adaletinin sağlanamayacağı kültü kitleler karşısında inşa edilmeye çalışılmıştır (Akt, Çakı,2018, s.97;LaPorte ve Morgan, 2008, s.125). Stalin'in kült liderlik oluşumunda odak, nokta tam anlamıyla şahsı olmuştur. Ailesi geri plana atılarak, bütün insanüstü öğeler bir tek Stalin'e yüklenmiştir (Akt, Çakı,2018, s.97; Lim, 2015, s.20). Buna rağmen, propaganda Stalin'i asla tanrısal otorite olarak göstermemiştir. Fakat bir takım mistik varlıklara verilen bazı nitelikler yüklenmiştir (Akt, Çakı, 2018, s.97; Strong & Killingsworth, 2011, s.406). Sonuç olarak Stalin, ülkede sıradan komünist bir yurttaş gibi gösterilmiştir. Almanya'da Hitler için tercih edilen "Der Führer" (Yöneten) sözünün aksine, SSCB'de Stalin'e, sıradan komünistler için kullanılan "Yoldaş" hitabının kullanımı tercih etmiştir.

Stalin, yukarıdaki bölümde bahsi geçen propaganda yöntemleri ile rakiplerini saf dışı bırakarak kendisine otoriter lider kültü oluşturmuştur.1920'li yıllardan başlayan 1939 yılına kadar devam eden büyük temizlik hareketleri sonucunda Komünist Parti içindeki Lenin'in devrim kadrosu, yerini Stalin idealarına riayet eden ekiplere devretmek zorunda kalmıştır. 1930'lu yılların sonlarına doğru ise uygulanan şiddet, kitlesel katliamlar ve ideolojik propaganda neticesinde halkın sınırlı olan muhalefet etme hakkı tam anlamıyla kaldırılmış,

totaliter sistemin meydana getirdiği parti diktatörlüğü ve Stalin'in kült lider haline getirilmesi süreci hedefine ulaşmıştır (Akt; Turan, 2013, s.285;İsmayılov vd. 1994, s. 160-161). Stalin kendisine Hitler benzeri “Führer” kültü oluşturmamışsa da hazırlanan ortam onun kült lider olgusunu meydana getirmiştir.

Stalin, çarların sarayında yaşayan fakat kunduracı gibi yaşamakta devam eden bir kunduracı oğunun hayatını yaşamıştır. Kremlin'in merkez sarayına ayak basmamıştır. Kremlin'i merkez olarak seçmiş, bunu yaparken halkın iktidar temsilini kendisinde görebilmesi amacını gütmüştür. Hitler gibi kendinden daha iyi şartlar altında doğan insanlara karşı intikam duygusu beslememiştir (Ludwig, 1945, s. 94).

Hitler, eserlerini yaymak için alınmasını zorunlu kılmış, iki dolar gibi bir rakamdan satmıştır. Stalin'in eserleri halka ücretsiz dağıtılmıştır. Yaz mevsimini Gorki'de, Lenin'in son zamanlarını geçirdiği küçük bir evde balık tutarak geçirmiştir. Kendisine karşı yapılan altın tabaklarda yemek yeme, yüz bin ruble şahsi harcaması olma söylemleri ise tam anlamıyla kendisine yapılan karşı kara propagandadır (Ludwig, 1945, s.95-96).

Yine başka bir örnekte “Zaferin Kanatları” filminde kendisine rol verilmesine müsaade etmiştir. Parlak bir filmin şanlı karakteri olarak görüldüğünde dahi mütevazı kalmayı başarmıştır. Aynı durumda Hitler filmde oynaması önerisine müsaade etmemiş, “Allah, halkın üstünde kalmalıdır.” demiştir (Ludwig, 1945, s.98).

Lider kültürünün en önemli özelliklerinden biri olarak bilinen konuşma sanatı, Stalin tarafından çok başarılı bir şekilde kullanılamamıştır. Sürgün yıllarından dönüşte trenlerde herkes konuşma yaparak devrimi öven anlatılar yaparken o sessiz kalmıştır. Partinin toplantılarında defalarca söz verilmesine rağmen sürükleyici bir anlatım ile kendisini dinletmeyi başaramamıştır. Konuşmaları zahmetsiz, isteksiz ve vurgusuz kalmıştır. Kasım 1941'de ordunun savunmasını isterken de Mayıs 1945'de ordunun zaferini kutlarken de yalnızca yinelemelere başvurmuş, konuşmalara duygu katamamıştır (Uncu, 2018, s.100). Hitler, henüz asker olduğu yıllarda küçük salonlarda bile toplulukları sürükleyen hitabete sahiptir. Stalin'in hitabet konusundaki yetersizliği, onu; sadece baskı ve siyasi hamleler ile lider kültü oluşturmaının ötesine geçirememiştir.

Ludwig, (1945;99-100) bir anısında Stalin'in şu sözlerine yer verir: “*Kendisine sigara teklif eden Stalin'e diktatörlerin yanında sigara içmeyeceğini belirttiği vakit;*

- “*Pipodan vazgeçmeyeceğim söylenir ancak bu bir masaldır.*”

- “*Masallara düşman mısınız?*” diye sorar. Stalin ise;

- “*Hayır, eğer masallar halktan doğarsa.*” cevabını alır. Burada yine halkın iktidarına ve halktan gelene inandığı anlaşılır.”

Stalin hiçbir zaman kendisini halkın üstünde, peygamber edasında göstermemiştir. Konuşmalarında, mülakatlarında kendisinden pek az bahsederek söze başlamıştır. Bundan ötürü Stalin hakkında az kaynak bulunur (Ludwig, 1945, s.100).

2.2.5. Stalin'in Savaş Stratejisinde; Barış

Stalin'in savaş stratejisi “barış” üzerinden oluşturulmuştur. Barış stratejisi Stalin'e Lenin'den kalma bir prensiptir. Lenin ve bütün sosyalist devletlerin ideal yönetiminde bütün komşularla barış politikası yatar (Ludwig,1945, s.116). Sonraki yıllarda Sovyetler Birliği; ‘parçalanmayan bir barış’ söylemiyle, Milletler Cemiyeti tarafından 1933’de son büyük devlet olarak tanındı. Ülke dışında yapılan propaganda, barış kavramı üzerinden yürütülmüştür. Sovyetlerin savaş stratejisi; “savaşa mecbur kalmak” ve “Nazilere karşı kendilerini savunmak” olarak belirlenmiştir.

Amerika, dış politikanın en önemli figürü olarak kabul görmüştür. Stalin, Amerika’da gerçekleşecek bir devrimin dünyada kapitalizmin sonunu getireceğine inanmıştır. SSCB yanlısı Barış ve Demokrasi Hareketi, Amerikan Birliği’nden faşist silahların üretilmesinin ve dağıtılmasının engellenmesi konusunda geniş destek almıştır. Kaliforniya’daki Komünist Partinin: ‘Sovyetlerde bulunan 185 milyon barış yanlısı insanı hatırlayın ve dünyada bulunan tek sosyalist ülkedeki barışçı politikayı savunmaya destek olun.’ Mesajı, geniş kitleler tarafından karşılık görmüştür (Akarcalı,2003, s.214).

6 Kasım 1941’de Stalin, konuşmasında: ‘Bizim çığığımız iç işlerine müdahil olunmaması, devletlerin eşitliği ve sınırlarının ihlal edilmemesi.’ (Akarcalı, 2003, s.216) demiştir. Savaş stratejisinin diğer devletlere zarar vermemek üzere olduğunu belirtmiştir. Kendilerini Doğu Avrupa ülkelerini işgalden kurtaracak özgürlükçüler olarak tanımlamış ve stratejisini barış üzerinden inşa etmiştir.

Ludwig (1945;92) bu durumu şöyle anlatır. “Berlin’de insanlar dünyaya hakim olmak adına kendilerini mahrum etmişlerdir; Moskova’da insanlar içeride daha adaletli bir dünya kurmak için kendilerini mahrum etmişlerdir. Moskova henüz yeni kazanılmış bir iç savaş zaferini müdafaa etmek dışında bir hücum politikasına sahip değildir. Müttefik bulması konusunda “Barış” söylemi üzerinden strateji belirlemeleri sağlanmıştır.”

2.2.6. Stalinin Savaş Stratejisinde Eğitim

Sovyet kimliği oluşturma, dinsizleştirme, kalkınma planlarının hayata geçirilmesi gibi dönemin stratejilerinin ana başlıkları, eğitim aracılığı ile toplumsal kabulü sağlamayı amaçlamıştır. Sovyet politikalarının propagandaları ders kitaplarına, üniversite kürsülerine kadar girmiştir. Yukarıda bahsi geçen dönemin stratejik hedeflerinin en uygun uygulama sahası genç yaşta, henüz çarlık hükümetini görmemiş, “Sovyet Adamı” olma kalıbına en yakın kitle olan genç nüfus olarak belirlenmiştir. Politikaların hedef kitleleri olarak belirlenen yeni nesil, eğitim aracılığı ile yetiştirilmiştir.

Sovyetlerin o dönem problemlerinin en başında kalabalık nüfusunun büyük kısmının eğitimsiz olması gelmektedir. Bu sorun Lenin döneminden itibaren devrimin problemi olarak göze çarpmıştır. 12 Kasım 1920 tarihinde Sovyetlerin en küçük köyüne kadar bağlı birimleri olan Cumhuriyet Temel Politik Eğitim Komitesi kurulmuştur. Cehalet, hızla çözülmesi gereken sorun olarak ele alınmıştır. Özellikle kitle iletişim araçları, halkın eğitimi noktasında aktif şekilde kullanılmıştır. Okuma barakaları, kültür evleri, müzeler, parklar inşa edilmiştir. Okuma barınaklarında halk, radyolardan güncel konularda bilgilendirilmiştir. Çarlık Rusya’dan devrime geçiş anlatılmış, devrimin yaratmak istediği ‘Sovyet Adamı’ özendirilmiştir (Akarcalı, 2003, s.203).

Sovyetlerde eğitim politikaları, parti politikalarına paralel şekilde oluşturulmuştur. Sovyetlerde eğitimin temel hedefi komünist ideolojinin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda bütün okullarda komünizmin ilkeleri esas alınarak doktrin eğitimi yapılmaya çalışılmıştır (Babataev, 2018,s.88).

Komünist Parti, Lenin’den sonra komünizmin hayata geçişinde en büyük engel olarak dini görmüştür. Bu nedenle eğitim politikası da tam manası ile dinsizlik politikası üzerinden hayata geçirilmiştir. Anaokulunda başlayan din karşıtı eğitim, üniversitelerde ve

hayatın her alanında devam ettirilmiştir. Üniversitelerin tamamında ilmi-ateizm eğitimi verilmiştir. Tanrısızlar evleri kurulmuş ve ateizm propagandası öğrenciler arasında hızla yayılmaya başlamıştır. Üniversiteler ateizm propagandası tertip etmiş ve üniversitedeki her bölümün propaganda işlerine metodolojik açıdan rehberlik edilmiştir. Üniversite öğrencilerine ateizm görüşünü aşılatabilmek için ateizm kulüpleri açılmış ve üniversite kulüplerinin özgür etkinlikleri sayesinde ateizmi yaygınlaştırma amacına yönelik çalışılmıştır. Üniversiteler benzer bölümler açmış, din karşıtı strateji, eğitim politikası ile her yaş grubunda işlenmeye devam etmiştir (Babataev, 2018, s.90).

Propaganda yapılırken kentli ve köylü öğrencilerin durumları göz önünde bulundurulmuş, hedef kitleye yönelik çalışmalar planlanmıştır. Propagandanın öncesinde hedef kitlenin belirlenmesi esası göz önünde bulundurulmuş, kitlenin özelliklerinin doğru analiz edilmesi ile propagandanın başarılı olma ihtimali artırılmıştır. Eğitim propagandası; öğretmenlerin ders anlatma biçimlerinden zorunlu derslerin seçimine varıncaya kadar detaylı şekilde planlanmıştır. Konular materyalist bakış açısı ile değerlendirilmiş, Marksist-Leninist öğretiden değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Öğrencilerin, Marksist bakış açısını kazanacağı temel dersleri alması, mecburi derslerle sağlanmıştır. Ders anlatılarının da yine bu bakış açısını kazandıran kodlamalar ile anlatılması zorunlu kılınmıştır. (Babataev, 2018, s.90).

Okullarda propaganda yalnızca derslerle sınırlı kalmamıştır. Münazara, konferans, sempozyum, sosyal faaliyetler, pionerler ve kukla tiyatroları açılmıştır. Öncelikle oyunların konusu, ateizm üzerinden şekillenmiştir. Komünist partinin gençlik teşkilatları resim yarışmaları, velilerin katıldığı konferanslar organize ederek propagandasını erken yaşta çocuklara işlemeye devam etmiştir (Akt, Babataev, 2018, s.92;Caparov, 1987,s.53).

Sovyet eğitiminin öncü isimlerinden Nadejda K. Krupskaya “Eğer biz gençlerimizi komünist ahlakta yetiştirmek istiyorsak onlarda küçük yaşlarından itibaren materyalist dünya görüşünün oluşmasına özen göstermeliyiz...” (Akt; Babataev, 2018, s.93; Krupskaya, 1964,s.68) demiştir. Sözlerinden anlaşılan şudur ki, Sovyet eğitim sistemi Marksist görüşün rahatlıkla aşılanabileceği materyalist bir eğitim politikasına tabi tutulmuş, yetişen bu nesiller komünist-ateist propagandanın öğreticileri haline gelmiştir.

Yine bu amaç doğrultusunda yetiştirilen nesillere okutulan ders kitapları, dini konular hakkında bilgi içermemiştir. Fakat öğretmenler, terbiye saatlerinde ateizm propagandası için tavsiye edilen kitaplar üzerinden materyalist anlatılar yapmışlardır. Terbiye saatleri uygulaması zorunlu tutulmuş, öğrencilere kamusal alanda nasıl davranacaklarını anlatan komünizm propagandasının aktarılması yine bu yöntemle sağlanmıştır. Derslere giren öğretmenlerin düzenlediği toplantılarla, ateizm hakkında yazılan gazete ve dergilerin takip edilmesi sağlanmıştır. Öğretmenlere ateizm propagandası konusunda Oktyabryat (ekimciler), Pioner (izciler) ve Komsomol (Komünist Gençlik Birliği) teşkilatları destek vermişlerdir. Bu grupların hazırladığı duvar gazeteleri ve ders dışı düzenlenen sosyal faaliyetler, öğrencilerin ateizmi tanınmasına katkı vermiştir (Babataev,2018, s.93-94). Bu gruplar, gençliğin zorunlu veya gönüllü olarak katılıp, Sovyet vatanına yakışır biçimde yetiştirilmesi için organize edilmiş birlikleri meydana getirmiştir.

Stalin döneminde eğitim-öğretim için okutulan bütün kitaplar, farklı dillerle yazılmış, aynı konuları işlemiştir. Ders kitaplarının dışındaki kitaplar ise yetişen genç kuşağa SSCB'nin özümlediği değerleri kazandırmayı amaçlamıştır. Genç nesillere Marksist-Leninist dünya görüşünü benimsetecek ve SSCB ideolojisine karşı çıkmayacak şekilde hazırlanmıştır. Dönemin Eğitim Bakanlığı, Edebiyat ve Yayınlar Dairesi vasıtası ile, yayınlanan tüm kitap, gazete, sinema filmleri ve tiyatro oyunları kesintisiz olarak denetlenmiştir.

İlk Beş Yıllık Kalkınma Planı sonucunda basılan kitapların sayısı İngiltere, Fransa ve Almanya'da basılan kitapların sayısından fazla olana kadar, farklı dillerde kitaplar basılmıştır. Halkın yayınları anlaması ve gelişim göstermesi sağlanmıştır. Yine aynı amaca yönelik basılan Sovyet gazetelerinde 'Yeni Sovyet Adamı'nı resmeden köşe yazıları yayınlanmıştır (Uncu, 2018, s.83). Propaganda her hali ile yeni Sovyet kimliğini oluşturmayı amaç edinmiştir.

Tüm bunlara karşın İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı tamamlandığı zaman 70 dilde yazılmış kitaplar basılmıştır. Yetmiş dilin yirmi tanesi, daha önce grameri ve lehçesi olmayan dillerden seçilmiştir. Ortaokullarda öğrenci sayısı altı yüz binden altı milyona çıkmıştır. Senede yüz otuz milyon olan basılı kitap sayısı dört yüz otuz sekiz milyona ulaşmıştır. Genel kütüphanelerde sekiz milyon olan kitap sayısı yüz beş milyona geçmiştir (Ludwig, 1945, s.89). Hitler Almanyası aynı dönemde; önemli yazar, eser çıkarmamış,

mevcut yazarlar kovulmuştur. Bu durum Stalin'in eğitim politikalarının entelektüel gelişim olarak Hitler'den farkının göstergesidir. Hitler asker bir millet inşa etmeyi amaçlamış, Stalin ise kalkınmayı sağlayacak "Sovyet Adamını" gelişmiş bireylerle oluşturmayı planlamıştır.

Tüm bu uygulamalar ile eğitim politikaları Sovyet propaganda çizgilerinin dışına çıkmamıştır. Eğitim, propaganda tekniği olarak kullanılmıştır. Yeni neslin ideal Sovyet insanı olması eğitimin propaganda yöntemi olarak kullanılması ile inşa edilmeye çalışılmıştır.

2.3. Hitler'in İkinci Dünya Savaşı Stratejisi

Hitler iktidarı ele geçirdikten sonra ve hatta iktidarı ele geçirene kadar kendisinin Birinci Dünya Savaşı yenilgisinde tespit etmiş olduğu Almanya'nın düşman propagandasına karşı koyamaması üzerine çalışmalar yürütmüştür. Hitler, yeni Alman insanı yaratarak Avrupa'ya hâkim olma hayalini yinelemekten kaçınmamıştır. Savaş stratejisini de yine bu amaca bağlı kılmıştır. Hitler iktidarı elde etmeden önce ve sonra kaybedilen dünya savaşında İngiliz ve Amerikan propagandasına mağlup olduklarını vurgulamıştır. Bu sebeple İkinci Dünya Savaşı'nda propagandaya büyük önem vermiştir (Altun, 2015, s.26).

Hitler, Nasyonal Parti ile yayınladığı genelge ile savaş stratejisinin kemik halini oluşturmuştur. Hitler'in savaş stratejisini belirleyen başlıca propaganda başlıkları şunlar olmuştur; Versay'in feshi, Büyük Almanya ideali, Almanya'yı ari Alman ırkının oluşturması ve Yahudi karşıtlığı(Domerson, 1934, s.54-56). Nazi Partisi programı ile yapacağı politikaların genel hattını belirleyen Hitler, propagandanın gücüne herkesten fazla inanmıştır. Bu sebeple bu stratejilerinin hayata geçirilmesinde ilk yöntem olarak propagandayı göstermiştir.

Stratejisini kitlenin yoğunlaştırılarak kendi amaçlarına fayda sağlaması üzerinden kurgulamıştır. Hitler kitleyi kadın ruhunu benzetiyordu; "Halkın büyük çoğunluğu kadınsı bir ruh hali, eğilim içinde ki, kanılarına ve eylemlerine salt düşünceden çok, duyuları üzerinde yaratılan izlenimler yol veriyor." (Domenach, 1995 s.41-42). Hitler böylelikle propagandanın ruhlara hitap edeceğini belirtmektedir. Hitler, propagandanın her türlü ayrıntısını özenle düşünmektedir, ruhların nasıl harekete geçirilecek kitlelere dönüşeceğini belirtmektedir. Bireyin savunmasız kalacağı her şey, akşam saatlerinde insanların öteki

saatlerden daha çabuk etkileneceğine kadar, tasarlanmıştır. Devlete bağlılık SSCB devletinde verilen örnekler kadar keskindir ve devlet dışı kurumların önü kapatılmıştır. Propaganda her an her yerde; evde, iş yerinde, sokakta, fabrikada insanlara dayatılmıştır.

Hitler, propagandayı ideolojinin yayılması stratejisinin ilk etkeni olarak kabul etmiştir. Yine kendi ifadesinde “*Propagandanın ilk görevi örgüt için taraftar toplamaktır. İkinci görevi yeni doktrini halka anlatmak daha önemlisi onu benimsetmektir. Bunların dışında, kitlelerin dikkatini belirli olaylar üzerine çekmektir.*” (Hitler, 2016 s.161) demiştir. Bu dönemde propaganda yapmak Hitler savaş stratejisinin sürekli gündemi olarak belirlenmiştir.

Hitler propaganda konusunda şöyle söylemiştir, “*Akıllıca yapılan bir propaganda ile insanları cennette en sefil hayatın yaşandığına inandırmak mümkündür*” (Kayabalı & Aslanoğlu, 1983, s.58). Hitler, hayali olan güçlü Almanya'nın ve yeni dünya düzenin propaganda ile sağlanacağını düşünmüştür. Propagandaya yeni yöntem ve taktikler kazandırmıştır. Propaganda sayesinde iktidara geldiğine yine iktidarı döneminde propaganda sayesinde dünyayı ele geçirebilecek olduğuna inanacak kadar propagandanın gücüne güvenmiştir (Shirer, 1968, s.201). Çünkü Hitler, savaş kazanmada propagandanın rolünü önemser ve şöyle söyler, “Zaferi daha çabuk getirecek olan silahlar, insancıl olarak addedilmelidir.” (Pratkanis ve Aronson, 2018, s. 371)

Propagandayı halk için yapmak gerektiğini savunmuş, bilim adamlarının ilgisini çekmekle uğraşmanın anlamsız olacağını, onlara eğitim uygulanması gerektiğini söylemiştir. “Propaganda ürünleri çok az bilimseldir ve akla yönelik değildir.” (Keskin,1997 s.61) görüşünü benimsemiştir. Hitler; parolalar, sloganlar, marşlar ve bayraklar tasarlamış, sınırlı konular ışığında halkın anlayacağı propagandaları yine onların ihtiyaçları üzerinden üretmiştir. Hitler'in propaganda başarısı bu noktadan tartışılmalıdır.

Stratejisinin ana hatlarının konu başlıklarını da şu şekilde belirlemiştir:

Almanya, Alman benliğine dönmelidir, kan bağı ile kurulan eşitsiz düzen meydana getirilmelidir. Ayrıca Alman savaşçı ruhu uyandırılmalıdır, bu duruma muhalefet edecek her şey yok edilmelidir. Sınırlar genişletilmeli, Almanya'nın düşmanı Bolşevizm ve onu yayan SSCB ve yine baş düşman Fransa yok edilmelidir (Dilan, 1998, s.200). (Ayrıca bkz;

MCNAB, C. (2015). Hitler'in Ordusu, Nazi Savaş Makinesinin Tarihi, 1939-1945; Henrik, E & Mathias, U, (Ed), (2017), Hitler Kitabı)

2.3.1. Hitlerin Birinci Dünya Savaşı Sonrası Stratejisi

Birinci Dünya Savaşı, Alman halkının üzerinde büyük kayıplara neden vermiştir. Savaşın dört yıl gibi uzun süre devam etmiş olması Alman halkını fazlası ile yıpratmıştır. Alman markının çökmesi, savaş sonrası yüklenen ağır vergi borçları ile halkın büyük çoğunluğu, mallarının tamamını yitirmiştir. 24 yaşın altında olan gençlerin büyük çoğunluğu işsizlik problemi ile karşı karşıyadır. Bu durum milliyetçilik politikalarını tetiklemiş, genç ve işsiz kitle kendilerini bir maceraya sürüklemekten kaçınmamıştır (Arslanoğlu & Kayabalı, 1983, s.89-92) Fakat daha da önemlisi, geleneksel Alman milliyetçiliğinin gölgesinde yetişmiş yaşayan Alman nüfusu yenilgiyi kabul edememiştir. Toplumsal onur kırıklığına ve eziklik duygusuna sebebiyet vermiştir. Ayrıca Versay'den doğan adaletsizlik, toplum genelinde oluşan bir huzursuzluğa yol açmıştır (Arslanoğlu & Kayabalı, 1983, s.89-92).

Weimar Cumhuriyeti'nin, Versay'i imzalamış olması sebebiyle toplumun o günkü durumunun tek sorumlusu ilan edilmesi, Goebbels³ ve Hitler'in o dönem politikalarının ana konusunu oluşturmuştur. Hitler savaş sonrası stratejisini, bu olayları kullanarak yönetimi ele geçirmek üzere kurmuştur. Politika yapıcıların, içinde bulunduğu toplumun özelliklerini, ruhunu çok iyi bilmesi gerekir. Naziler kendi toplumlarının analizini çok iyi yapmış, sorunlarını tespit edebilmiştir. Tespit edilen tüm sorunların çözümünün Nasyonal Sosyalizm ve onun savunucusu Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi olduğuna inandırılmak istenmiştir. Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi gençliğin dinamik gücünü, mevcut sorunlar karşısında tetikleyerek elde etmeyi planlamıştır ve iktidara giden yolda programını bunun üzerine

³ Josep Goebbels (1897-1945): Günlüklerine göre 1923 yılı Aralık ayında Nasyonal Sosyalist hareketle tanıştı. Hitler'in vatana ihanetle yargılanması ilgisini çekti ve sonrasında Hitler'in konuşmalarından etkilendi.1926 yılındayazdığı Nazi-Sozi kitabı ile Marksizimi eleştir ve Almanya'nın kurtuluşunun Nasyonal Sosyalizm olduğunu belirtmiştir. Hitler tarafından Weimar'a yapılan kongreye Hitler tarafından davet edildi.1932 yılında yapılan seçimlerde olağanüstü çalışmalar ile partinin propaganda çalışmalarını yönetti. 14 Mart 1933'te Hitler'in seçimi kazanması sonrası, Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı'na getirildi. 1945 yılında Hitler'in intihar etmesi ile altı çocuğu ve eşini zehirleyerek intihar etmiştir. (Goebbels, Büyük Yalanlar, 2019)

kurgulamıştır. Hitler, Versay’i; büyük bir halkı ikinci sınıf duruma düşürmekle suçlama stratejisi izlemişlerdir.

Çözüm için tek umut olma propagandası yapılmıştır. Henry Kissenger, Diplomasi (2017;283) kitabında: “Hitler, Versay Antlaşması için duydukları suçluluğu acımasız şekilde kullanmıştır.” İfadelerine yer vermiştir. Savaş mağlubu Alman halkı tarafından, umut ışığı olarak görülmesi sağlanmıştır. Hitler’in Versay Antlaşması ile Almanlara haksızlık yapıldığını aşıladığı propagandası başarılı olmuştur. (Brown, 1992 s.54) Hitler henüz partiye yeni üye olduğu zamanda parti içinde yapılan toplantıda, maddeleri sıralarken ilk olarak Büyük Alman birleşmesine vurgu yapmış, ikinci olarak da Versay’ in feshini yüksek sesle dile getirmiştir (Brown, 1992 s.55).

2.3.2. Hitlerin Kült Lider Olma Stratejisi: Führer Miti

Führer miti oluşturma Goebbels’in önderliğinde ilerlemiştir. Fakat her şey Hitler’in bilgisi ve kontrolü altında gerçekleşmektedir. Hitler stratejilerini, hapiste yattığı yıllarda kaleme aldığı “Kavgam” kitabında defalarca kurgulamıştır ve bunu açık bir şekilde dile getirmekten de kaçınmamıştır. Kitap yazmış olmasına karşın kitleleri peşinden sürükleyecek olan kuvvetin konuşmalar ile gerçekleştirileceğinin farkındadır. Bu sebeple konuşmalarını, kitleleri etkilemek ve propaganda yapmak üzere kullanan Hitler, yazmaktansa kitleleri etkilemek için konuşmanın daha etkili olduğunu söylemiştir.

Konuşmalarını yapmadan önce başka birisini konuşturarak kendisi konuştuğunda aradaki hitap farkının anlaşılmasına özen göstermiştir. Konuşmalarına sessiz ve sakin başlayan Hitler, konuşmanın ilerlemesi ile beraber toplulukları tetikleyen kin, iftira ve nefret duygularını dinleyicilere hissettirmiştir (Akt, Eralp, 1998, s.46; Lager, s.195).

Kelimeleri özenle seçmiş, akla değil kalbe hitap edecek ifadeleri kullanmayı tercih etmiştir. Yine kelimelerin sade ve herkesin anlayacağı dilde olmasına özen göstermiştir. Hitler, toplumda aydınlarının çoğunluk teşkil etmediğini ve kitlelerin propagandanın hedefi olduğunu vurgulamıştır. Kullandığı ifadeleri sürekli tekrarlamayı tercih etmiştir. İnsanların bir hedef için heyecanlanmasını istemiştir. Konuşmalarını, toplantılarını, daha öncesinde etkisini hesapladığı akşam saatlerinde icra etmiştir (Akt, Eralp, 1998, s.46; Lager, s.194).

Hayal kırıklığına uğramış Alman halkına, onların duymak istedikleri şeyleri söylemiştir (Domenach, 1996, s.62). Hitler, konuşma sanatını ustalıklarla kullanarak partinin liderliğini ele geçirmiş, sonrasında Alman halkını Nasyonal Sosyalizm idealleri etrafında toparlamıştır. Konuşmaları sıradan ve heyecansız kalan Stalin'e nazaran bu konuda bilinçli ve yetenekli bir başarının mimarıdır. Oluşturulan Führer miti onun etkili konuşmaları ile pekiştirilmiştir.

2.3.3. Hitlerin Stratejisinde İmgeler: Gamalı Haç Ve Hitler Selamı

Gamalı Haç;

Hitler, stratejisini entelektüel kimselerin fikirlerini değiştirmek amacı ile yapmadığını defalarca yinelemiş ve onları kandırmanın zorluğuna vurgu yapmıştır (Erdem,2017, s.43). Yukarıda değinilen; kitlelerin duygularına hitap etme ve onları bu duygular etrafında toplama fikrini geniş halk kitlelerini ikna ederek inşa etmiştir. Hitler halk kitlelerini kadınlara benzetmiş, kitleleri davranışlarını düşüncüleri değil duygularının yönlendirdiğini ifade etmiştir (Domenach, 1995, s.41-42). İmgeler, bayraklar ve flamalar gibi unsurlarla geniş halk kitlelerinin davranışlarının yönlendirilebileceğini fark etmiştir.

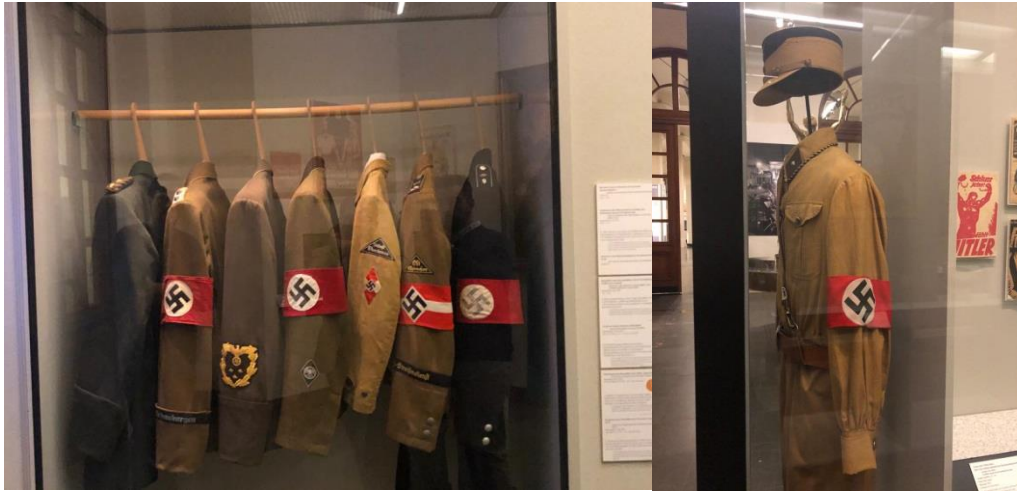
Propagandanın istikametini kitlelere yönelten Hitler, halk yığınlarının bilinçaltılarında çeşitli dürtüleri tetiklemiştir. Kitlelerin öldürme, yıkma ve saldırma gibi dürtüleri uyandırılarak düşmanı etkisiz hale getirmesi planlanmıştır. Bu yöntemi, halkın her an karşı karşıya kaldığı bayraklarda 'Gamalı Haç' simgesini ortaya çıkararak kullanılmıştır. Nazi şehitlerinin kanları, sıkça propaganda unsuru olarak kullanılmıştır (Kaleli, 2014, s.31).

Gamalı haç fikri henüz 1920 yılında, Hitler'in partiye ilk katıldığı zamanlarda, partinin amacını gösteren bir sembol eksikliği hissetmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Kırmızı zeminin ortasında beyaz halka onun içinde siyah gamalı haç bulunan bir bayrak tasarlamış, sonraki zamanlarda da bu durumla çok kez övünmüştür. Aynı simgeyi bulunduran, ordunun hücum takımlarının ve parti üyelerinin üzerine giyebileceği bantlar ve kullanılacak bayrak, flamalar da tasarlanmıştır (Shirer, 1968, s.67-69). Gamalı haç Nazizm'den önce de kullanılmıştır. Almanlar ona Haknkreuz, İsviçreli ise Hakkors diyorlardı; yani kancalı haç. Gamalı Haç ismi ise Yunanistan'da, Bizans döneminden bu yana kullanılmaktadır.

Bizanslılar Yunancanın üçüncü harfi olan Gama'dan hareketle, bu sembole Gamalı Haç demişlerdir. (Yelden,2018, s.103-104) Kırmızı renk kanı ve savaşı temsil ediyor, bu da asker toplum olan Alman halkının bilinçaltında savaşmadan kurtulmayacağı algısı oluşturmuştur. Beyaz daire zafer ve umudu temsil etmektedir. Gamalı haç ise dini bir temsil sıfatı taşımakla Alman halkına bu dairede birleşmesi halinde zaferi müjdelenmiştir.

Nazi bayrakları belli olmuştur. Metal siyah bir gamalı haçın çevresinde metal gümüş renkli çelenk ve çelengin etrafında kartal olacak şekilde yapılmıştır. Alt tarafında dikdörtgen şeklinde Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'nin baş harfleri "N.S.D.A.P." kazınmıştır. Dört köşeli ve gamalı haçın bulunduğu bayrağın üzerinde "Almanya Uyan" yazılmıştır. Gamalı haç, kararsızlık ve maddi sıkıntılar ile boğuşan Alman halkını sürükleyecek mistik güce sahip kabul edilmiştir. Netice itibariyle Almanlar, Hitler'in tasarladığı gibi, bu bayrağın altında toparlanmaya başlamıştır (Shirer, 1968, s.67-69).

Berlin Tarih Müzesi'ne yaptığım 25 Kasım 2019 tarihli gezide, döneme ait askeri uniformaları ve Gamalı haç figürünün işlenmesini inceledim. Hitler, gamalı haçın etrafında, insanları bir arada savaşa götürme fikrine inandırmıştır. Nazi ordularının uniformalarında gamalı haç unsuru işlenmiştir. (Bkz. Fotoğraf 1-2)

Resim 2. 1. 1-2 Kendi çektiğim fotoğraf, Alman Tarih Müzesi, Berlin, 25 Kasım 2019)

Nazi Selamı;

Domenach, (1996:62) Nazi propagandasında imgelerin önemli olduğunu vurgulamış, örnek olarak, Gamalı Haç ve Nazi selamını göstermiştir. Gamalı haç, kitlelerin duygularını

etkileyip etrafında nasıl toparlamayı başarmış ise Nazi selamı için de bu topluluğa aidiyet ve bir arada hareket etme arzusu kazandırıldığı söylenmelidir.

Naziler kendi aralarında Nazi selamı ismiyle andıkları “Heil Hitler/Yaşasın Hitler” diyerek Hitler’i yüksek bir karakter haline getirmişlerdir (Akt, Çakı, 2018, s.28; Eberle ve Uhl, 2017, s. 22). Buradaki maksat, Hitler’in hegemonyasını her yerde sağlamak ve Hitler’in kültürünü sokaklara kadar tesir ettirmektir. Sonuç olarak Hitler’in, iktidarını Almanya’da sağlamasından sonra “Nazi Selamı” Almanya’da her alanda kullanılmaya başlanmıştır.

Almanya’nın geleceği, Nazi partisinin kaderine bağlanmıştır. Lakin bunu sözlü olarak ifade etmenin kitleyi yoracağı bilinir. Onun yerine bu hedefte semboller olmalı, akla onlar gelmelidir. Özetle Alman ırkının kudreti hatırlandığında bir kişi akıllara gelmiş, yine bu kişi görüldüğünde Alman ırkının kudreti hafızalara getirilmiştir. Nazi selamı, Gamalı haç ve her köşe başında karşılaşılan Führer posterleri bu ortamı sağlamıştır. (Domenach, 1962, s.48)

2.3.4. Hitler’in Tek Tip Alman İnsanı Yaratma Stratejisi

Claude David’e göre (1991: 60) “Evrensel haklar veya doğru yoktur, Ari adamın doğru gördükleri haktır.” misyonu yeni bir insan tipi yaratmıştır. Bu tipin her şeyin üzerinde doğru olduğu kanaati, Naziler için tek gerçek olarak kabul edilmiştir. Oluşturulmak istenen yeni Alman insanı; “Nazi politikaları karşısında direnç göstermeyen, uyumlu ve özellikle fiziksel olarak güçlü” olarak tanımlanabilecektir. Görev duygusu, emirlere tam itaat ve disiplinli olmak, yeni Alman insanını oluşturacaktır. Bütün eğitim ve kültür sistemi ile çocuklara diğer milletlerden daha üstün olması gerektiği inancı aşılanacaktır. Kazanacakları vücut kuvveti, onlara mensup oldukları milletin yenilmez olduğu inancını telkin etmelidir. (Hitler, 2017, s.423) Hitler, Kavgam ’da belirlediği stratejiyi bu şekilde açıklamıştır. Yeni Alman insanı tipi, Nazi Almanyası için belirlenen stratejilerin başında gelmektedir.

Hitler, Kavgam’ da oluşturmak istediği ari ırkı şu şekilde tarif eder: “İrkçı devlet yapısı eğitim propagandası ile hastalıklı olmanın utanılacak bir şey olmadığını aksine aşağılık bir his olduğunu fark ettirmeli hele ki bu halin çocuk yaparak yeni nesillere bulaştırılmasının cinayet olacağını öğretmelidir şeklinde tanımlamıştır. Sağlam ve sağlıklı vatandaşların ise çocuk yetiştirmeye teşvik edilmesi gerektiği söylenmiştir. Sağlam ve

kuvvetli bireylerin çocukları ile öyle bir ırk meydana gelecektir ki bugün yaşanan acılar ancak o sayede milletin ortadan kalkacaktır.” (Hitler, 2017, s. 418).

Yine Hitler: (2017;353) “*Ari ırkın kanının başka ırkla karışmasının oluşturulacak medeniyetin sonunu getirecek bir felaket olduğunu*” söyler. Naziler, saf aryan ırkının Kuzey Aryan ırkı olduğunu savunmuştur. En alt ırk olarak da Yahudileri kabul eder. Bu ırkın korunmasının devletin görevi olduğunu düşünmüştür (Göze, 1989, s.338-339). Bu nedenle, sağlıklı olmadığı gerekçesi ile insanlar kitleler halinde kısırlaştırılmış ve yok edilmiştir. 1933 yılında kısırlaştırma yaşı gönüllü 10, zorunlu 14 olan yasa çıkartılmıştır. Bu yasa çerçevesinde yüz on bin çocuk kısırlaştırılmış, yine bir o kadar insan da öldürülmüştür (Clark, 2004, s.92).

Aydınlatma Bakanlığı tarafından gazete, dergi, film yayınlamak isteyen herkese 1800 yılından itibaren Alman ırkından olmasını kanıtlama zorunluluğu getirilmiştir. Buldukları zamana kadar evlilik yapmışlarsa aynı şartlar eşi için de geçerli kılınmıştır (Erdem, 2017, s.94). Ari ırk yetiştirmek üzere damızlık Ari ırk yetiştirme çiftlikleri kurulmuştur. Saf Alman ırkı yaratmak, Hitler politikasının önceliği haline gelmiştir.

O dönemde aryan Alman ırkı yetiştirme stratejisi belirlenmiş ve bu yönde propaganda faaliyetleri yapılmıştır. Alman Tarih Müzesi incelemesinde fotoğrafladığım afişte; sarışın, renkli gözlü, sağlıklı Alman çocukların Hitler’in gölgesinde yetişeceği ve onun şahsında vücut bulmuş Büyük Almanya ideali resmedilmiştir. Bu dönemde Hitler, saf Alman ırkı yaratma stratejisini her alanda yansıtmıştır.

Resim 2. 2. Kendi çektiğim fotoğraf, Alman Tarih Müzesi, Berlin, 25 Kasım 2019)

2.3.5. Yaşam Alanı Stratejisi

Hitler politikalarını 1938 yılına kadar savaşızlık ve silahsızlanma üzerine kurulumaktadır. Bu yıllardan sonra Alman halkını savaşa hazırlamaya başlamaktadır. Dışarda ise milliyetçilik propagandası, yerini Almanya'nın kuşatıldığı ve "Yaşam Alanı" kazanılmasının gerekliliği üzerine şekillendirmektedir. Hitler, Kasım 1937'de "Hossbach Bildirisi" ile açıkladığı "Lebensraum (Yaşam Alanı)" politikası somutlaştırılmıştır. Politikanın temeli, hayat sahası olarak nitelendirilmiştir. Bu politika, Almanya'nın nüfus artışı ile hayat standartlarını yükseltebileceği yeni yerler anlamına gelmektedir. (Hart, 1998, s.18) Düşmana karşı meşru gerekçelendirme sağlanmak istemektedir.

Alanlar için meşru savaş kaynağı bulmak dışında anlamlar içeren "Yaşam Alanı" kavramı, kendi ifadelerinde; yayılmak özlemi, toprak gibi anlamalara gelen "Lebensraum" dedikleri yayılcı politika anlayışı, çok eski çağlardan beri vardır. Hegel, Fichte, Nietzsche son yüzyılda Alman halkını bu özlemle ateşlendirmiştir. Yazılarının konularını daha geniş sınırları hak etmek, daha yaşanılabilir topraklar elde etmek üzerinden seçmişlerdir. Elde edilecek bu toprakların, eğer Almanlar istiyorsa, kimden alınacağı hiç fark etmezdi. Avrupalıların kendilerinden daha verimli toprak elde etmiş olmalarına katlanamaz, bu durumu kendi lehlerine çevirmek isterlerdi. İşte Hitler tüm bu durumları çok iyi bilerek bunun üzerinden bir planlama ile bu hisleri yeniden su yüzüne çıkarmıştır (Shirer, 1968 s.474-475).

Kavgam' da yaşam alanı stratejisini şöyle açıklamaktadır. "Almanya bir dünya devleti olacaktır. Bunun için de kendisi ve vatandaşlarına sunulacak yeni yaşam alanları için toprak genişletmeye ihtiyaç vardır. Savaş öncesi dış politikamızı Nasyonal Sosyalistler olarak kabul etmiyoruz. Altı yüz yıl önce nerede kalmışsak oradan başlıyoruz. Germenlerin ebedi yürüyüşünü doğuya çeviriyoruz" (Polat, 2009 s.177-178) Hitler'in dış politikasının en güçlü argümanı, "Yaşam Alanı" propagandasıdır. Naziler, genişlemeyi ve Germen İmparatorluğu'nun sınırlarına erişmeyi kendilerine hedef koymuşlardır. Gösterilen hedef ise bu kez doğu memleketleridir. Balkanlar ve Rus saldırısı ile silahsız gerçekleştirilen politikanın savaşı verilmiştir.

2.3.6. Hitler'in Savaş Stratejisi Olarak: Barış Ve Kurtarıcılık

Hitler iktidara gelişinin ilk yıllarında (1933-1936) stratejisini, içeride iktidarı sağlamlaştırmak için oluştururken dış politikasında kendisine yöneltilen gizli silahlanma haberlerine karşı cevap verilmeye çalışılmıştır. Hitler tüm karşı propagandaları hedef alarak barışı savunan, yüksek sesli açıklamalar yapmaktadır. Fakat önemle altını çizdiği bir unsur gözden kaçmamaktadır: “Alman halkının yaşam haklarını korumak” şerhini düşerek meşru haklarını elinde bulundurmaya ihmal etmemektedir. Savaşla alınacak her hakkın Avrupa'nın “Bolşevize” edilmesine katkıda bulunacağını, her halkın eşit haklar ile, barış içinde yaşamasının propagandasını yapmıştır. Barış için yapılacak her türlü politikaya doğrudan katkı vereceğini belirtmektedir (Keskin, 1997, s.67).

Goebbels, yurt dışına; 1933 yılından itibaren endişeye gerek olmadığı ve Almanya'nın tüm komşularından isteğinin yalnızca barış olduğu vurgusunu yapmıştır. Goebbels, Cenevre' de Birleşmiş Milletler toplantısına katılmıştır. İç ekonomik yapının düzeltilmesinin ancak dış barış ile mümkün olacağı savunuluyordu. Silahlanma sorularında ise Almanya gibi güçlü bir devletin ordusunun güçsüz olamayacağını belirtmektedir. Cenevre konuşmaları ele alındığında karşımıza çıkacak gerçek şudur; Barış istemektedir fakat bir sonraki cümle her zaman “ama”, “eğer” gibi ifadelerle başlamaktadır. Almanya barış istemini şartlandırmış ve bu sayede oluşacak herhangi bir aksilikte açacağı savaşın meşru olacağı politikasını ortaya koymuştur. (Keskin, 1997, s.67-68).

Hitler, savaş stratejisini Avrupa'yı ve Alman halkını Bolşevik tehlikesinden korumak olarak inşa etmiştir. Almanya özellikle kendisinden küçük devletlerin “Kurtarıcısı” olma rolünü, kendi politikasına malzeme etmiştir. Yahudi ve Bolşevizm karşıtlığının yanı sıra İngiltere, Amerika gibi emperyalizm tehlikesinin vurgusunu yaparak özellikle İskandinav devletlerine yaptığı çıkarmalarda “Kurtarıcı” propagandası yapmayı tercih etmiştir.

Almanya'da İkinci Dünya Savaşı sırasında, Danimarka ve Norveç işgalleri esnasında Berlin'de yayınlanan gazetelerin manşetleri bu duruma verilecek örnekleri teşkil eder. Amerikan gazeteci Shirer, Berlin'de takip ettiği, savaş yıllarında atılan gazete manşetlerini şöyle not etmiştir. Boersen Zeitung gazetesi manşetinde: “İngiltere ufak devletlerin definlerine basarak yürüyor... Almanya güçsüz devletleri İngiltere haydudundan koruyor... Norveç özgürlüğü için yapılan Alman hareketini kabullenmelidir...” ifadeleri yer almıştır. Hitler'in bizzat kendi

gazetesi olan Beobachter, Şu muazzam manŐeti atmıŐtı: “Almanya, İŐkandinavya’yı kurtarıyor!”. (Shirer, 2002 s.883) Almanya, kendisinden ve dŐnyanın gŐçlŐ devletlerinden daha zayıf olan devletlere karşı, kendisini ‘kurtarıcı ‘ olarak yansıtmıŐ, iŐgallerini bu sayede meşru kılmıştır.

2.3.7. Hitlerin Savaş Stratejisinde Eēitim

Hitler, yeni nesiller yetiştirmek konusundaki fikrini Şu sözlerle aÇıklar: “*Geçmiş nesiller bizi yadırgarlarsa, biz onların çocuklarını onlardan alacaēız ve vatanın ihtiyaÇları işin onları yetiŐtireceēiz.*”. (Berkes, 1942, s.111) Hitler’in alttan gelecek nesilleri Nasyonal Sosyalizm ’in eēitim arkından geŐirerek hazırlamak niyeti, ifadelerinde aŐıka anlaşılmıştır.

FŐhrer, eēitim ve kŐltŐr sisteminin tamamının, yetiŐecek yeni nesillere dŐnya Őzerindeki bŐtŐn ırklardan ŐstŐn olma hissini vermesini istemiştir. Telkin edilecek yegâne Şeyin, ait oldukları milletin yenilmezliēi olduēunu vurgulamıştır (Hitler, 2017, s.423). Kıyafet tercihlerine kadar her alanda, bir gŐn Nazilere asker olarak hizmet edilebileceēinin algısı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Erkek çocukları askerlik görevlerini yapmaları Őzerine iki belge almıŐlardır. Birincisi vatandaşlık diplomasıdır ki bu diploma, erkek ocuēun devlet gŐrevlerine uygun olduēunu, ikincisi ise saēlık belgesidir ve bu belge ise evlenmelerine bir engel olmadıēını göstermektedir. Kız çocukları ise evlerinde yaşamak Őzere yetiŐtirilmiŐ, psikologlar tarafından acıya aliŐmaları istenmiştir (Berkes, 1942, s.111). Nazi Almanyası, çocuklarını her an bir savaşa taraf olacak Şekilde hazırlamıŐtır. Onların bilinçaltını, olası bir savaş durumuna hazır halde tutmak Alman eēitim politikalarının kŐklerini oluşturmuştur.

NazileŐtirme politikası okul sıralarına girmeye başlamıştır. Okullar işin hazırlanan ders kitapları, doktrin (Kavgam) ıŐıēında hazırlanmıştır. Bilhassa Hitler’in ari ırk Őzerine yaptıēı çalışmalar her fırsatta okutulmuŐtur. Yapılan bu çalışmalar en alt yaş gruplarına kadar indirgenmiŐtir. Ayrıca eēitim yaşı geŐmiŐ olanlar işin de siyaset okulları aŐılmıŐtır. Yeni sistemin propagandası, eēitim Őzerinden bir Şekilde bŐtŐn yaş gruplarına ulaştırılmaya çalışılmıştır (Berkes, 1942, s.112). Okul ders dŐnemlerinin dışında ise eēitim gören çocuklar kamplara alınarak onlara aynı eēitimler verilmeye devam etmiştir. Amaç, yalnızca eēitim vermek deēildir, çocukların ailelerinden uzak kalması istenmiŐ ve onlardan gelebilecek etki bu

sayede engellenmiştir. Eğitim sisteminde yapılan çalışmalar savaş sonrası uzun uğraşlar doğrultusunda değiştirilmeye çalışılmıştır (Bektaş, 1996, s.87).

Eğitim sisteminin en önemli parçası olarak öğretmenler de bu politikalarından üzerlerine düşeni almıştır. Bütün öğretmenlerin Nazi partisi üyesi olması şartı ve beraberinde Hitler'e bağlılık yemini etmeleri, öğretmen olabilmenin ön koşuludur. Üniversitelerde eğitim vermek için ise altı haftalık bir Nazi programından geçmek kesin şart halini almıştır. Hitler'in gençlik örgütlerinde çalışmamış kişilerin öğretmen olarak görev yapmaları olanaksız duruma getirilmiştir. Partiye bağlı öğretim üyeleri topluluğu, kimin ne eğitim vereceğini belirlemiştir (Bektaş, 1996, s.88).

On altı yaşına gelen; beden eğitimi, Nazi tarihi ve kamp eğitimi derslerini başarıyla tamamlayan gençlere Hitler'e bağlılık yemini ettirilmiştir. Yemin şu şekildedir, "*Ömrümü vatanımızın kurtarıcısı Führer' imiz için harcayacağım ve canımı onun için gerektiği zaman vereceğim.*" (Shirer, 1968, s.330). Benzeri ifadelerle yeni nesillere, Führer için yaşama fikri erken yaşta aşılanmıştır.

Ayrıca ders kitaplarında, her Alman çocuğunun zafere ulaşana kadar sert olmak zorunda olduğu vurgulanmıştır. İnsanın savaşının kendi nefsi ile olduğu ve bu savaş verenleri, geleceklerinde aydınlık yarınların beklediği vurgulanmıştır (Bektaş, 1996, s.89). Görüldüğü üzere Hitler eğitim politikasında hiçbir şeyi şansa bırakmamıştır. Her an Führer ve vatan için savaşacak, Nasyonal Sosyalizm'in ideolojisini anlamış yeni bir nesil inşasını eğitim propagandası ile sağlamıştır. Çalışma boyunca da anlatılacak birçok propaganda başlığının tohumları henüz erken yaşta Alman çocuklarının zihnine eğitim politikaları ile atılmıştır.

3.BÖLÜM: STALİN VE HİTLER PROPAGANDASININ KARŞILAŞTIRMASI

Çalışma, bu bölümde iki liderin konuşmaları üzerinden karşılaştırmalı bir analiz şeklinde ortaya çıkmıştır. İki lider için İkinci Dünya Savaşı'nda belirlenen üç ayrı dönem incelenmiştir. Literatür bölümünde belirlenen beş kriter üzerinden liderlerin bu dönemdeki propagandaları incelenmiştir. Düşman, tanıklık, lider kültürü, homojenleştirme ve zafer kriterleri belirlenen üç dönem -Pakt, Barbarossa Harekâtı, Stalingrad Savaşı- için ele alınmıştır. Bu dönemler arasında propagandada yaşanan değişimler ve bu kriterlerin kullanımındaki farklılık ve benzerlikler, iki lider için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Çalışma, bu bölümde nihai hedefi olan karşılaştırmalı yaklaşımı üretmiştir.

3.1. Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı / Molotov-Ribbentrop Paktı (23 Ağustos 1939)

Çalışmanın bu kısmında, kısa bir şekilde dönemin şartları ve paktın imzalanma süreci açıklanacaktır. Sonrasında ise çalışma için belirlenen propaganda kriterleri, Hitler ve Stalin'in pakttan iki ay önce ve iki ay sonra yaptıkları konuşma metinlerinin incelenmesi şeklinde analiz edilecektir. Ayrıca dönemin propagandasının diğer araçları vasıtası ile liderlerin söylemlerinin ötesine nasıl taşındığı incelenecektir.

Pakt döneminin, çalışmanın İkinci Dünya Savaşı örneklerine alt başlık olarak girme nedeni, çalışmamızın konusunu oluşturan iki liderin arasında bir yakınlaşma sürecinin bu dönemde olmasıdır. Propaganda kriterleri, bu dönemde ve daha sonra diğer bölümlerde ele alacağımız zaman dilimlerine nazaran karşılıklı düşman algıları, zafer tanımları ve diğer kavramlar perspektifinden farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle özel bir zaman dilimi olarak çalışmanın alt başlığı halinde irdelenmiştir.

1939 yılının Ağustos ayında dünya kamuoyu tarafından beklenmeyen bir gelişme olarak iki ülke arasında saldırmazlık paktı imzalanmıştır. Aynı tarihten bir hafta sonra, 1 Eylül günü, Almanya'nın Polonya'ya saldırması ile savaş resmi olarak başlamıştır.

30 Mayıs'ta Alman Büyükelçisi, Sovyetler ile siyasi ittifak kurma görüşmeleri için resmi olarak görevlendirildi. Rusya ile Almanya arasında gözlemlenen yakınlaşma 23 Ağustos 1939 imzalanan bir antlaşma ile neticelendi. 28 Nisan'da Hitler'in Reichstag'da

yaptığı konuşmada Rusya'ya karşı ılımlı tavrı dikkat çekti. 5 Mayıs tarihinde Alman karşıtlığı ile bilinen Rus Dışişleri Bakanı Maxim Litvinov görevden alındı ve yerine Molotov getirildi. Molotov'un hakiki bir Rus olması, Yahudi düşmanlığı karşısında Berlin için hakiki bir müzakereci olarak kabul gördü. (Deutsch, 1947, s.347)

Hitler, Polonya müdahalesi öncesi Rusya ile olan mutabakatın gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünerek Ribbentrop'u 23 Ağustos tarihinde Moskova'ya göndermişti. Görüşme sırasında Stalin ilk olarak Baltık ülkeleri ile ilgili Rusya'nın tutum ve isteklerini belirtmiş, aksi bir görüşleri olması halinde antlaşmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir. Akabinde Ribbentrop, Hitler ile görüşerek Baltık ülkelerini Rusya lehine terk etmeye hazır olduklarını beyan etmiştir. Bu beyan ile arada pürüz kalmamış ve 23 Ağustos günü başlayan görüşmeler, 24 Ağustos'un ilk saatlerinde neticelenerek mutabakata varılmıştır. (Deutsch, 1947, s.349-350)

Antlaşma, İkinci Dünya Savaşı'nın kırılma noktalarından olduğu gibi iki ülke propagandası için de değişikliklere neden olmuştur. Karşıt propagandalardan beslenen iki ülke, propaganda kurgularını, en azından birbirlerinin karşısında olmayacak şekilde, yeniden organize etmişlerdir. Bu süreç, propaganda faaliyetleri açısından iki karşıt ülkenin kısa süreli barış antlaşmaları ile uyguladıkları propaganda faaliyetlerinin değişimini göstermek açısından çalışmada yerini almıştır.

Çalışmada, propaganda faaliyetleri; ilk bölümde ele alınan beş propaganda kriteri olan düşman, tanıklık, lider kültü, homojenleştirme, zafer kavramları üzerinden, Hitler ve Stalin'in paktın imzalanmasından iki ay önce ve iki ay sonra yaptıkları konuşma metinleri kaynak alınarak karşılaştırmalı analiz yapılmıştır. Çalışma, propagandanın konuşma metinleri dışında; gazete, afiş vb. propaganda kaynaklarının karşılıklı kullanımını analiz ederek güçlendirilmiştir.

3.1.1. Düşman

Bu kısımda, paktın imzalanmasından sonra iki liderin farklı zamanlarda yaptıkları konuşmalar üzerinden düşman ögesini nasıl işledikleri sorusuna yanıt aranmıştır. "Biz ve onlar olarak ideolojik söylemlerde ortaya çıkan düşman kavramını niteleyen "onlar"

olgusunu Hitler ve Stalin ne şekilde kullanmıştır, kimleri “onlar” olarak nitelemiştir?” sorusu bu bölümde çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Stalin, pakt sonrası Polonya'nın durumunun görüşülmesi için yeniden yapılan bir toplantıda şu ifadeleri kullanarak düşman algısını ortaya koymuştur: “İngiltere size karşı gizli bir harp yapacaktır. Açgözlü milletlerin Almanya üzerinde egemenlik kurmasına izin vermeyeceğim.”. (Deutsch, 1947,s.352) Stalin, Batılı devletleri açgözlü olarak algılamış ve düşman olarak onları belirlemiştir. Konuşmanın devamında bunu açıkça ortaya koymuştur. Ribbentrop'un, Japonya'nın paktın ortakları arasına girmesini önermesine karşın şu ifadeleri kullanmıştır: “Asyalıları sizden daha iyi tanırım. Fikir iyi fakat metodu kötü. Japonya ile iş birliğine karşı değilim. Çünkü Sovyetler Birliği, Almanya ve Japonya beraber olursa açgözlü milletler yani İngiltere, Fransa ve Birleşik Amerika onlara karşı bir şey yapamaz.”. (Deutsch, 1947,s.352) Açık bir şekilde İngiltere, Fransa ve Birleşik Devletler bloğunu “açgözlü” olarak göstermiştir.

SSCB'de propaganda, ideal SSCB halkının; akıllı, çalışkan, aydın, temiz ve terbiyeli bireylerden oluştuğunu anlatır. Propaganda; okullar, üniversiteler, fabrikalar ve kitaplar dâhil, hayatın her alanında yerini almıştır. Sokakların hep temiz olduğunu, her sabah sokakların özel otomobiller tarafından temizlendiği vurgulanmıştır. Kurallara uymayanlara, “holigan” ismi verilmiştir. Kuralları ihlal edenler, SSCB polisi tarafından yakalanarak cezalandırılmıştır (Akt; Huseynov, 2018;56 ; Pravda, 1940).

Pravda Gazetesi'nin 15 Ağustos 1940 tarihli sayısında holiganları sert bir dille eleştiren makale yayınlanmıştır. Filin isimli Sovyet vatandaşının tramvaya biletsiz binmesi ve haklı çıkmak amacıyla çalışanlar ile kavga etmesi sebebiyle bir yıl hapis cezasına çarptırılması makaleye konu olmuştur. Korku propagandası üzerinden Sovyet halkının yeni insan yapısına ayak uydurması gerektiği mesajı verilmiştir. “Sovyet Milisi Her Tür Holiganlara Karşı Ol, Unutma Holiganların Cezasız Kalması Holiganlığın Sayını Artırıyor” sloganı, basılan afişlerle duvarlara asılmıştır (Akt; Huseynov, 2018;56 ; Pravda, 1940).

Paktın imzalandığı seçilen tarih aralığında Stalin'e ait, topluluk önünde yapılan konuşma kaydı bulunmamaktadır. Bu dönem için Sovyet haber ajansı Havaş'ın Kasım 1939'da yayınladığı sonrasında, üzerinde birden çok yayın yapılan 19 Ağustos 1939

Politbüro konuşması üzerinden Stalin'in fikirleri ve genel propagandası anlaşılmaya çalışılmıştır.

19 Ağustos 1939 tarihinde paktı imzalamadan önce Stalin'in düşman tanımı kendisine saldırılması üzerinden kurgulanmıştır. Stalin, savaşın kaçınılmaz olduğunu ve Sovyetler Birliği savaşa hazır hale gelene kadar kendisine sıçramaması taraftarıdır. Stalin: "Paktı imzalamamız halinde Almanya, Polonya'ya saldıracak ve Batı Avrupa huzursuzluk altında kalacak. Bu şartlar altında çatışmalardan uzak kalma şansımız olacak ve avantajlı bir şekilde savaşa girmemizi umut edeceğiz." demiştir. (Zinovyeviç, 2004, s.4). Stalin kendisine doğrudan saldırmayan kimseyi o gün için düşman olarak yorumlamamaktadır. Konuşma, pakt öncesinde ihtimalleri değerlendirmek ve Sovyet çıkarlarını korumak üzerine kuruludur.

Stalin ve Sovyet devletinin amacı dünya genelinde sosyalizmin daha fazla yaygınlaşmasıdır. Hali hazırda Avrupa devletlerinin hiçbiri sosyalizm ile yönetilmediği için aslında hepsi düşman sınıflandırmasına dahil edilebilir. Düşmanlar arasında bir sıralama o gün için sosyalizmin yayılmasına çıkardıkları maniye göre belirlenmiştir. Konuşmanın devamında "Birinci ihtimal; Almanya yenilmesi halinde Sovyetleşebilir. Fransa ve İngiltere bu duruma müdahale edecektir. Ve bu duruma müdahale edecek kadar çabuk davranamayabiliriz. İkinci ihtimal; Almanya kazanması halinde sanılanın aksine bizim için büyük bir tehlike oluşturmayacaktır. Almanya'nın savaş halinden çıkması ve Cermen beyliklerini düzenleyip yeniden ayağa kalkması on yılını alacaktır. Bu sürede mağlup Fransa'da Komünist partinin güçlenmesi için çalışmalar yapmalı ve yenik Fransa'ya yardım götürmemiz bu sayede daha kolay olacaktır. Bu sayede dünya devriminin gerçekleşmesi mümkün olacaktır." (Zinovyeviç, 2004, s.4-5). Sovyetler için Almanya ile yapılacak saldırmazlık paktı, sosyalist devrimin gerçekleşmesi için araç olarak yorumlanmıştır. Stalin net bir düşman tanımı yapmamıştır fakat kısa süreli Almanya iş birliğinin Batı ile uzun süren görüşmelerden daha faydalı olacağı kanaatine ermiştir.

Stalin: "Reich ve kapitalist Anglo Fransız bloğu tarafından çıkan savaş uzun sürecek ve iki tarafı da tüketecektir. Bu yüzden Almanya tarafından teklif edilen antlaşma kabul edilmelidir. Bu süre zarfında savaşan ülkelerde propaganda faaliyetini güçlendirmemiz gerekecektir." sözleriyle konuşmasını tamamlamıştır. (Zinovyeviç, 2004, s.5-6). Stalin'in savaş sonrası dönemde ortaya çıkan bu konuşmasında aslında kapitalizm ve Batı düşmanlığı ön plana çıksa da düşman tanımını Sovyet olmayan herkes olarak yaptığı gözlemlenmiştir.

Stalin'in, savaşın uzaması ve diğer devletlerin tamamının yorulması ile sosyalist devrimi ortaya koymak istediği bu metnin ortaya çıkması ile anlaşılmıştır.

Yine aynı konuşma metninde Stalin'in: "Biz onlara karşı çıkmıyoruz (kapitalist gler. - S.S.) iyi savaşıyor ve birbirlerini zayıflatıyor." (Zinovyeviç, 2004, s.10) ifadesi o dönem için Stalin'in düşman algısını ortaya koymuştur. 'Biz' olarak Sovyet devletini kast eden Stalin, düşman kodunun anahtar sorusu olan 'onların' cevabına kapitalist güçleri ve Nazi Almanyası'nı bir arada yerleştirmektedir. Dönemin şartları gereği Alman karşıtı propaganda işlenmemiş olsa da Sovyet Rusya için 'onlar' kapitalist Batı devletleri ve Nazi Almanyası'dır. Stalin'in hedefi sosyalist dünya devrimini hayata geçirmektedir. Dönemin mevcut şartlarının dışında nihai hedefi devrimi sağlamaktır. Devrim karşıtı her ideoloji, Sovyet Rusya için 'onlar' kapsamına girmektedir.

Sovyetler bu dönemde düşman propagandasını Stalin'in sonradan ortaya çıkan bu konuşması üzerinden değil, antlaşmaya taraf oldukları Almanya ile dostluk, Batı ile düşmanlık üzerinden kurgulamışlardır. Kapitalizm ise Almanya ile ortak düşman olarak görülmesi nedeni ile bu dönemde düşman kavramının arkasında en fazla görülen oğedir.

Stalin'in sonradan ortaya çıkan konuşma metninin dışında Sovyetlerin bu döneme ait düşman propagandasının hedefinde Almanya yer almamıştır. Paktın gerekleri Barbarossa Harekâtına kadar propagandaya da yansıtılmıştır. Örneğin; dönemin SSCB gazeteleri Hitler'e övgüler dzmeye başlamıştır. Diğer ülkelerin komünist partilerine, işgalci Nazi gleriyle ittifaka geçerek legal haklarından faydalanmaları tavsiyesinde bulunulmuştur (Zileli, 2010, s.109). 1930'ların sonlarına doğru anti-faşist birkaç film yapılmıştır. İmzalanan antlaşmanın ardından filmler izlenmeden kaldırılmıştır. Aynı filmler, Almanların SSCB saldırısı sonrası yeniden yayına girmiştir. Bu tarihten sonra Anti-faşist film üretme propagandası artarak devam etmiştir (Akarcalı, 2003, s.204).

Pakt imzalanması ile Hitler iki cepheli savaşın önlemini almıştır. Sovyetler tarafından saldırı beklemediği için Polonya seferini harekete geçirmiş ayrıca kısa süre içerisinde Fransa'ya da bir saldırı planı yapmıştır. (Hart,1998, s.23) Düşman figürü, antlaşma sonrası Hitler için Batı ittifakı olarak yönünü belirlemiştir. Batı ittifakı, Polonya'ya açıkça desteklerini belirten İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa, Hitler için bu

dönemde düşman algısının karşılığı konumuna gelmiştir. Bu çıkarımın konuşmalarda da karşılık bulduğu gözlemlenmektedir.

22 Ağustos 1939 tarihinde askerlerine karşı yaptığı konuşmada Hitler, “Düşman kim?” sorusunu yanıtlamıştır. Hitler, Batı için bir saldırı planları olduğunu, sonrasında Doğu’ya döneceğini lakin yapılan bu planların kendi istekleri dışında gelişen durumlarla değişebileceğini söylemiştir. Bu durumu, Polonya’nın batı saldırısı sırasında tehlike oluşturacağını kanıtlamakla açıklamıştır. “Memel Bölgesi’nin işgalinde ortaya çıkan durum Polonya ile uygunsuz bir zamanda yaşanacak anlaşmazlık durumunu ortaya çıkarttı.” demiştir. (Hitler, 1939, s.610) Hitler’in bu dönem için düşman yaratma rotasını Polonya’ya çevirdiği anlaşılmıştır.

Aynı konuşmada “Polonya ile özellikle Danzig bölgesinde yaşanan kalıcı bir gerginlik sürdürülemez. Sonsuza kadar birbirine çevrilmiş tüfekler ile yüzleşemeyiz.” (Hitler,1939, s.611) şeklindeki ifadesiyle Hitler, açık şekilde Polonya’yı düşman olarak görmüştür. Sonrasında Batı için planladığı saldırıların önünde engel teşkil etmemesi için bu dönemde Hitler tarafından belirlenen düşman Polonya’dır. Konuşmanın devamında “Politikacı en az general kadar risk almak zorundadır. Kararlılık ve acımasızlıkla risk almak zorundayız.” (Hitler,1939, s.611) diyerek, belirlediği düşmana karşı hamle yapacağını kaçınılmaz ve zaruri olarak göstermiştir.

Polonya, Hitler’in bakış açısında düşman sıfatının altını dolduracak kadar büyük bir güç olarak görülmemektedir. Hitler, Batı olarak kodladığı Fransa ve İngiltere’yi büyük düşman olarak kabul eder. Polonya, yalnızca onlarla (Batılı güçler) savaşırken mâni olması, engellenmesi gereken bir ayrıntıdır. Hitler, komutanlarına hitaben yaptığı 22 Ağustos 1939 konuşmasının genel kısmını İngiltere’ye ayırır. İngiltere’nin önümüzdeki iki, üç sene içerisinde savaşa hazır olmadığını belirtmektedir. Hitler’in düşmanını analiz ederken verilere dayandığı ve yalnızca propaganda düşmanlığı yapmadığı şu sözlerinden anlaşılmaktadır: “İngiltere’nin bugün için Hava kuvvetlerinin yalnızca 130.000 adamı var, 150 uçaksavarı var ve henüz bu sayının artırılması mümkün görünmüyor. İngiltere bu yüzden savaşın şu an olmasını istemiyor.”. (Hitler,1939, s.612) Hitler’in diğer düşman tanımları yaptığı ülkeler için de sayılar ile istatistikler, bu konuşmasında yer almaktadır. Düşman olarak İngiltere, Fransa ve Polonya’yı görmektedir. Hitler’in karşı propaganda yapmak dışında, düşmanını iyi tanıdığı buradan anlaşılmaktadır.

Ayrıca düşman tanımında vurgularından Polonya'nın arkasında İngiltere ve Fransa olduğu belirtilmektedir. Hitler, İngiltere'nin 5 (beş) milyon liralık destekle Polonya'yı riske attığını ve gerçekte kendisi ile savaşmak istemediğini söylemiştir. Düşmanı, Batı olarak tanımlamıştır. “Batının bize karşı savaşmak için iki seçeneği var.” (Hitler,1939, s.612) ifadesini kullanırken kastettiği Batı; Fransa ve İngiltere'dir. Düşman tanımını da bu iki devlet üzerinden yapmıştır. Küçük düşman olarak gördüğü Polonya'yı onların emellerinin kurbanı olarak tanımlamıştır. İki ülke arasında imzalanan barış paktının ise Polonya seferi için ‘muazzam’ bir etki yaratacağını ifade etmiştir (Hitler,1939, s.613).

Hitler, düşman olarak belirlediği Polonya'ya saldırısını 1 Eylül tarihinde Wehrmacht'a (ordusuna) yaptığı konuşmada belirtmiştir. Hitler, bütün barışçıl yöntemleri denediğini, komşu Polonya'nın bunu reddettiğini ve ordusunu büyük Alman halkı için savaşmaya davet etmiştir. (Hitler, 1939, s.614) Hitler'in pakt sonrası Rusya'dan alacağı destek ile artık düşmanını resmi olarak belirlediği ve harekete geçtiği bu konuşma ile resmiyet kazanmıştır.

1 Eylül tarihli Almanya meclisinde yaptığı konuşmada ise düşmanı belirlemesi konusunda açıklamasını şu şekilde yapmıştır: “Batılı devletlere Fransa ile aramızdaki sınırın garantisini verdim. İngiltere'ye yeniden iş birliği teklif ettim. Fakat aşk tek taraflı sürdürülemez. Almanya batıda herhangi bir sınır aşma peşinde değil. Batı Duvarı Reich'in sınırlarını her zaman sınırlar. Hedeflerimiz farklı değildir.” (Hitler,1939, s.617). Hitler, Polonya harekâtı öncesinde tek düşman olarak Polonya'yı işaret etmiş ve Batı ile antlaşma yolunu izlediğini belirtmiştir. Hitler, düşmanı teke indirerek gelecek zaferin hızlanmasına katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu sebeple Batı'ya düşman olmadıklarını açıklamıştır. Bunun bir savaş hamlesi olarak görülmesinin yanında Hitler'in propagandasında, düşmanı teke indirmesine verilecek doğru örneklerden birisidir.

Hitler, yine meclis konuşmasında, Sovyetlerle yapılan antlaşmayı: “İki büyük devlet kendi doktrinleri ile yönetilmeye karar vermiştir. Aramızda çıkacak güç çatışması yalnızca üçüncü devletlere fayda sağlayacaktır.” (Hitler,1939,s.618) şeklinde değerlendirmiştir. Bu ifadesinde, daha sonraki bölümlerde savaşın tarafları olacak Sovyetler ve Almanya arasında yapılan antlaşmanın, düşman propagandasına nasıl etki ettiği gözlemlenmiştir. Konuşmanın devamında “Batı'nın bunu değiştirme girişimi başarısızlığa mahkumdur!” (Hitler,1939,s.619) ifadesi ile antlaşma sonrası Batı karşıtlığı propagandası üretmeyi

hedeflemiştir. Hitler'in iktidara geldiği 1933 senesinden sonra Almanya'da Sovyet aleyhine propagandalar üretilmiş olsa da Saldırmazlık Paktı sonrasında bu propaganda, Barbarossa Harekatı'na kadar, beklemeye alınmıştır. Yine bu sürede her iki ülkede daha önce birbirleri aleyhine yaptırılan filmlerin yayından kaldırılması gibi düşman propagandasının eksenini değiştiren somut adımlar atmıştır.

Hitler, 3 Eylül 1939 tarihli Alman halkına yaptığı konuşmada Birleşik Krallığın Avrupa'nın üzerinde tarihi bir tehlike oluşturduğunu şu ifadelerle söylemiştir: “Bir zamanlar İspanya İmparatorluğu için, bir zamanlar Hollandalılar için, sonra Fransızlar ve 1871'den beri Alman Reich'i için geçerlidir. Büyük savaştan bu yana İngiltere'nin kuşatma politikasına şahit olduk. Versay diktasının korkunç sonuçlarından bu şekilde kurtulmaya başladık fakat bir kez daha İngiliz kuşatma politikası ile karşı karşıyayız.” (Hitler, 1939, s.620) Hitler, bütün Avrupa için ortak düşman olarak İngiltere'yi göstermeyi amaçlamıştır. Kendisini iktidara taşıyan ve iç iktidar mücadelesinde kendi savı olarak gösterdiği Versay şartlarını ise her seferinde tekrarlamaktan kaçınmamıştır. Versay ve onun özelinde İngiltere'yi düşmanlaştırarak bütün Avrupa için ortak düşman oluşturmayı hedeflemiştir.

Halka yaptığı konuşmanın devamında, İngilizlerin Alman halkının yaşamasını istemediğini: “Polonya'yı barıştan uzaklaştıran İngiltere'dir. İngiliz güvencesine inanan Polonya tüm uyarılarımız göz ardı edebildi.” şeklinde beyan etmiştir (Hitler, 1939, s.620). İngilizleri Polonya Savaşı'nın asıl sorumlusu haline getirerek gerçek bir düşman olarak tanımlamıştır. Hitler, savaşın en başından beri kendisine ve Büyük Almanya'ya Polonya'yı rakip olarak benimsememiştir. Polonya'nın bu savaşa İngiltere ve Hitler'in düşman olarak gördüğü “Batı Bloku” tarafından itildiğini söyleyerek düşman figürünü İngiltere ve Batı merkezinde oluşturmak istemiştir. Saldırmazlık Paktı Dönemi, Hitler propagandasında düşman figürü Batılı devletler ile özdeşleştirilmiştir.

Halk konuşmasında, yine düşman figürü olan İngiltere üzerinden, savaşan Alman halkının motive edilmesi sağlanmıştır. “İngiltere şunu fark etsin, bugünün Alman Reich'i doksan milyon insanı birleştiriyor! Ve İngiltere tarafından boğulmalarına izin vermemeye kararlılar. İngiltere'nin aksine kırk milyon kilometrekareyi dünyayı fethetmek için savaşmıyorlar. Kendilerine ait dünyada yaşama arzuları var ve bu hayatı İngiltere'nin onlardan almasına izin vermeyecekler!” (Hitler,1939, s.622) söylemiyle Hitler, karşına düşman olarak İngiltere'yi koymuş ve halkı onunla savaşmanın haklılığı üzerinden savaşa

motive etmiştir. Hitler, İngiltere'nin saldırı savaşı yapması üzerinde Alman halkının meşruluğunu göstermiş, böylelikle halkının karşısında somut tek düşman oluşturmayı başarmıştır.

Aynı konuşmada, düşman figürü cepheleştirmesi artırılarak devam etmiş, Hitler'in iktidara gelirken ortaya koyduğu ve daimî düşmanı olarak gördüğü Yahudi karşıtlığı bu dönem konuşmalarına da yansımıştır. Konuşmanın içerisinde: “Tüm bunlardan tamamıyla İngiltere sorumlu tutulamaz. Aksine dünyanın tüm geri kalanını itaatkâr köleler olarak düşünen Yahudi çoğulcu ve demokratik üst sınıftır.” (Hitler,1939, s.622) Yahudi karşıtlığına bu şekilde değinmiştir. Yine aynı tarihte partililere yaptığı konuşmasında: “Yahudi demokratik dünya düşmanları, İngiliz ve Alman devletleri arasında bir savaş devleti yaratmayı başardı.” (Hitler, 1939, s.625) şeklinde ifadeler kullanmıştır. İktidar mücadelesinde Yahudiler, Hitler'in hedef gösterdiği başlıca düşman figürü olmuş, Versay'ın ve Birinci Dünya Savaşı yenilgisinin sorumlusu olarak gösterilmiştir. Yahudi karşıtlığı, bu dönem içinde Hitler propagandasından payını almıştır. Yahudi topluluğu Hitler tarafından her zaman Alman savaşının gerçek düşmanı olarak görülmüştür.

3 Eylül tarihinde doğu cephesinde savaşan askerlerine yaptığı konuşmada: “İngiltere bir kez daha Almanya'yı kuşatma politikasına katılmıştır. Bu amaç için Avrupa'nın bütün devletlerinden ve halklarından yararlanmaya çalıştı. Sovyetler Birliği, kendi çıkarlarını İngiliz çıkarlarına reddettiği zaman bu kez Polonya bu politikanın aktörü olarak seçildi.” sözlerini sarf etmiştir. (Hitler,1939, s.623) Hitler, Polonya ile savaşmasına karşın konuşmalarında, bu savaşta asıl düşmanın İngiltere olduğunu söylemiştir. Polonya gölge düşman rolüne bürünürken büyük ve gerçek düşman olarak İngiltere kurgulanmıştır.

Hitler, Danzig şehrine girdiği zaman yaptığı konuşmada çok defa Polonya'yı uyardığını fakat Polonya'nın özellikle İngiltere'nin etkisi altında kaldığını iddia etmiştir. Hitler: “Batıdaki bazı devlet adamları Almanya hakkında detaylı bilgiye sahip gibi Polonya'ya bilgi verdiler. Alman ordusunun değersizliği, ekipman yetersizliği, eksik morali ve Führer'den farklı düşünceleri gibi konularda yanlış bilgilendirdiler. Polonya'yı savaşa ikna ettiler.” (Hitler,1939, s.631) söylemiyle savaşın Polonya'nın hür kararı olmadığını savaşın öncesinde ve sonrasında vurgulamıştır. Genel bir Batı desteğini, Batı özelinde ise İngiliz devletinin Polonyalıları yanılttığını belirtmiştir. Her seferinde İngiliz devletini gerçek düşman olarak tanımlamıştır.

Bu dönem için Sovyetler Birliği ile yapılan antlaşma, Polonya üzerinde sağlanacak barışın teminatı olarak gösterilmiştir. Hitler'in: "Saldırmazlık Paktı; iki büyük ve güçlü Avrupa ülkesini, halkların birbirine zarar vermemesi konusunda birleştirdi. Polonya, İngiliz himayesinden ve kuşatmasından kurtarılarak barışa davet edilmek zorunda bırakılacak." (Hitler,1939, s.623) sözleriyle İngiltere'ye, Polonya'nın arkasındaki gerçek düşman vurgusu yapılmış, Sovyetler Birliği ise bu dönem için Polonya'da Almanya ile beraber barışın sağlayıcısı olarak tanımlanmıştır.

Hitler, Danzig şehrine girilmesi sonrası yaptığı konuşmada, düşman olarak tanımladığı Batı devletlerinin pakttan rahatsızlığını şu şekilde dile getirmiştir: "Polonya'yı 18 gün içerisinde ele geçirmemizden sonra Fransa ve İngiltere'nin, Rus ve Alman işbirliğinden nasıl rahatsız olduğunu görüyoruz." (Hitler,1939, s.633) Burada Almanya ile Rusya arasında bir ittifak tanımlanmış ve karşısında düşman olarak Batı gösterilmiştir. Konuşmanın devamında: "Alman ve Rus rejimleri bir tek insanı bile Batı demokrasisine kurban etmek istemiyor." (Hitler,1939, s.633) ifadesi ile Batı'yı ve hatta demokratik rejimleri düşman olarak konumlandığı gözlemlenmiştir. Yine aynı metinde Alman ve Rus devletlerinin dış politikada çıkar ortaklıklarını, bu düşman karşısında keşfettiklerini söylemiştir.

İki ülke de öncelik kendi ülkelerinde olmak üzere, birbirleri hakkında yaptıkları propaganda faaliyetlerini kesmekle işe başlamışlardır. İki düşman propaganda tarafı, karşılıklı antlaşmaya varmıştı ve kısa süre içinde bunun propagandasını üretmek güç olmuştur. Stalin, Ribbentrop'a bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: "Ülkelerimizdeki kamuoyuna biraz özen göstermemiz gerektiğini düşünmüyor musunuz? Yıllarca birbirimizin başından aşağı kovalar dolusu bok döktük ve propaganda yapan çocuklarımız bu yönde henüz hızlarını alamadılar. Halklarımızın ansızın bunu unutmalarını ve bağışlamalarını mı istiyoruz? Bu işler bu kadar hızlı olmaz." (Montefiore, 2010, s.296). Aslında Stalin'in ifadesinden, bu dönemin düşman propagandası adına iki ülkenin de nasıl eksen değiştirdiği anlaşılmaktadır.

Bu dönem için iki liderin düşman kavramları ortak hedefe yöneltilmiştir. İki lider de birbirleri ile olan yakın ilişkilerinden kaynaklı değil, kendi menfaatleri üzerinden düşman propagandası tanımı oluşturmuştur. Stalin'in, yukarıda verilen örneklerde de geçtiği üzere,

bu dönem için özellikle iç politikada kendi iktidarına karşı olan engelleri bastırıldığı ve düşman propagandasını iç propagandada daha yoğun yürüttüğü gözlemlenmektedir.

3.1.2. Tanıklık

Hitler, 22 Ağustos 1939 tarihinde yaptığı konuşmada, Polonya üzerine yapılacak seferde Rusya ile yapılan antlaşmayı çok olumlu bir gelişme olarak yorumlamıştır. Askerlerine seslendiği bu konuşmada, Stalin'in pakt hakkında yaptığı yoruma atıf yaparak onu tanık göstermiştir. Stalin, bu antlaşmanın iki ülkenin de yararına olacağını söylemiştir (Hitler,1939, s.613).

Hitler, 1 Eylül 1939'da mecliste yaptığı konuşmasında iki ülke arasında imzalanan antlaşmanı hakkında: "Birinci Dünya Savaşında iki ülke birbirleri ile savaşmıştır fakat sonuçta eşit sonuçlara katıldılar. Bunun ikinci kez tekrarı olmayacaktır." demiştir. Antlaşma, meclise Birinci Dünya Savaşı tecrübeleri 'tanık' gösterilerek onaylatılmak istenmiştir. Hitler'in ifadeleri tarihi bir olayın tanık gösterilmesine örnek teşkil etmektedir.

Yine bu konuşmada Rus Dışişleri Bakanı Molotov'un pakt sonrası yaptığı açıklamaları kullanmış, tanık gösterme metodunu uygulamış, böylelikle kendi görüşünü kuvvetlendirmiştir. Hitler konuşmasında: "Molotov'un söylediklerini tekrarlıyorum. Almanya-Polonya ilişkileri normalleşene kadar bu antlaşmaya karar verdik ve Almanya'nın yanında yer alacağız." (Hitler,1939, s.619) sözlerini kullanmıştır. Hitler bu sayede, mecliste bulunan vekillerine Sovyetlerle yapılan antlaşmanın ne kadar doğru bir karar olduğunu, Sovyet resmi ağızlarından çıkan sözleri tanık göstererek anlatmaya çalışmıştır.

Stalin'e ait bu dönem aralığında bulunan konuşma metninde 'tanıklık' yöntemine başvurduğu görülmemiştir. Hitler ise bu dönem propagandasında paktı dayanak göstererek Batı Bloğu'nun karşısında bir cephe inşa etmeyi amaçlamıştır.

3.1.1 3.1.3. Lider Kültü

Dönemin iki liderinin de, ülkelerinde yaşanan olağanüstü durumların etkisiyle, lider kültürü kavramını farklı metotlarla olsa da uyguladıkları görülmüştür. İki liderin, konuşmalarında halka, sanatçılara, parlamentoya hitaplarında bu kavramı nasıl kullandıkları bu bölüm içerisinde kıyaslanacaktır.

Hitler, pakt imzalanmadan önce, 16 Temmuz tarihinde Alman Sanat Günü'nde yaptığı konuşmada, yapılan sergilere getireceği kurallar üzerine konuşurken yapılmasını istediği değişikliği 'emretmişim' ifadesi ile aktarır (Hitler, 1939, s.608). Hitler, çalışmanın diğer kısımlarında da değinilerek güçlendirilecek olan 'Tanrı lider' figürünü konuşmalarına yansıtmıştır. Hitler, kendisini volkun (halkın) üzerinde gören bir Tanrı lider anlayışına sahiptir.

22 Ağustos tarihinde Polonya ile yapılacak mücadeleyi anlatmak için askerleri ile yaptığı toplantıda kullandığı ifadeler, Hitler'in liderlik anlayışını açıklamaktadır: 'Polonya'nın saldırgan ve güvensiz tavrı bana bağlı. Ayrıca bundan sonra muhtemelen hiç kimse benim gibi Alman halkının güvenine sahip olamayacağı gerçeği de bir sebep. Gelecekte asla benden daha fazla yetkiye sahip bir adam olmayacak. Varlığım bu sebeple çok değerli bir olgudur.' (Hitler, 1939, s.611) Hitler'in, kendisini Alman tarihinde ve halkın gözünde lider olarak konumlandığı görülmektedir. Hitler liderlik kavramını, kendisini Almanya için bir lütuf olarak görece kadar içselleştirmiştir.

Aynı konuşmanın başka bir kısmında, savaşa girilmesi gerektiğini anlatırken şu ifadeyi kullanmıştır: "Yukarıda saydığım nedenler beni savaşa girmek için zorluyor." (Hitler,1939,s.612). Hitler, savaşın gerekliliğini anlattığı bu konuşmada, belirttiğim atıfta kullandığı ifadeler ile kendi şahsını Almanya ile özdeşleştirmiştir. Savaşa girmeye zorlandığını ifade ederken, kendi inisiyatifiyle aldığı bu kararı, bütün Almanya'yla ilişkilendirerek anlatması Hitler'in kült lider anlayışını gösteren bir örnektir.

Aynı konuşmasında, İngiltere'yi yalnızca propaganda yapmak ile itham etmektedir. Fakat kendisi iktidara geldikten sonra İngiltere'nin propagandasının etkisini, Alman halkının üzerinde kırdığını belirtmek için şu cümleyi kullanmıştır: 'Führer başardı, sinir harbini yendi.' (Hitler,1939, s.611), İngiltere ile Almanya arasında Birinci Dünya Savaşı ile başlayan propaganda savaşının sinir harbini kendi şahsına mal ederken bu zaferi Alman halkıyla özdeşleştirdiği görülmektedir. Yine görülen o ki kendisi için kullanılan Führer tanımını, kendini anlatırken kullanmaktan tereddüt etmeyecek kadar tanrısal liderlik anlayışına sahiptir.

Hitler, 1 Eylül tarihinde, ordusuna savaşın başlangıcını açıkladığı konuşmasında: 'Polonya bütün barışçıl tekliflerimi reddetmiştir.' (Hitler, 1939, s.614) şeklinde açıklama

yapmıştır. Bu konuşmada, Hitler'in Alman devletini değil, Polonya'ya karşı, kendisini taraf olarak yorumladığı anlaşılmaktadır. Hitler'in, savaş gibi bütün halkı ilgilendiren bir kararı bile yalnızca kendisinin 'yüceliği' ile açıklaması onun liderlik anlayışını göstermektedir.

1 Eylül tarihli Reichstag konuşmasında aynı vurguları yaptığını tekrar gözlemlemekteyiz. Polonya ile barış için yaptığı mücadeleyi vekillere anlatırken: "Tek başıma bu tür tekliflerde bulundum (kast ettiği; yaptığı barış teklifleri). Bunu yaparken kendimi milyonlarca Alman'ın muhalefetine kurban ettim." (Hitler,1939, s.615) ifadelerini kullanması Hitler'in Almanya devletinin aldığı kararları şahsileştirdiğini göstermektedir.

Aynı konuşmada şu ifadeye: "Reich'in güvencesi ve hakları güvence altına alınana kadar düşman kim olursa olsun bu mücadeleye önderlik edeceğim." (Hitler,1939, s.618) yer vererek mecliste bulunan vekillere, liderliğinin her halde, süreklilikle devam edeceğinin propagandasını yapmıştır. Hitler, ordusu savaşa girdiğinde yalnızca politikacı olarak karar vermemiş, ordunun başkomutanı sıfatı ile sorumluluk almış ve lider kültürünü sahaya yansıtmıştır.

Aynı konuşmada Hitler, tanrısal liderliğini kendisinin devam ettirememesi durumunda kendisine vasi atayacak kadar ileriye taşımıştır. Konuşmada şu ifadeleri kullanmıştır: "Savaşta bana bir şey olursa halefim Goring'tir. Eğer ona da bir şey olursa halefi parti yoldaşı Hess olacaktır. Bu adama Führer'iniz olarak, benim kişiliğime olan borcunuz ve sadakatinizle aynı borçlu olacaksınız!". Bu ifadeler, Hitler'in kendisini toplumun tamamından üstün gördüğünün ve kendisinden sonraya dahi karar verecek kadar üstün olduğuna inandığının açık delilidir. Hitler, Führer kimliğini toplumun üstünde konumlandırmış ve Alman halkını, Führer'e minnettar göstermiştir. Hitler'in liderlik anlayışını ortaya koyan bu alıntı, aynı zamanda onun oluşturduğu Führer mitine, kendisi dahil herkesin saygı gösterme zorunluluğunu dayatan bir örnektir.

Hitler 3 Eylül 1939 tarihinde ordu ve halka ayrı ayrı yaptığı konuşmalarda aynı ifadeyi kullanmıştır: "Dünya Savaşının eski bir askeri ve başkomutanınız olarak bugün size katılmak için cepheye gidiyorum." (Hitler, 1939, s.622-623). Kendi liderliğini, savaş üzerinde; dünün tecrübelisi ve bugünün başkomutanı olarak kodlamıştır. Hitler, savaştan kaçmayacağını ve daima sahada olacağını konuşmalarında ısrarlı şekilde yinelemiştir. Liderliği yalnızca başarılı günlerde, masa başında yapmadığını ve halkı için hayatını

kaybetmeyi göze alan savaşçı bir komutan olduğunu göstermiş, kendi liderlik anlayışını ortaya koymuştur.

Hitler, Danzig şehrine girdiği zaman yaptığı konuşmada: "Bir zamanlar bu şehir tekrar Alman Reich'e ait olmadan bu şehre tekrar gitmeme kararı aldım. Bu şehre kurtarıcı olarak girişimi yapmak istedim ve bugün bu gururlu mutluluk bana verildi." (Hitler,1939, s.637) sözlerini kullanmıştır. Hitler'in iktidara gelme propagandasından bu tarafa, her zaman kendisini Alman halkının kurtarıcısı olarak gösterme gayreti vardır. Bu konuşmada, şehre giren Alman askerinin başarısı, Hitler'in kendi kurtarıcılığını dile getirmesini sağlamıştır. Alman halkı için kurtarıcı lider kültü olma propagandası yapmıştır.

Hitler, Almanların kurtarıcısı ve Alman halkının Büyük Almanya'yı kurabilmesinin yegâne sağlayıcısıdır. Führer miti, Hitler için Goebbels tarafından kurgulanmış ve propagandanın bütün hallerinde işlenmiştir. Nazi Almanyası için en bilindik slogan, bu tarih için: "Tek lider, tek devlet, tek imparatorluk!" olmuştur. Bu slogan, Hitler'in konuşmalarına yansıttığı Tanrı Lider figürünün yaşayan hali olarak; caddelerde, sokaklarda, evlerde yani insanların olabileceği her yerde afişler ile görülmektedir. Aşağıda, bu afiş gösterilmiştir. Afiş, Hitler'in konuşmalarında değinilen "Tanrı Lider" anlayışının resmedilmiş halidir.

Resim 3.1. Tek Lider propaganda posterini

<http://www.third-reich-posters.co.uk/product/ein-volk/> (Erişim tarihi: 11.04.2019)

Stalin için ise 19 Ağustos 1939 tarihli politbüro konuşma metninde ve sonraki konuşmalarında da sıkça göreceğimiz; "Yoldaşlar!" ifadesine rastlamıştır. Stalin, Hitler gibi Tanrı Lider olma arzusu gütmemiş, iktidarını sağlamlaştırmak adına iç mücadeleler verse

dahi konuşmalarında Sovyet halkı ile ‘eşit’ profilde olduğu imajını, bu ifade ile, açıklamaya çalışmıştır.

27 Eylül günü, Ribbentrop’un Avrupa’nın paylaşımını planlayan gizli mutabakatı imzalamak üzere Moskova’ya geldiği gece verilen yemekteki izlenimleri incelemek, Stalin’in lider kültürünü anlamak adına, çalışmayı güçlendirecektir. Stalin’in kıyafetleri sade ve mütevazıydı. Sevecen, iyiliksever bir aile babası izleniminde davranıyordu. Fakat Rusların Stalin’e davranışları Almanların ilgisini çekmişti. Masadakiler, Stalin kendilerine hitap ederken ayağa kalkıyor, ona Almanları şaşkırtan derecede saygı gösteriyorlardı. 1937 yılından bu yana düşman propagandası bölümünde işlenen Stalin’in, iç düşmanlara karşı verdiği sert mücadele ona bu saygınlığı kazandırmıştır. (Montefeiore, 2010, s.296).

Hitler ve Stalin, iki ülkenin farklı totaliter liderleri olmakla beraber, iki farklı ideolojiyi, iki farklı coğrafyayı temsil etmişlerdir. Bu fark liderlik anlayışlarına da yansımıştır. Hitler, otoritesini her an vurgulamış, ‘Tanrı Lider’ imajını yansıtmıştır. Stalin ise eşitlerin hiyerarşisindeki üstünlüğünü, özellikle muhalif katliamları ile sağlamıştır. ‘Halktan biri’ gibi davranmış fakat otoriter lider imajını sağlamlaştırmıştır.

3.1.4. Homojenleştirme

İki örnek lider, toplumun tamamının ortak gaye etrafında toplanmasını, aynı şeyleri hissetmesini, aynı çalışmalarını yapmasını sağlayarak homojen bir kitle oluşturmayı hedeflemişlerdir. Bu kitleyi, tek ulus ve tek tip insan yaratma modelleri ile ortaya koymaya çalışmışlardır. Konuşmalarda da bu hedefler farklı formlarda ifade edilmiştir.

Hitler’in 16 Temmuz 1939 Alman Sanat Günü konuşmasında sıkça rastlanan bir ifade, yine onun hayal ettiği tek ve büyük Alman ulusu fikrini yansıtır niteliktedir. Hitler, sanatçılar için yapılacak değişiklikler ve yatırımları anlattığı konuşmada; yapılacak yeni bir galeri ile Büyük Alman Sanat Sergisi’nde Alman sanatçıların eserlerinin inceleneceğinin söylemiştir. (Hitler,1939,s.610). Burada görülen, Hitler’in 3. Reich ile arzu ettiği Büyük Almanya devletini ve bu devletin vatandaşları için öngördüğü Alman kimliğini, hayatın her alanına nüfuz ettirmeye çalıştığıdır.

1 Eylül tarihinde Polonya hareketinin başlaması ile alakalı Wehrmacht'a yaptığı konuşmada: "Büyük ve ebedi Alman askeri geleneğine bağlı kalarak her askerin görevini sonuna kadar yapmasını bekliyorum." (Hitler, 1939, s.614) şeklindeki vurgu, Alman olma kimliği ve bu kimliğin askerlik ile özdeşleştirilmesi, Hitler'in arzu ettiği tek ulus kavramını açıklar. Ayrıca burada Alman askerî geleneğini belirtmiş olması, yaratmak istediği tek tip insan modeli için sürekli savaşan asker rolünü de vurgulamaktadır. Yine konuşmanın sonunda: "Her durumda Büyük Almanya'nın farkında olun." ifadesini kullanarak Alman ulus kimliğini ordusuna enjekte etmeyi hedeflemiştir.

1 Eylül tarihinde Reichstag'da Alman vekillere konuşma yapan Hitler'in ifadeleri 'Alman' kimliğine olan hayranlığını göstermektedir. Konuşmasında Polonya'nın savaş için Danzig bölgesinde yaptığı ihlalleri anlatan Hitler: "1919 ve 1920 yıllarında bir milyondan fazla Alman kanı memleketinden ayrı kalmak zorunda kaldı." ifadesini kullanmıştır. Bu ifade, Hitler'in Alman olma hissinin, yüksek bir seviyeyi temsil ettiği fikrini ortaya koymaktadır. Alman vatandaşların sürgününü kanla tanımlamış olması Hitler'in planladığı 'Ari Irk' düşüncesinin alt yapısını yansıtmıştır. Kan ile tanımlanan insanın, Alman olduğunu damarlarında taşıdığı kana kadar göstermesi gerektiği düşüncesinin alt yapısı bu cümleden anlaşılmaktadır.

Aynı konuşmada tek ulus kavramı kutsallaştırılmış ve Büyük Almanya'nın varlığı halkın varlığından da ötede gösterilmiştir. Hitler konuşmasında: "Almanya için hayatımı sonlandırmaya razı olduğum için herkesten de aynı şeyi istiyorum ve hepimiz kendimizi tek bir ilkeye borçluyuz. Almanya yaşadığı sürece kalan hiçbir şey önemli değil." demiştir. (Hitler.1939, s.619). Hitler, Alman devletinin varlığını volkun (halkın) üzerine koyarak ulus kimliği inşa etme hedefini amaçlamıştır. Savaşta canını vermek üzerinden, kendisini ve halkını bu ulusun inşası için araçsallaştırmayı başarmıştır.

Hitler, 19 Eylül 1939 tarihinde Danzig şehrine girdiğinde tek ulus oluşturma propagandasının örneklerini göstermiştir: "Henüz ilk beyaz yerleşimciler New York'a yerleşmeden yarım bin yıl önceden bu yana bu topraklar Alman idi ve Alman kaldı. Emin olabilirsiniz ki; bundan sonra da Alman kalacak." (Hitler, 1939, s.826). Hitler'in Büyük Almanya ve yaşam alanı propagandalarında kullandığı Alman devletinin sınırlarının tamamını, bu şekilde yorumlamaktadır. Tek ulus kimliğini halka yayma propagandası, bu ifadede açıkça ortaya çıkmıştır.

Aynı konuşmada Polonya'nın varlığını yine Alman kimliği üzerinden tanımladığını görmek mümkündür. “Polonya’ya dahil olan tüm bölgeler kültürel gelişimlerini Alman gücüne, Alman gayretine ve Alman yaratıcı çalışmalarına borçludur.” (Hitler, 1939, s.627). Hitler, Polonya devletini kendi Lebensraum (yaşam alanı) olarak tanımlamıştır. Hitler, Alman kimliğini bu bölgenin tarihine dayandırarak bölgenin tamamında tek ulus inşa etme propagandası yapmıştır. “Sayısız Alman alayının kurban edildiği bereketli topraklarda yetişen Polonya” (Hitler, 1939, s.627) diye bahseder ve Alman kanının olduğu bu toprakları Büyük Almanya'nın bir bölgesi olarak tanımlamıştır.

Bu bölgede yaşayan Alman halkının Polonya tarafından yirmi yıldır yönetilmesini ise aynı konuşmada: “Almanların buradaki kaderi korkunçtu. Kendisinden daha kültürel değeri düşük insanlar tarafından yönetilecek bir talihsizlik yaşadılar. Kültürel olarak aşağılık insanlar, yüksek kültürün taşıyıcılarına karşı her türlü aşağılık duygularını tatmin etme fırsatı yakaladılar. Bu üstün insanlar korkunç ve barbarca muamele görecektir. Almanlar yaklaşık yirmi yıldır bu kadere maruz kalıyor.” (Hitler, 1939, s.628). Alman ulusunu ari/üstün ırk olarak gördüğü, ifadelerinden anlaşılmaktadır. Aynı zamanda halkına bu durumu açıklarken onların kendilerini diğer toplumlardan üstte olduğunu ve başkası tarafından yönetilemeyecek bir üstün ırk olduklarının propagandasını üretmiştir. Alman ırkının başkası tarafından yönetilemeyecek üstünlükleri olduğunu ifade etmiş ve başkası tarafından yönetilmeyi azap olarak nitelendirmiştir.

Aynı konuşmanın son bölümlerinde Hitler, şöyle seslenmiştir: “Alman halkı ve Alman Reich'i olmaya devam ettiği sürece, Alman ol! Nesiller gelecek ve geçecek 1918'in hüznünden yeniden doğan Alman devletinin gururunu hatırlayacaklar. Şimdi bütün Alman kabileleri bir araya getirme ve birlik oluşturmak için birlik olma zamanı.” (Hitler, 1939, s.638). Alman ırkının varlığını Reich'in varlığına bağlamıştır. Ayrıca bütün Almanların Reich'in altında toplanması gerektiğini söyleyerek tek ulus yaratma gayretini ortaya koymuştur.

Stalin, Bolşevik devrimi sonrası Rus devrimi ile yeni bir Rus insanı profili oluşturmak istemiştir. Kendi kitabında kaleme aldığı ifadesinde, bu insan tipinin nasıl olduğunu şu şekilde tarif etmiştir: “Tarihten gelme Rus geriliğimizi arkada bırakarak sanayileşme ve sosyalizm yolunda hızla ilerliyoruz. İşlenmiş maden, traktör, otomobil ülkesi olmaktayız. Ve Sovyetler Birliği'ni otomobile, traktöre bindirdiğimiz zaman varsın

uygarlıklarıyla övünen kapitalist devletler bize ulaşmaya çalışsınlar.” (Stalin, 1967, s.71) Üretim ekonomisi ve eğitilmiş bir halk hayali, Stalin’in yaratmak istediği Sovyet toplumunun temel özelliklerini oluşturmuştur.

1938 yılı itibari ile Stalin, SSCB’nin bütün bölgelerinde Rusçanın zorunlu eğitim dili olması kararını almıştır. Ayrıca Rusçanın Sosyalizmin dili olduğu propagandası yapılmıştır (Akt, Yerköy, 2018,s.79; Kreindler,1982, s.7). Rus ve sosyalizm kavramları, kitlelerin bilinçaltılarında her anlamda özdeşleştirilmeye çalışılmıştır.

Homojenleştirmenin diğer bir yöntemi olarak da tek tip insan yaratma anlayışı, konuşmalarda farklı şekillerde karşılık bulmuştur. Hitler’in 16 Temmuz 1939 da Alman Sanat Günü için yaptığı konuşmada, tek tip insan modelini ‘erkek’ figürü ile açıkladığı gözlemlenmiştir. Dönemin sanat eserlerinden beğenmediklerini nitelerken; “düşünen erkekleri harekete geçiren” ifadesini kullanmıştır. (Hitler,1939, s.609) Burada, sonrasında toplumun tamamını kast ederek, sanatta yapılmasını istediği değişiklikleri açıklamıştır fakat anlaşılana o ki yaratmak istediği tek tip insan rolü ‘erkek’ cinsinde vücut bulmuştur.

1 Eylül 1939 Reichstag konuşmasında Alman ulusunun geçmişine atıf yaparak: ‘Bugün bizim yapacağımız fedakârlık daha öncekilerin yaptıklarından büyük değil. Almanya için daha önce yola çıkmış tüm erkekler bizden daha az şey başarmadı.’ (Hitler,1939, s.619). Burada, Hitler’in yaratmak istediği tek tip insan modelinin erkek figüründe ve savaşçı karakterde vücut bulduğu açık bir şekilde görülmüştür. Yine konuşmanın devamında Alman kadını ve Alman genci için de benzer istekler sunmuş fakat Hitler’in ‘savaşçı’ insan tipi erkek figürü ile özdeşleştirilmiştir.

Kimlik propagandasının inşasında dini inançlar engel olarak görülmüştür. Din karşıtlığı, propagandanın ana konusu haline gelmiştir. Stalin iktidarı döneminde din karşıtı propaganda yapmak hiçbir zaman ihmal edilmemiştir. Stalin’in din karşıtı propagandaları; gazetelerde, afişlerde ve kendi konuşmalarında sürekli yer bulmuştur.

1924 yılından itibaren, ateist anlamına gelen “Bezbojnik” gazetesi yayın hayatına başlamıştır. Haftalık olarak sürekli yayın çıkartmıştır. 1925 yılında gazetenin bilimsel bir topluluk olması fikri desteklenmiş, 1929 yılında, Stalin döneminde, "Soyuz Voinstvuyuşih Bezbojnikov" (Milan Ateistler Birliği) ismiyle din karşıtı propaganda üretmeyi tek elde

toplamaştır. Goebbels'in propaganda ilkelerinde bahsettiği; “propagandanın tek elde toplanması metodu” Stalin tarafından da başarı ile uygulanmıştır (Yerköy, 2018, s. 87).

Militan Ateistler Birliği, propagandanın derli toplu yapılmasına hız kazandırmış, propagandanın tesir alanını genişletmiştir. Daha önce dinsizlik propagandası için düzenlenen dersler, seminerler, toplantılar; kurslar sayısı artırılarak planlı bir hal almıştır. Afişler, broşürler, dergiler ve gazeteler vasıtası ile propaganda yapılmaya devam edilmiştir. Örgütün sayısı, yapılan propagandalar sonucunda, ilk kongrede 100 bin iken, ikinci kongre de 700 bine ulaşmıştır. 1932 yılında propagandanın etkisi kendini belli etmiş ve birliğin üye sayısı 5,5 milyon kişiye yükselmiştir. Birlik, faaliyetlerini İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile 1941 yılında durdurmuştur (Akt, Yerköy, 2018, s.87-88; Gordienko ,1980, s.80).

Hitler ve Stalin'in yaratmak istediği tek tip insan ve ulus modelleri birbirlerinden farklılık göstermişlerdir. Fakat propaganda uygulamaları, ulaşılmak istenen tek tip insan ve onun oluşturduğu tek ulus motifi, farklı ideolojik kimliklerin temsilcileri tarafından ortak amaç olarak benimsenmiştir.

3.1.5. Zafer

Hitler, Ağustos 1939'da askerlerine yaptığı konuşmada, gelebilecek olan savaşın kaçınılmazlığını vurgular. Zaferi ise; “kaybedecek hiçbir şeyi kalmamış bir milletin tek çıkar yolu” olarak ifade etmiştir. Şu ifadelerde bu anlayışı görmek mümkündür: “Başka seçeneğimiz yok, harekete geçmeliyiz. Rakiplerimiz çok fazla risk alacak ve az kazanabilecekler. Onların ortalamasının altında liderleri var, savaş kazanacak eylem adamları yok.” (Hitler,1939,s.610-611). Konuşmanın devamında, diğer dünya ülkelerinin mevcut halini yorumlar ve savaş için uygun zaman olduğunu belirtir. Zafer'in böyle uygun bir zeminde mümkün olduğunu ifade eder.

Hitler'in: ‘Daha ne kadar yaşayacağım belli değil, bu nedenle şimdi çatışmak için uygun bir zaman.’ (Hitler,1939,s.611) söyleminde, kendi şahsıyla zaferi bir tuttuğu anlaşılmaktadır. Hitler, diğer ülkelerin konumlarını ve içinde buldukları durumu anlatırken sürekli o ülkelerin zafer kazanacak liderlerinin olmadığını vurgulamıştır. Kendisini ise bu durumun üstesinden gelebilecek tek kişi olarak göstermiş ve Almanya'nın kazanabileceği zaferi, kendisi ile özdeşleştirmiştir.

Hitler, 22 Ağustos tarihli konuşmasında: "Büyük Almanya'nın yaratılması politik olarak büyük bir başarıydı ancak askeri başarı böyle ölçülemez orduyu test etmek gerekir." (Hitler, 1939, s.611) şeklinde bir ifade kullanmıştır. Polonya ile yapılacak savaşı, Büyük Almanya'nın gücünü test etmek olarak yorumlamıştır. Siyasi olarak başarısını tamamlayan 3. Reich'in gücünün ancak Polonya karşısında kazanılacak 'zafer' ile ölçüleceği vurgusu yapılmıştır. Zafer, Polonya karşısında alınacak galibiyete eşitlenmiştir.

Hitler'in 1 Eylül 1939'da Alman meclisinde yaptığı konuşmada, zafer için yapılması gerekenler işlenmiştir. Hitler, Alman ordusunu, iktidara geldiği günden itibaren savaşa hazırladığını ve bu savaşı kazanmak için kendisinin yapmadığı hiçbir fedakarlığı halkından istemeyeceğini söylemiştir (Hitler,1939, s.619). Hitler için tek pusula, savaşın kazanılmasıdır ve herkesi bu yola davet etmektedir.

3 Eylül tarihinde halka yaptığı konuşmasında, Hitler'i iktidara taşıyan Birinci Dünya Savaşı yenilgisi ve bu dönemde Almanya'nın yaşadığı mağduriyetler, zafer kodlaması için kullanılmıştır. Konuşmada: 'Almanya bir daha asla teslim olmayacak. İkinci bir Versay diktası altında barışa gerek yok.' (Hitler,1939, s.622) ibaresini kullanmıştır. Hitler, daha önce iktidar mücadelesi için kullandığı Versay Antlaşması'nı ve Birinci Dünya Savaşı yenilgisini, mağduriyetini bu kez yeni savaşın zaferi için kullanmıştır. Zaferin kaçınılmaz olduğunu vurgulayarak 1918'de Almanya'nın başına gelenlerin tekrarlanmaması üzerinden kitlesini savaşa motive etmiştir.

Birinci Dünya Savaşını ve sonrasında imzalanan ağır Versay'i kölelikle eş değer görmüştür. Konuşmasında: 'Asla köle olmadık, gelecekte de olmayacağız. Geçmişte birçok Almanın yaptığını biz de tekrarlayacağız.' (Hitler,1939, s.622) demiştir. Zafer dışında her türlü sonucun Alman halkını köle etmesi üzerinden zaferi tanımlayarak Versay Antlaşması'nı Alman halkı için barış değil dayatma olarak yorumlamıştır. Alman halkına seslenirken tarih boyunca mücadele ederek köle olmamış atalarının yaptıklarını yapmak zorunda olduklarını söylemiş ve bunu başarabilecekleri inancını aşlamayı hedeflemiştir. Zaferi mutlak çözüm, aksi tüm şartları ise kölelik olarak propagandasında kullanmıştır.

3 Eylül 1939 tarihinde partililere yaptığı konuşmada: "Kaybedecek bir şeyimiz yok, kazanacak çok şeyimiz var." ifadesini kullanmıştır (Hitler, 1939, s.625). Hitler'in zaferi

mutlak görmesine başka bir örnek de bu cümledir. Hitler; zaferi mutlak, zafer dışında kalan her şeyi kayıp göstermiştir.

Stalin ve Rusya için bu dönemde zafer ‘özgürleştirme’ kalıbı ile tanımlanabilir. Bu dönemde, özellikle Baltık ülkelerine yapılan saldırılar, özgürleştirme kavramsallaştırması ile propaganda edilmiştir. Sovyet Rusya için zafer, Hitler ile imzalanan pakt sonrası yöneldiği Baltık ülkelerinde vücut bulmuştur. Bu dönemi Stalin’in süre kazanma hamlesi olarak belirttiği, konuşmasındaki şu ifadelerinden anlaşılmaktadır: “Reich ve kapitalist Anglo Fransız bloğu tarafından çıkan savaş uzun sürecek ve iki tarafı da tüketecektir. Bu yüzden Almanya tarafından teklif edilen antlaşma kabul edilmelidir. Bu süre zarfında savaşan ülkelerde propaganda faaliyetini güçlendirmemiz gerekecektir.” (Zinovyeviç, 2004, s.5-6). Bu sebepten, bu dönem için Stalin propagandasının zafer kodunu açık şekilde ortaya çıkarmamıştır.

Zafer başlığı altında, Hitler ve Stalin arasında bazı farklar mevcuttur. Hitler, yaptığı saldırıları zafer olarak göstermiş ve dünya kamuoyunda yaptığı propaganda ile onun zaferi kötü olarak algılanmıştır. Stalin ise sırası geldiği zaman hamle yapmayı tercih etmiştir. Aynı paktta paylaşılan bölgelere yaptığı askeri saldırıları, zafer propagandası ile değil, o topraklara özgürlük götürme propagandası ile açıklaması Stalin’in zaferlerinde kamuoyunu kötü etkilememesine sebep olmuştur.

3.2. Barbarossa Harekatı (22 Haziran 1941- 5 Aralık 1941)

Çalışmanın bu bölümünde Almanya’nın, Sovyetlere saldırması ile bozulan barış paktının akabinde, Hitler tarafından yürütülen Barbarossa Harekâtı kısaca açıklanacaktır. Bu dönemde Hitler ve Stalin tarafından yapılan konuşmalar, saldırıdan iki ay öncesi ve iki ay sonrası ile sınırlandırılarak analiz edilecektir. Birinci bölümde belirlenen propaganda kodları, iki liderin konuşma metinlerinin analizinde çalışmayı destekleyecektir. Ayrıca çalışma, propagandanın diğer araçları vasıtası ile liderlerin söylemlerini nasıl desteklediğini incelemektedir.

Bu dönemin İkinci Dünya Savaşı genel başlığı altından araştırmanın alt başlığı haline dönüşmesi propaganda faaliyetlerinde ve bu faaliyetlerin seyrinde yaşanan değişimden

kaynaklanmaktadır. Düşman ve dost algıları bu süreçte değişirken iki liderin de yine bu dönemin ruh ve şartlarına uygun propaganda değişiklikleri yaptığı gözlemlenmektedir.

Barbarossa Harekâtı, iki ülke arasında, bir önceki bölümde bahsi geçen antlaşmanın Almanya tarafından tek taraflı bozulması ile başlayan savaş sürecinin ismidir. Sovyetler ve Almanlar arasında yaşanacak doğal sürecin geciktirilmesi olarak tarihe geçen Barış Paketi Dönemi'nde iki ülke arasında yaşanan krizler, Almanya ve özellikle Hitler tarafından artık hareketin Sovyetler için yapılması kararının almasına sebep olmuştur.

Genel Kurmay Başkanı, 5 Aralık'ta doğu harekâtı planlarının hazırlandığını bildirdiğinde, Hitler hareketin 15 Mayıs'ta başlaması gerektiğini tavsiye etti. 18 Aralık'ta hareketin ismi Barbarossa Planı olarak belirlendi. 21 Numaralı Emir olarak tarihe geçen talimatta yer alan şu ifadeler: “ Alman Silahlı Kuvvetleri, seri bir hareketle, İngiltere ile devam etmekte olan savaş sona ermeden Sovyet Rusya'yı ezmek için hazırlanmalıdır.” hareketin yönünü tayin etmiştir. (Deutsch, 1947, s.363).

Süreç bu talimattan sonra oldukça hızlı gelişmiştir. İtalya, Almanya ve Japonya arasında imzalanan pakta, ek olarak Macaristan davet edildi. Akabinde Slovakya ve Romanya'da bu birlikteliğe ortak olarak ilan edildiler. Bulgaristan'ın da bu cepheye eklenecek olması, Stalin ve Sovyetler tarafından onaylanmamıştır. Olası saldırı halinde Rusya, Türklere kendileri tarafından saldırı olmayacağını teminatını vermiştir. Bu süre zarfında Sovyet devleti, ülkesinde bulunan Yunan, Belçika, Norveç ve Yugoslav elçilerine, artık temsil etmeleri gereken bir devletleri olmadığını ifade ederek onları, ülkelerini terk etmeleri konusunda uyarmıştır. Yine bu zaman diliminde (Haziran 1941) Almanya'nın Rus hava sahasında yaptığı ihlalleri, yalnızca protesto edildi. Rus askeri unsurları, Alman piyadesi kendi sınırlarında ilerlemeye başlayana kadar tek bir atış dahi yapmayarak savaştan yana olmadığını ısrarla beyan etmiştir. Fakat 22 Haziran sabahı Sovyet Büyükelçisi Dekanasov, Alman uçaklarının Rus hava sahası ihlalini protesto amacı ile Dış İşleri Bakanlığı'na geldiğinde, Alman Dış İşleri Bakanı Ribbentrop elçinin konuşmasına: “Almanya mukabil askeri tedbirleri almak zorunda kalmıştır.” cevabını vererek malumu ilan etmiştir (Deutsch, 1947, s.365).

Resmi olarak Sovyetler ile Almanya arasında, 1945 yılında Hitler'in intiharı ile sonuçlanacak savaş başlamıştır. Savaş, yalnızca siyasi iş birlikleri için değil propaganda

faaliyetleri açısından da yeni bir dönüm noktası olmuştur. İkinci olay olarak İkinci Dünya Savaşı içerisinden seçilen başlıklar arasında hareketin olmasının nedeni, propagandanın yönünün değişmesidir. Barış dönemi neticelendiğinde, Hitler'in iktidara gelmesi ile iki ülkenin arasında başlayan çekişmeli süreç, karşılıklı sert propagandalar yapılmasıyla devam etmiştir. Yalnızca Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı süresinde, yapılan propaganda faaliyetlerine kısa bir süre için ara verilmiştir.

Örneğin; 1930'ların sonlarına doğru anti-faşist birkaç film yapılmıştır. İmzalanan anlaşmanın ardından filmler gösterimden kaldırılmıştır. Aynı filmler, Almanların SSCB saldırısı sonrası yeniden yayına girmiştir. Bu tarihten sonra anti-faşist film üretme propagandası artarak devam etmiştir (Akarcalı, 2003, s.204). Savaşın ilanı ile iki ülkenin propagandasının gündemi yeniden birbirlerinin karşıtlığı üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bu bölümde iki ülkenin propaganda faaliyetleri, çalışmanın ana kaynağı olan Hitler ve Stalin'in savaşın başlama tarihi olan 22 Haziran'dan iki ay önce ve iki ay sonra yaptığı konuşmalar üzerinden irdelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışma, dönemin propagandasının diğer araçları vasıtası ile liderlerin söylemlerinin ötesine nasıl taşınmış olduğunu incelemiştir.

3.2.1. Düşman

İki ülke arasında yaşanan antlaşma ile ortak düşmanın oluşturulduğu ve karşılıklı propaganda faaliyetlerinin durdurulduğu dönem olarak Molotov-Ribbentrop Paktı Dönemi, bir önceki bölümde incelenmiştir. 22 Haziran günü saldırmazlık paktını bozan Hitler'in askerleri, Sovyet Rusya'ya saldırdığı zaman iki ülkenin düşman algıları değişmiş, Barış Paktı öncesinde iki ülke arasında var olan düşman propagandası, saldırının başlaması sonrasında yeniden propagandanın hedefini birbirlerine çevirmiştir.

Savaş öncesi dönemde, 1940 yılının son aylarında, Hitler'in bu hareketin kararını aldığı tarihi, belgeler ile ortaya koyulmuştur. Hitler, Sovyet saldırısı öncesi yaptığı konuşmalarda Churchill'in Avrupa'da bir yangın çıkartmak istediğini söylemiştir. Mecliste milletvekillerine yaptığı bir konuşmada: “Beş yıldır bu adam Avrupa'da yakacak bir şey arayan bir deli gibi koşuyor.” (Hitler,1941, s.779) demiştir. Yine aynı konuşmada: “Avrupa'nın bir savaş tiyatrosuna döndürülmesini taşıyan La Charite'in yayınlanmış

belgelerini hatırlayacaksınız. Bu girişimden sorumlu adamlar Bay Churcill, Halifax Daladier...” (Hitler, 1941, s.779) benzeri ifadeler kullanmıştır. Hitler harekât öncesi konuşmalarında Churchill ve İngiltere’yi düşman olarak göstermiş ve Avrupa’da bir savaş çıkarılmak istendiği şeklinde çağrışımlar üretmiştir. Bunun sorumlusu olarak da o günlerde aralarında pakt olan Sovyetleri gösteremeyeceği için hedefinin yönünü Churchill ve İngiltere’ye çevirmiştir.

Bu durumun aksini iddia eden, kendisinin ve Alman devletinin Balkan politikaları hakkında antipropaganda üreten İngiliz ve Amerikan devletini ise düşman propagandası ile kodlayarak düşmanlaştırmıştır. “Yabancı, köksüz, Yahudi demokratik kapitalistlerin çıkarları” (Hitler,1941, s.779) gibi ifadeler kullanarak demokrasi ve kapitalizmi Yahudi düşmanlığı ile bir arada düşman olarak göstermiştir. Amerika ve İngiltere gibi devletlerin Balkanlar’da yalnızca satıcı olarak bulunacağını, Almanya’nın ise alıcı olarak da bölgeye katkılar verdiğini söylemiştir. Metinden de anlaşıldığı gibi Alman devleti Sovyet saldırısına kadar düşman algısını kapitalist/Batı/Yahudi düşmanlığı üzerinden kurgulamıştır.

Stalin cephesinde de durumlar saldırı öncesinde benzerdir. İki ülke arasında savaş olma ihtimali, paktın imzalandığı gün dahi geçerli olmuşsa da birbirine hiçbir zaman tam olarak güven duymadıkları halde propaganda faaliyetlerinde düşman algısını saldırı anına kadar birbirleri üzerinden kurgulamamışlardır. Stalin, mayıs ayının son günlerinde politbüroda yaptığı konuşmada: “Nazi Almanya’sı sürpriz bir saldırı yapabilir. Fakat bunun gerçekleşmesi zor. Ekonomik ve askeri olarak Sovyetler Birliği ile savaşa hazır değil. Yalnız Hitler'den her şey beklenir. İngilizler ve ABD’nin doğrudan desteğe hazır olduğunu biliyoruz.” (Stalin,1997,s.20) sözlerini kullanmıştır. Saldırının iki taraf için de beklenen bir durum olmasına karşın, yapılan konuşmalarda görülen o ki; Batı/kapitalizm iki lider tarafından da daha büyük tehdit ve düşman olarak görülmüştür.

22 Haziran 1941’de Hitler, resmî açıklamasında: “İngiltere 1939 yılında Almanya’yı yeniden kuşatmak istedi ve yeni bir dünya savaşının Almanya’ya yürümesini istemiştir. İngiltere, Letonya, Litvanya, Estonya, Finlandiya, Ukrayna devletlerinin Almanya tarafından tehdit edildiği fikrini yaymayı başardı.” (Hitler, 1941, s.792) diyerek İngiltere üzerindeki düşman algısının güçlenmesini istemiştir. Diğer ülkeleri, birinci bölümde örnek verilen Polonya gibi, karşı cephede görse de halkı tarafından gerçek düşmanın İngiltere olarak kabul edilmesini istemiştir.

Aynı tarihli konuşmada Hitler: “Alman devleti bir şeye güvence verirse bunun anlamı ona kefil olduğudur. Biz İngiliz veya Yahudi değiliz.” (Hitler,1941, s.794) demiştir. Yahudi ve İngiliz olmayı güvenilirmez, sözünde durmaz olarak nitelendirmiştir. Nasyonal Sosyalistler için Yahudi ve İngiliz, 1933’den 1945’e kadar düşman sıfatının karşılığını oluşturmuştur. Hitler konuşmalarında bunu sürekli vurgulamıştır.

Aynı konuşmanın devamında, 1939 yılından sonra ilk kez, Sovyetleri düşman olarak kabul ettirmek isteyen propagandasını ortaya koymaya başlamıştır. Hitler: “Ne yazık ki yirmi yıldan daha fazla süredir ulusal sosyalistler Moskova’dan Almanya’yı değil bütün Avrupa’yı ateşe vermeyi istedi.” (Hitler, 1941, s.792) diyerek Avrupa’nın tamamı için Sovyet devletinin tehlike olduğunun propagandasını yapmıştır.

Konuşmanın devamında Sovyet devleti düşmanlaştırmasının temelleri atılmaya başlanmıştır. Hitler konuşmasında: “Almanya hiçbir zaman Ulusal Sosyalist ideolojisini Rusya’ya taşımaya çalışmadı. Fakat Sovyet devleti yalnızca ülkemizde değil, Avrupa’nın tamamında ideolojik kurallarını aktarmaya çalıştı.” (Hitler, 1941, s.793) demiştir. Sovyet devletinin, antlaşmanın aksine ideolojik çıktılarını yaygınlaştırma çabalarına girmesi, onun düşman olarak kabul edilmesi için neden olarak aktarılmıştır. Ayrıca yukarıdaki paragrafta yer aldığı şekilde Nasyonal Sosyalistlerin düşman olgusunda önemli yere sahip olan “Yahudi” ile “Bolşevik” kavramları bir arada kullanılmaya başlanmıştır.

Akabinde Sovyetlerin Polonya’nın Almanya ile savaşması için İngilizlerle anlaşmış olduğunu iddia etmiştir. Polonya’da kalan yarım milyon Almanın, Bolşevik rejimi tarafından işkenceye maruz kaldığını söylemiştir. Bu konuşmada Hitler, buna rağmen kendisinin kalıcı barış için tüm bu duruma ses çıkarmadığını ifade etmiştir. Fakat Polonya zaferi sonrası, İngiltere ile Sovyet arasında görüşmeler olduğunu belirtmiştir. Ayrıca 1940 yılından itibaren Sovyet’in fethetmek için girdiği Baltık topraklarında, orayı koruma propagandası yapmış ve oraya yalnızca Alman devletinin girebilecek olma ihtimali karşısında Sovyetlerin kendisi aleyhine propaganda yaptıklarını belirtmiştir. Yine bu bölgede Sovyet askerleri ile karşı karşıya gelmiş olan Alman ordusunun, Ağustos 1940’tan sonra antlaşma içinde oldukları Sovyet devletine güvenemediğini, doğu illerinde daha fazla önlem almaya başladığını belirtmiştir (Hitler, 1941, s.793).

Hitler, konuşmasının başka bölümünde Sırp saldırısının planlama işinin yine Sovyet ve Anglo-Sakson (Batı) komplosu olduğunu ifade etmiştir. Hitler, her şekilde başına gelen vakaları Sovyet ile Batı ittifakının ortaklığına bağlamıştır. Düşman algısını Batı ile beraber Sovyet devleti içinde kodlamaya başlamıştır. Konuşmasında: “Sovyet-Anglo-Sakson komplosunun hırslarını, ordularımız Selanik’in ele geçirilmesi ile önlemiştir. Sırp hava kuvvetleri subayları Rusya’ya kaçtılar ve müttefik olarak karşılandılar.” (Hitler,1941, s.797) şeklinde ifadeler yer vermiştir. Buradan anlaşılan, Hitler için Sovyetler artık düşman kodunun karşılığında kendine yer edinmiştir. Bu durumu konuşmalarına taşıyan Hitler, saldırılmazlık paktı imzaladığı Sovyet devletini artık halkının gözünde de düşman olarak göstermeye başlamıştır.

22 Haziran konuşmasında Hitler, tartışmanın dozunu arttırmış ve: “Moskova yalnız paktın dışına çıkmakla kalmadı, aynı zamanda bu pakta ihanet etti.” (Hitler,1941, s.798) sözleri ile bundan sonraki süreç için Sovyet devleti hakkındaki düşman propagandasını resmen açıklamıştır. Sovyetleri, düşman kriteri içinde sorgulanan ‘Biz kimiz?’ sorusunun cevabı olan “onlar” olarak tanımlaya başlamıştır. “Bu duruma karşı sessiz kalmak, Alman Volk’a karşı, en nihayetinde bütün Avrupa’ya karşı bir suç olacak zaman gelmiştir.” (Hitler,1941, s.797). Sovyetleri onlar olarak tanımlarken, ‘biz’ olarak bütün Avrupa’yı göstermiştir. Bu sayede düşmanı bütün Avrupa’nın düşmanı olarak göstermiştir. Propagandasını, Sovyetlere karşı, Avrupa’yı kurtarmak üzerine kurmuştur.

Sovyet propagandası için de 22 Haziran sonrası düşman algısında değişiklik olmuştur. Stalin’in 3 Temmuz konuşmasından önce 29 Haziran tarihli Parti Merkez Komitesi Bildirisi yayınlanmıştır. Bildiri metni, Stalin’in radyo konuşmasının özeti niteliğindedir. Burada pakt sonrası düşman algısı, tekrar Nazi Almanyası üzerine yoğunlaşmıştır. “Faşist Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne hain saldırısı devam etmektedir. Bu saldırının amacı, Sovyet sisteminin tahrip edilmesi, Sovyet topraklarının ele geçirilmesi, Sovyetler Birliği halklarının köleliği, ülkemizin soygunu, ekmeğimizin ve petrolümüzün ele geçirilmesi, toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin gücünün yenilenmesidir.” (CPSU Merkez Komitesinin bildirileri. 1991. Sayı 6) ifadelerinin yer aldığı, altında Stalin ve Molotov’un imzalarının bulunduğu bildiri, tüm parti organlarına ve savaşan tüm ordulara iletilmiştir. Sovyetler bu bildiri ile düşman tanımını yeniden yapmıştır. “Faşist Almanya” anlayışı, 1945 yılından İkinci Dünya Savaşı sona erdiği tarihe kadar, Sovyetler tarafından “düşman” olarak belirlenmiştir.

Stalin'in, saldırının başlamasından on gün sonra halkına radyodan seslendiği metinde, düşman algısını değiştirdiği kendi sözlerinden işitilmiştir. Stalin, konuşmasında şu ifadeler yer vermiştir: “Şanlı Kızıl Ordumuz, faşist birliklere birçok şehir ve bölgemize teslim oldu mu? Faşist Alman birliklerinin, yorulmayacak kadar faşist övünen propagandacılarının trompet ettiği gibi aslında yenilmez birlikler olabilir mi?” (Stalin,1941). Stalin için Almanya, pakt imzaladığı bir ortak olmaktan çıkmış ve düşman konumuna gelmiştir. Düşman kodu olarak ise “faşist” ifadesini tekrarlamayı tercih etmiştir. Sovyet halkına seslenirken Nazi Almanyası'nı “faşist” ithamı ile düşman konumuna taşımıştır.

Konuşmanın farklı bölümlerinde düşman algısı örnekleri görülmüştür. Stalin, Alman ordusuna karşı Kızıl Ordu'nun başarabileceğini açıklarken: “Faşist Alman ordusunun en iyi bölümleri Kızıl Ordumuz tarafından yenildi ise, o zaman bu Nazi faşist ordusunun da mağlup edilebileceği anlamına gelir.” (Stalin,1941) ifadesini kullanmıştır.

Stalin, Alman halkını her zaman savaştan bağımsız olarak düşman algısının içine almamaya özen göstermiştir. Savaşın lehine sonuçlanması halinde Almanya devleti içerisinde yaşayan halkın desteğini elde etme maksadı gütmüştür. Bu sebeple Hitler ve Nazi yönetimi düşman olarak gösterilirken Alman halkının, Sovyet düşman tanımının içiresine dahil edilmemesine özen gösterilmiştir. Stalin'in konuşmasında da bu durumu görmek mümkündür. Stalin, 3 Temmuz konuşmasında şunları söylemiştir: “Tüm yiğit ordumuz, tüm yiğit deniz filomuz, tüm şahin pilotlarımız, ülkemizin tüm halkları, Avrupa, Amerika ve Asya'nın en iyi insanları ve son olarak, Almanya'nın en iyi halklarının hepsi Alman faşistlerinin hain eylemlerini damgalar ve bunlara sempatik davranmama nedenleri budur. Sovyet hükümetinin davranışını onaylar ve amacımızın sadece, düşmanın mağlup edileceğini, kazanmamız gerektiğini görürler.” (Stalin,1941). Stalin'in konuşmasından, Hitler ve Nazi ordusunu bütün dünyanın hatta Alman halkının dahi düşmanı olarak algıladığı anlaşılmıştır. Stalin, Hitler'i ve onun savaştan ordusunu bu sayede canavarlaştırarak yalnız bırakma propagandası yapmıştır. Propagandanın hedef kitlesi yalnızca Sovyet halkı olmamış, Alman halkı da dahil olmak üzere bütün dünya Nazi düşmanlığında birleştirilmek istenmiştir. Yaratılan düşman karşısında Sovyetlerin desteklenmesi savına vurgu yapılmıştır.

Stalin propagandasında özellikle Hitler ve yönetimi, tüm dünyanın ortak düşmanı olarak gösterilmiştir. Hitler ve onun emrindekilerin, tüm Avrupa hatta dünya insanlığı için ortak bir tehdit kabul edilmesi propagandası yapılmıştır. Alman faşizmi, Nazi Ordusu ve

Hitler düşman olarak gösterilmiştir. Stalin'in konuşmalarında bu ifadeleri bulmak mümkün olmuştur. 3 Temmuz konuşmasında: "Faşist Almanya ile yapılan savaş sıradan bir savaş olarak kabul edilemez. Bu sadece iki ordu arasındaki bir savaş değildir. Aynı zamanda, tüm Sovyet halkının Nazi birliklerine karşı büyük bir savaştır. Faşist baskılara karşı ülke çapında yapılan Vatanseverlik Savaşı'nın amacı sadece ülkemizin üzerindeki tehlikenin ortadan kaldırılması değil, aynı zamanda Alman faşizminin boyunduruğu altında inleyen Avrupa halklarına da yardım etmektir. Bu kurtuluş savaşında yalnız olmayacağız. Bu büyük savaşta, Hitlerite yöneticileri tarafından köleleştirilmiş Almanlar da dahil olmak üzere, Avrupa ve Amerika halkları arasında sadık müttefiklerimiz olacak. Anavatanımızın özgürlüğü için savaşımız, Avrupa ve Amerika halklarının bağımsızlıkları için demokratik özgürlükler mücadelesiyle birleşecektir. Özgürlük için duran halkların birleşik cephesi, köleleştirmeye ve Hitler'in faşist ordularının köleleştirme tehdidine karşı olacaktır. Bu bağlamda, İngiliz Başbakanı Bay Churchill'in Sovyetler Birliği'ne yardım ettiği ve ABD hükümetinin, Sovyetler Birliği halklarının yüreğinde sadece şükran hissine neden olabilecek ülkemize yardım etmeye hazır olduğunun beyanı hakkındaki tarihi açıklaması oldukça anlaşılır ve gösterge niteliğindedir." (Stalin,1941) ifadeleri yer alır. Stalin, halkına bütün dünyanın desteğini aldığını ve Hitler ile savaşın dünya için önemini vurgulamıştır. Düşman objesi; Hitler, Alman faşizmi ve Nazi Ordusu kodları ile tekrarlanmış ve bu hedefin kabul görmesi sağlanmıştır.

Konuşmaların dışında güçlü propaganda afişleri ile bu dönemde düşman algısı, kitlelerin bilinçaltına yerleştirilmiştir. Barış paktını bozarak Sovyetlere saldıran Hitler, bu tarihlerde yapılan propaganda afişlerinde düşman olarak resmedilmiştir.

Resim 3.2. Alman hayvanlarla savaş! Hitler'in ordusunu yok edebiliriz ve yok etmeliyiz. <http://www.allworldwars.com/Russian%20WWII%20Propaganda%20Posters.html> (Erişim tarihi: 30.11.2019)

3.2.2. Tanıklık

Hitler, 22 Haziran'da halkına yaptığı konuşmada Churchill'i tanık göstererek Almanya üzerine yapılacak topyekûn bir baskı izlenimini kitlesinde hissettirmeyi istemiştir. Churchill'in, 1936 yılında Amerikan meclisinin bir komitesi öncesinde yaptığı açıklamalarını tanık göstermiş ve topyekûn saldırı algısını güçlendirmek istemiştir. Hitler, Churchill'in "Almanya çok güçlenmeye başlamış ve bu nedenle imha edilmelidir." (Hitler, 1941, s.792) sözlerini konuşmasına ekleyerek iddialarını güçlendirmiştir.

Aynı konuşmanın devamında Hitler, Sovyet Rusya ile gerilen ilişkiler sonrasında Molotov'un yaptığı ziyarette yapılan konuşmayı tanık göstermiştir. Hitler, Molotov'un kendisine yönelttiği dört soruyu ve bu sorulara verdiği cevapları konuşmasında aynen belirtmiştir. Rusya ile gerilen ilişkileri ve çıkar uyumsuzluğunu, Molotov görüşmesine yaptığı atıflar sayesinde güçlendirmiştir (Hitler, 1941, s.796). Molotov'u tanık göstermesindeki amaç; kendisinin tüm olumsuz şartlara rağmen paktın sürdürülebilir tarafında kalmayı tercih ettiğinin fakat Sovyet Rusya'nın ortak çıkarları zedelediğinin propagandasını yapmaktır. Hitler, çoğu zaman bu yönteme başvurmuş ve muhatap olduğu taraflara karşı iyi niyetli kaldığının söylemini üretmiştir.

5 Mayıs 1941 tarihinde partililere yaptığı konuşmasında Stalin, tanıklık yöntemini kullanmıştır. Yaptığı konuşmada: "Alman ordusu gerçekten yenilmez mi? Komutan sadece emir vermekle kalmaz, bu yeterli değildir. Askerlerle konuşmalıyız. Onlara neler olup bittiğini açıklayın, onlarla yürekten konuşun. Büyük generallerimiz her zaman askerlerle yakından bağlantılıydı. Suvorowski gibi davranmalıyız." (Stalin,1941) sözlerini kullanmıştır. Alman Ordusu'na karşı Kızıl Ordu'yu hazırlarken tarihi karakterlere atıflar yaptığı gözlemlenmiştir. Stalin, ordunun hazırlanmasında, teknik bölümde yaşadıkları değişimi insani boyuta taşımadan başarının gelmeyeceğini düşünmüştür. Bu başarıyı ise orduyu tarihi karakterleri ile özdeşleştirmiş, geçmişten gelen gücün varlığı ile motive etmiştir.

Stalin'in 3 Temmuz 1941 tarihli konuşmasında da bu yönteme sık olarak başvurduğunu görmekteyiz. Konuşma metninde Stalin şu ifadeleri kullanmıştır: "Tarih, yenilmez ordular olmadığını ve asla yaşanmadığını gösteriyor. Napolyon'un ordusu yenilmez olarak kabul edildi, ancak dönüşümlü olarak Rus, İngiliz ve Alman birlikleri tarafından

yenildi. Wilhelm'in ilk emperyalist savaş sırasındaki Alman ordusu da yenilmez bir ordu olarak kabul edildi, ancak Rus ve Anglo-Fransız birlikleri tarafından birkaç kez yenildi ve Anglo-Fransız birlikleri tarafından yenildi “ (Stalin,1941).

Halkına hitap ettiği bu konuşmasında, Hitler’i mağlup edeceklerini anlatmak için daha önce tarih sahnesinde yenilmez olarak bilinen orduların, nasıl ve kimler tarafından yenildiğini açıklamıştır. Bu sayede tarihin tekerrür edeceği ve daha önce de tanıklık edildiği gibi Hitler ve yenilmez sayılan ordusunun mağlup edilebilirliğini açıklanmıştır. Tarihin yenilmez dediği, Napolyon ve Wilhelm gibi komutanların yenilgisi ve Hitler’e de aynısının olacağı söylemi, Rus halkının Stalin tarafından bu örneklerle motive edildiğini gösterir.

5 Mayıs 1941 tarihli konuşmasında Stalin, Napolyon’a atıfla, yapacakları propagandanın yol haritasını çizmiştir. Zafer bölümünde, dönem için Sovyetler tarafından belirlenen propagandanın zafer kriterleri belirtilmiştir. Stalin, bu kriterlerin belirlenmesinde, Napolyon’a tanıklık yöntemi ile başvurmuştur. Stalin, konuşmasında: “Napolyon I. serflikten kurtuluşun sloganları altında savaşırken, destekle tanıştı, sempati duyuldu, başarı elde etti. Napolyon, fetih savaşlarına geçtiği zaman, birçok düşmanı oldu ve yenildi.” (Stalin,1941) demiştir. Konuşmanın devamında ise Alman ordusuna Napolyon’u tanık göstermiştir. “Alman ordusu, diğer ülkeleri fethetmek, diğer Alman halklarını boyun eğdirmek sloganı altında bir savaş yürütürken, sloganda böyle bir değişiklik zafere yol açmaz.” (Stalin,1941) demiş ve bu durumu Napolyon’un kayıpları ile özdeşleştirmiştir. Stalin; savaşın haklılığının mağduriyet üzerinden açıklanabildiğini ve ancak ‘barış’ isteyerek destek kazanıldığını Napolyon’un savaşlarını tanık göstererek temellendirmiştir. Versay mağduriyeti sonrası Alman ordusunun haklılığını dünyaya ispatladığını fakat artık saldırı sloganları ile zafer elde edilemeyeceğini savunmuştur.

Ayrıca Stalin’in liderliği boyunca, Ekim Devrimi’nin lideri Lenin’e fazlaca atıfta bulunduğu gözlemlenmiştir. Orduların durumunu açıkladığı konuşmasında, yine Lenin’i kendi konuşmasına tanık göstermiştir. Stalin, yenilgiden ders alınması üzerinden örnekler verdiği konuşmada: “Lenin, mağlup olmuş orduların iyi çalıştığını söyledi. Lenin'in bu düşüncesi uluslar için de geçerlidir. Mağlup milletler iyi çalışıyor. 1918'de yenilen Alman ordusu iyi çalıştı.” (Stalin,1941) ifadesine yer vermiştir. Almanya- Fransa Savaşı’nın sonuçlarını ve Alman ordusunun başarısını kendi ifadeleri ile değerlendirmiş, Lenin’in tespitleri ile yorumlarını güçlendirmiştir.

“Fransızlar neden yenildi?” sorusunu konuşmasında kendi kendine yönelten Stalin, yine bu soruya Lenin’in ifadeleriyle cevap vermiştir. “Lenin öğretir: partiler ve devletler, eksikliklerini görmezden gelirlerse, başarılarından uzaklaşırlar, defnelerine dinlenirler ve baş dönmelerinden muzdarip olurlarsa ölürlər.” (Stalin,1941) demiştir. Stalin, Lenin’in öğretilerine ve sözlerine çok defa atıf yaparak kendi fikirlerinin, devrimin liderinin fikirlerinden beslendiği kanaatini oluşturmak istemiştir. İç iktidar çekişmelerinde, kendisini Lenin’in varisi olarak göstermiş ve bu sayede kitlelerin kendisinden etkilenmesini Lenin’in yüce kişiliği üzerinden daha etkili hale getirmiştir.

Temmuz konuşmasında yine Ekim Devrimi’nin lideri Lenin’in geniş halk kitlesi üzerindeki etkisinden faydalanmak ve “o bugün yaşasa yaptıklarımızı onaylar” algısı yaratmak Stalin propagandası tarafından istenmiştir. Stalin, Lenin’den şöyle bahsetmiştir; “Kızıl Deniz Kuvvetleri ve Sovyetler Birliği’nin tüm halkları! Devletimizi yaratan büyük Lenin, Sovyet halkının asıl niteliğinin, cesaret, mücadeledeki korkunun cehaleti, Anavatanımızın düşmanlarına karşı insanlarla savaşmaya istekli olması gerektiğini söyledi.”. (Stalin,1941) Sovyet halkı savaş konusunda, Lenin’in sözleri ile motive edilmek istenmiştir. Ayrıca Lenin’in her zaman Sovyet devletinin kurucusu olduğu ve kimliğinin Sovyet halklarının üzerindeki konumu vurgulanmıştır. Lenin’in tanıklığı ile savaşı Sovyet halkları nezdinde meşru kılmıştır.

Bu dönemde Rusya’da yapılan propaganda afişleri, Stalin’in söylemeleri ile benzerlik göstermiştir. Stalin’in konuşmalarında çok defa görülen Lenin liderliğine atıf, propaganda afişlerinde de yerini almıştır.

Resim 3.3. Büyük Lenin’in ruhu ve Victorious Bayrağı bize, Vatanseverlik Savaşı'nda savaşmamıza ilham veriyor." (Stalin) (<http://www.allworldwars.com/Russian%20WWII%20Propaganda%20Posters.html>) (Erişim tarihi: 20.11.2019)

3.2.3. Lider Kültü

Stalin, Hitler'e göre çok daha az konuşan, konuşmalarında vurgulamalar ve etkileycilik daha az olan bir siyasi imajı yansıtmıştır. Politbüro konuşmalarında diğer katılımcıların Stalin'e 'yoldaş' sıfatı ile seslendikleri gözlemlenmiştir. Stalin, Hitler benzeri bir Führer mitini ne çalışma arkadaşlarına ne de halkına dayatmamıştır. Stalin'in kızı Svetlena'nın: "Babamın özellikle demokrat olmadığı doğrudur, fakat asla kendisini tanrı gibi görmedi." (Okuyan,2016, s.115) sözleri, Stalin ve Hitler arasında lider kültür farkını açıklar niteliktedir. Stalin bu dönemde, Haziran 22'de, ülkesine Hitler'in saldırması sonrası uzun süre yanıt üretmemiştir. Fakat bu döneme ait 3 Temmuz 1941'de Sovyet halkına konuşmuştur:

"Yoldaşlar! Vatandaşlar! Erkek kardeşler ve kız kardeşler! Ordumuz ve donanmamızdaki askerler! Sizin için döndüm dostlarım"(Stalin, 1941) Stalin'in konuşmaya başlaması ve halkın her kesimine 'Yoldaşlar' hitabı Stalin'in liderlik anlayışını ortaya koymaktadır. Sosyalizm öğretisinin eşitlerin iktidarı anlayışını Stalin'in kendi liderlik özelliklerini yansıttığı konuşmalarda görülmüştür. 'Dostlarım' şeklinde hitabına devam etmiş olması da yine 'halk ile eşit' imajını tekrarlamaktadır. Geri dönüşünü ve halkı için savaşma isteğindeki motivasyonu ise kendisini doğal lider olarak konumlandırmış olmasından kaynaklanmıştır.

Stalin'in konuşmalarında onun liderlik özelliğini yansıtan bir başka durum ise sürekli istatistikler ve sayılar üzerinden konuşmalar yapmasıdır. Bu sayede konuştuğu kitlenin üzerinde Stalin 'Her şeyi bilir' imajı yaratmayı başarmıştır. 5 Mayıs 1941 konuşmasında özellikle ordunun durumunu belirten örneklerle konuşmasını güçlendirmiş ve yine bir uzmandan bile fazla şey bildiği imajını sağlamıştır.

Konuşmada kendisine yönelttiği; "3-4 yıl önce Kızıl Ordu neydi?" sorusuna rakamlarla verdiği cevap buna bir örnektir: "Ordunun ana kolu piyade idi. Her atıştan sonra hafif ve ağır makineli tüfekler, bir obüs ve saniyede 900 metreye kadar ilk hıza sahip bir silahla yeniden yüklenen bir tüfekte donanmıştı. Uçaklarımız saatte 400-500 km hıza sahipti. Tankların ince zırhı vardı, 37 mm topuna karşıydı. Piyade bölümümüz 18 bin kişiye kadar yükseldi." (Stalin,1941). Sorduğu sorulara rakamlarla cevaplar vermiş ve her şeyin bilgisi dahilinde ilerlediği izlenimini kazanmıştır.

Aynı konuşmada yine kendisine soru sorma yöntemini kullanan Stalin, bilgisinin derinliğini ve farkındalığını sorular ile kuvvetlendirmeyi başarmıştır. Başka bir örnek de: “Son teknolojiyle donanmış modern bir ordumuz olduğunu söyledim. Şimdi ordumuzun durumu nedir? Daha önce Kızıl Ordu'da 120 bölüm vardı. Şimdi ordumuzda 300 bölümümüz var. Bölünmeler kendilerini biraz daha küçük, daha mobil hale getirdi. Daha önce bölümlerde 18-20 bin insan vardı. Şimdi 15.000 insan var. Toplam bölüm sayısının 1 / 3'ü mekanize bölümlerdir. Bunun hakkında fazla konuşmuyorlar, ama bunu bilmelisiniz. 100 bölümden 2 / 3'ü tank bölümüdür ve 1 / 3'ü motorludur. Bu yıl ordunun 500.000 traktör ve kamyonu olacak. Tanklarımız görünüşlerini değiştirdi. Önceden, hepsi ince duvarlıydı. Şimdi bu yeterli değil zırhların 3-4 kat daha kalın olması gerekli. Cepheyi yırtacak ilk hattın tankları var. 2-3 sıra tank var bunlar piyade eskort tankları. Tankların ateş gücü arttı.” ifadeleridir. (Stalin,1941)

Aynı konuşmada; uçakların, mermilerin hızlarından askeri okullarda eğitim sistemine varıncaya kadar açıklamalar yapmıştır. Stalin'i dinleyen birçok kişi, onun hakkında konuşmuştur. İronik mantığını; net, gerçek ve dijital verilerle birlikte dinlerken, muazzam bir izlenim bırakmayı başarmıştır. (Akarcalı, 2003, s.203) Stalin her şeyi bilir, her uzmandan daha fazlasını bilir, algısını en ince detaylarla işlemiştir. Yeni tanklar, silahlar, savaş dersleri, Fince dersleri için muhasebe, yeni bölümlerin varlığı, saatte 600-650 kilometre hıza sahip yeni uçakların varlığı gibi birçok detayı konuşmasında işlemiştir. Yine soru sorma metodu ile konuşmalarını güçlendirmiştir. Sorduğu sorulara en iyi cevabı kendisinin vereceği izlenimini vermeyi ise en iyi şekilde başarmıştır. Bu sayede, liderlik varlığını kişilerin üzerinde etkileyici hale getirmiştir.

Stalin, partinin 24. kuruluş yıldönümü nedeni ile 7 Kasım 1941'de Kızıl Meydan'da yaptığı konuşmasında, savaşın motivasyonunu anlatırken: “Savaş ateşinde Kızıl Ordumuzu örgütledik ve ülkemizi askeri bir kampa dönüştürdük. Büyük Lenin'in ruhu daha sonra işgalcilere karşı savaşmamız için bize ilham verdi.” (Stalin,1941) şeklinde bir ifade kullanmıştır. Aynı konuşmanın başka bir bölümünde tekraren kurucu iradeye olan saygısına: “Büyük Lenin'in ruhu ve muzaffer pankartı şimdi 23 yıl önceki gibi Yurtseverlik Savaşı'na ilham veriyor.” (Stalin,1941) şeklinde atıf yapmıştır. Stalin, Lenin kültürünü yaptığı hamlelere motivasyon kaynağı olarak kullanmayı ısrarla tercih etmiştir. Liderliğini, devrimin kurucusuna sadakatine dayandırarak meşrulaştırmış ve Sovyet halkının Lenin'e olan saygısını her zaman propagandasına aktarmayı başarmıştır.

Savaş döneminde, Lenin dışında Rus tarihi içinde yaşamış ve özellikle savaşlarda başarılı olmuş Rus karakterlere atıflar yapmayı tercih etmiştir. Partinin 24. Kuruluş yıldönümü mitingini bitirirken bu isimleri halkına tekrar hatırlatmıştır: “Yoldaşlar, Kızıl Ordu ve Kızıl Deniz Kuvvetleri, komutanlar ve politik işçiler, partizanlar ve partizanlar! Bütün dünya size Alman işgalcilerin yırtıcı ordularını yok edebilecek bir güç olarak bakıyor. Alman işgalcilerin boyunduruğuna düşen Avrupa’nın köleleştirilmiş halkları, sizi kurtarıcıları olarak görüyor. Büyük kurtuluş misyonu önünüze düştü. Bu göreve layık olun! İçinde olduğun savaş bir kurtuluş savaşı, adil bir savaş. Atalarımızın cesur imajı- Alexander Nevsky, Dimitry Donskoy, Kuzma Minin, Dimitry Pozharsky, Alexander Suvorov, Mikhaıl Kutuzov bu savaşta size ilham verebilir! Büyük Lenin’in galip pankartı sizi gölgede bıraksın!” (Stalin,1941) diyerek geçmiş Rus kahramanların başarıları üzerinden Sovyet halkına, başarmış olma hissini hatırlatmış ve bu başarıların tekrarlanabileceği hissini uyandırmayı hedeflemiştir.

Tarihi kahramanlar, yalnızca konuşma metinlerinde değil, propagandanın başka araçları ile de toplumsal örgütlenmenin motivasyonu haline getirilmiştir. SSCB, 1930’lu yıllarda Hitler’in iktidara gelmesi ile olası bir savaşa kendi halkını hazırlamak için çalışmalara başlamıştır. SSCB, kamuoyunu buna hazırlamak üzere filmler üretmiştir. SSCB’nin propaganda faaliyetlerine büyük katkıları olan ünlü yönetmen Sergei Einsestein, 1242’de Rusya işgalini püskürten Alexendre Nevsky hakkında film yapmakla görevlendirilmiştir. Film üzerinden, aynı başarıyı tekrar elde edebileceklerini göstermiştir. 1938 yılında tamamlanan Nevsky filmi tüm SSCB’de gösterime girmiş, kısa sürede popüler olmuştur. Einstein, filmin yayınlanması sonrası Stalin tarafından kutlanmıştır. (Akarcalı, 2003, s.203-208)

Bu filmin akıbeti de 1939 yılında imzalanan anlaşma sonrasında durdurulmak olmuştur. 1941’de Almanların Ruslara saldırması ile yeniden izlenime girmiştir. 1242 yılında Nevsky, Alman Teutan savaşçıları Leningrad yakınlarında Reipus Gölü’nde yenmiştir. İlginç bir rastlantı; SSCB orduları, Almanları aynı yerde 1944 yılında da mağlup etmiştir. (Akarcalı, 2003, s.206) Film, propagandanın tanıklık yöntemi ile; “Yaptık, yine yapabiliriz.” çağrışımını yapmayı hedeflemiştir.

Yine konuşmanın sonunda Lenin’in Sovyet halkı üzerindeki etkisinden yararlanmaya çalışmıştır. Konuşmasını: “Lenin bayrağı altında - zafer için ileri!” sloganı ile

neticelendirmiştir. Bu sayede kitleler, tarihi Rus büyüklüğünün etkisi ile yeniden savaşıma motive edilmiştir.

Hitler'in, 22 Haziran 1941 günü saldırı savaşını başlatmasının ardından Alman halkına yaptığı konuşmasında: "Bugün, bu nedenle Alman Reich'inin ve Volk'umuzun kaderini ve geleceğini tekrar askerlerimizin eline geçirmeye karar verdim." (Hitler, 1941, s.797) ifadeleri yer bulmuştur. Almanya'nın savaşa girmek gibi bütün devleti ilgilendiren bir kararını, kendisinin verdiğini ifade ettirecek kadar liderlik kültürünün Hitler'de yaşadığını anlıyoruz. Ayrıca diğer bölümde incelenen cümlelerde görülen: 'yaptım, ettim' gibi birinci tekil şahıs cümleleri kurarak hitap etmesi de yine Hitler'in lider kültürünü ortaya koymaktadır.

3.2.4. Homojenleştirme

Hitler 3.Reich'in kuruluşunu ve yaşamasını, Alman halkının birlikteliğini tetikleyen ifadeleri her zaman konuşmalarına eklemiş ve halkını bu sayede motive etmeyi başarmıştır. Saldırmazlık paktını bozduğu, Sovyet Devleti'ne saldırdığı 22 Haziran tarihinde yaptığı konuşmada da halkını, Alman ulusunun birliği üzerinden motive etmek istemiştir. Hitler, 22 Haziran tarihinde halkına yaptığı konuşmasında: "Yahudiler, Bolşevikler, demokratlar ve gericiler arasında bilinen tek bir komplo vardır. Alman halkının tek bir devlet olmasını engelleme ve Reich'in yükselişine mâni olmak." (Hitler, 1941, s.792) söylemiyle düşmanı ve tek ulusu bir arada tutma propagandasını burada aynı anda ortaya koymuştur. Karşısına aldığı tüm uluslararası düşmanlarının önünde, tek ulus olarak Alman halkının varlığına işaret etmiştir. Böylelikle Alman halkına bir arada olmak zorunluluğu hissi vermiş, tek ulusun düşmanlarına karşı birlikteliğini vurgulamıştır. Hitler'in arzu ettiği Büyük Almanya, Alman halkı dışında kalan hiç kimseyi kabul etmemiştir.

Stalin için tek ulus tanımı, bu dönemde anavatan ve Sovyetler Birliği'nin varlığını bir arada yorumlamıştır. Sovyetler Birliği halkları demiş ve her birinin ayrı ayrı isimlerini anmıştır. Bu, savaş dönemi için yapılan bir propaganda modelidir. Normal dönemde tek bir Sovyet Devleti'nin varlığını güçlü kılmak isteyen propagandalar üretmiştir. Fakat bu dönemde devletlerin birlikteliğini "yurtseverlik savaşı" ismi ile açıklamış ve Sovyet Devleti'nin tamamını bu tanımın arkasında toparlamak için çaba göstermiştir. Yurtseverlik savaşı yaklaşımı; Sovyet Devleti'ni bir arada tutmak, birlikte hareket etmesini sağlamak için Stalin propagandasında savaş döneminde sıkça kullanılmıştır.

Stalin'in konuşmasında, Barbarossa Harekâtı sonrasında bu ifadeleri bulmak mümkündür. Stalin, Sovyet Devleti'nin farklı halklarının toplu bir cevap üretmesini savaş dönemi için bu şekilde sağlamıştır. "Her şeyden önce, halkımızın, Sovyet halkının, ülkemizi tehdit eden tehlikenin bütün derinliğini anlamaları ve savaş öncesi dönemde anlaşılır, ancak şu anda zararlı olan barışçıl yapıya ilişkin düşüncelerinden feragat etmeleri zorunludur. Savaş radikal bir şekilde durumu değiştirdiğinde düşman zalim ve acımasızdır. Amacımız, emeğimizle sulanan topraklarımızın ele geçirilmesini, emeğimizin çıkardığı ekmeğimizin ve yağımızın ele geçirilmesini önlemektir. Toprak sahiplerinin gücünü geri kazanmayı, Çarlığı geri getirmeyi, Rusların, Ukraynalıların, Belarusların, Litvanyalıların, Letonyalıların, Estonyalıların, Özbeklerin, Tatarların, Moldovyalıların, Gürcülerin, Ermenilerin, Azerbaycanlıların ve Sovyetler Birliği'nin diğer özgür halklarının milli kültürlerini ve ulusal devletlerini yok etmeyi amaçlamaktadır. Alman prens ve baronlarının kölelerine dönüşmesini istemektedir. Böylece, Sovyet devletinin yaşamı ve ölümü hakkında, Sovyetler Birliği halklarına özgür olma ya da köleleştirme hakkında adımlar atmaktadır. Sovyet halkının bunu anlaması ve kaygısızlıktan vazgeçmesi, kendilerini harekete geçirmeleri ve tüm çalışmalarını düşmanın merhametini bilmeden yeni, askeri bir şekilde yeniden düzenlemeleri gerekir." (Stalin,1941) demiştir. Stalin, Rus vurgusu yapmak yerine Sovyet Devleti'nin halklarının ismini ayrı ayrı zikretmiştir. Savaş dönemi için bütün halkların ayrı ayrı direnç göstermesini, savaşın herkesi etkileyeceğini vurgulayarak göstermek istemiştir. Geniş coğrafyaya yayılmış Sovyet halk kitlelerinin savaşa motivesini bu sayede sağlamıştır.

Aynı tarihli konuşmada: "Anavatanımızın özgürlüğü için savaşımız" (Stalin,1941) ifadesine yer vermiştir. Anavatan ve yurtseverlik savaşı vurgusu ile Sovyet Devleti'nin farklı halkları, tek ulus kimliğinde bir savunma savaşına Stalin tarafından davet edilmiştir.

Savaş boyunca tüm Sovyet halkları Lenin ve Stalin'in partisi etrafında toplanmaya davet edilmiştir. Çeşitli konuşmalarda ve yayınlanan bildirilerde sürekli bu ifade tekrarlanmıştır. Saldırının başladığı, henüz resmi olarak Stalin tarafından sesli bir açıklama yapılmamış olan 29 Haziran 1941 tarihinde Merkez komite tarafından parti ve cephe birliklerine çekilen telgrafta bu ifade şu şekildedir:

"Şimdi her şey, hızlıca örgütlenme ve hareket etme yeteneğimize, bir dakika bile zaman kaybetmeden, düşmana karşı mücadelede tek bir fırsatı kaçırmamaktan geçiyor. Bolşeviklerin görevi, Kızıl Ordu'nun desteği için Sovyet hükümeti etrafında, Lenin

- Stalin partisi etrafındaki tüm insanları zafer için toplamak.”(CPSU Merkez Komitesinin bildirimleri. 1991. Sayı 6).

Savaş döneminde homojenleşmenin Sovyet kimliğinde değil anavatan için yurtseverlik savaşında olduğunu belirtmiştik. Anavatan savaşının merkezi ise Stalin ve Lenin’in partisi Komünist Parti olarak gösterilmiştir. Kitleler Komünist Parti’nin varlığında birleştirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde, okullarda görev yapan öğretmenlerden, Kolhoz çiftliklerinde çalışan emekçilere kadar herkes partilileştirilmeye çalışılmıştır.

18 Nisan 1941’de, henüz Hitler savaş için resmi adım atmamışken savaşacağını ve bu savaş için Alman halkından istediği özveriye dile getirmiştir. Konuşmasında: “Alman vatani oğullarına bir kez daha gurur ve şükran duyarak bakacak. Halkımız kendisi için savaşan ordumuz için fedakarlık yapmaya istekli olmalıdır.” (Hitler,1941,778) demiştir. Hitler, yaratmak istediği, kendisi ve Büyük Almanya için savaşan insan tipini ‘erkek’ karakter üzerinden hayal etmiştir. Bunu, konuşmalarında sıkça Alman erkeklerine seslenmesinden anlamaktayız. Diğer halkı ise savaşan erkeklere destek vermek görevi ile konumlandırmıştır. Hitler’in Almanyası, onun planlarında geçen ‘yaşam alanını’ elde edene kadar savaşacak insan tipini yaratmak istemiştir. Homojenleştirme; Hitler için savaşçı bir halkın yaratılması olarak gözlemlenmiştir.

Aynı dönemde Sovyet halkı profili daha savaşçı olmaya eviriyor. Öncesinde daha fazla üretim kodunu görmek mümkündür. Yine bu dönemde de savaşın gerisinde, üreten Sovyet İnsanı propagandasını görmek mümkün olmuştur. Savaş için malzeme üretmek gerekliliği vurgusu üzerinden ‘üretim’ Sovyet İnsanı imajında yine yerini almıştır. Stalin dönemi için üretim propagandasının çok sık örnekleri görülmüştür.

Stalin’in 3 Temmuz konuşmasında yine bu öğeleri görmek mümkün olmuştur. Stalin, halkına seslenirken şöyle söylemiştir: “Kızıl Ordu’ya kapsamlı yardımlar organize etmeliyiz, saflarının arttırılmasını sağlamalıyız, gerekli her şeyi sağladığından emin olmalıyız, birlikler ve askeri kargolarla yapılan taşımacılığın hızlı ilerlemesini organize etmeli ve yaralılara yaygın yardım sağlamalıyız. Tüm çalışmalarımızı nedenin çıkarlarına boyun eğdiren, tüm işletmelerin yoğun çalışmasını sağlamak, daha fazla tüfek, makineli tüfek, silah, mühimmat, mermi, uçak üretmek, fabrikaların korunmasını organize etmek, enerji santralleri, telefon ve telgraf iletişimi

sağlamak ve yerel hava savunması kurmak için Kızıl Ordu'nun arka tarafını güçlendirmeliyiz.” (Stalin,1941).

Stalin, 1941 yılına kadar hayal ettiği Sovyet insanı modelini Kalkınma Planları üzerinden açıklamıştır. Stalin'in arzu ettiği Sovyet İnsanı “üreten, okuyan” insan modelidir. Çarlık Rusya'nın cehaleti ve savaş yenilgisi bu iki unsur üzerinden tanımlanmış ve yeni Sovyet Devleti'nde sürekli olarak bu iki konu üzerinden yeni bir Sovyet İnsanı modeli inşa edilmeye çalışılmıştır. Çalışmak vazifesi ise anayasada şu şekilde zikredilmiştir: “Çalışmayan yemek yememelidir.” (Ludwig,1945, s.105). Bu madde slogan haline getirilmiştir. Savaş döneminde yaratılmak istenen Sovyet İnsanı modeli için bir süre gecikme olacağı anlaşılmıştır. Ordunun savaşı ve toplumun tamamının bu savaşı desteklemesi, bu dönem için öncelik haline gelmiştir. Savaş döneminde ise yine cephenin gerisinde kalan Sovyet İnsanı için ön koşul, Sovyet lideri Stalin tarafından “üretim” olarak tanımlanmıştır. (Hüseynov, 2018, s.80)

3.2.5. Zafer

Hitler 22 Haziran tarihinde başlattığı savaş sonrası Alman halkına yaptığı konuşmada zaferi şu şekilde tanımlamıştır: “ 17-18 Haziran gecesini Alman sınırlarının Sovyet askerler tarafından ihlal edilmiştir. Yahudi-Anglo-Sakson ısıtıcılar ve Moskova'da bulunan Bolşeviklere karşı çıkmanın vakti gelmiştir.” (Hitler, 1941, s.797). Hitler, zaferi; düşman bloku olarak gördüğü Bolşevik/Yahudi/Anglo-Saksonlar karşısında harekete geçmek olarak tanımlamıştır. Bu hareketi yalnızca Almanya'nın değil bütün Avrupa'nın kurtuluşu olarak ifade etmiştir. Konuşmasında şöyle söylemiştir: “Alman Volk! Şu anda, dünyanın kapsamı ve boyutları açısından gördüğü en büyük konsantrasyon gerçekleşiyor. Fin yoldaşları ile birlikte, Narvik'in muzaffer savaşçıları Arktik Okyanusu'nda duruyor. Norveç fatihi komutasındaki Alman bölünmeleri, Mareşal altındaki kahraman fin özgürlük savaşçıları ile birlikte fin topraklarını korur. Doğudaki Alman cephesinin oluşumları Doğu Prusya'dan Karpat Dağları'na ulaşıyor. Pruth Nehri'nin kıyısında, Tuna Nehri'nin alt kısımları, Karadeniz kıyılarına kadar, Alman ve Romen askerleri General Antonescu altında birleşiyor. Bu nedenle, bu cephenin misyonu artık bireysel ülkelerin korunması değil, Avrupa'nın güvence altına alınması ve dolayısıyla herkesin kurtuluşudur.” (Hitler,1941, s.798) . Hitler, Sovyetlere karşı elde edilecek zaferi bütün Avrupa'nın kaderi ile bağdaştırmıştır. Bu sayede zafer kodunu yalnızca kendi devleti ile sınırlandırmamış, düşman olmayan diğer bütün Avrupa devletleri için kapsayıcı bir zafer propagandası şeklinde inşa etmiştir.

Stalin, 5 Mayıs 1941’de, henüz Almanya’nın kendisine savaş açmadığı zaman, yaptığı konuşmada Almanların savaş sloganları üzerine konuşmuştur. Stalin, Hitler’in Versay’den doğan mağduriyet sloganları ile şimdiye kadar herkesin beğenisini kazandığını söylemiştir. Fakat bugün saldırıya geçtiklerini ve bu sloganların savaş kazandırmayacağını iddia etmiştir. “Alman ordusu, istilacı, Fetih Savaşının sloganları altında başarılı olmayacak. Bu sloganlar tehlikeli.” (Stalin,1941) şeklindeki ifadeleriyle bu görüşünü ortaya koymuştur. Buradan da anlaşılır; Stalin’in saldırı propagandası yaparak zaferin mümkün olmadığına olan inancıdır. “Alman ordusu, diğer ülkeleri fethetmek, diğer Alman halklarını boyun eğdirmek sloganı altında bir savaş yürütürken, sloganda böyle bir değişiklik zafere yol açmaz.” (Stalin,1941) diyerek zaferin parolasının saldırı olmadığını tekrarlamıştır. Kendisi bu eleştirisini savaş dönemi propagandasına uygulamıştır. Aynı dönemde zaferi, barışı tesis etmek için araç olarak gösteren bir propaganda yöntemine başvurmuştur.

Stalin için zafer, ‘barış’ üzerinden kurgulanmıştır. Stalin, savaşın devam etmemesinin ve barış içinde yaşamının propagandasını üretmiştir. Stalin’in, zaferi barış içinde yaşamak olarak tanımlaması iktidarının her döneminde görülmüştür.

3 Temmuz 1941 konuşmasında da bu durumu, paktı neden imzaladıklarını ve Almanya’nın tutumunu yorumlayarak anlattığı gözlemlenmiştir. Konuşmanın şu bölümü Stalin’in bu görüşünü ortaya koymuştur:

“Birisi sorabilir: Sovyet hükümetinin hain insanlarla ve Hitler ve Ribbentrop gibi canavarlarla saldırgan olmayan bir anlaşma imzalaması nasıl mümkün olabilirdi? Sovyet hükümetinin burada yaptığı bir hata mı var? Tabii ki hayır! Saldırganlık dışı paktı iki devlet arasındaki barış antlaşmasıdır. Almanya'nın 1939'da bize teklif ettiği böyle bir anlaşma yapıldı. Sovyet hükümeti böyle bir teklifi reddedebilir mi? Hitler ve Ribbentrop gibi canavarlar ve yamyamlar bu gücün başında olsalar bile, barışı seven tek bir devletin komşu bir güçle barış anlaşmasını reddemeyeceğini düşünüyorum. Eğer bir barış anlaşması doğrudan veya dolaylı olarak toprak bütünlüğünü, barış-sevgi dolu bir devletin bağımsızlığını ve onurunu etkilemişse bu antlaşma imzalanmalıdır. Bildiğiniz gibi Almanya ile SSCB arasındaki saldırganlık karşıtı pakt, tam da böyle bir antlaşma.”. (Stalin,1941) Stalin, antlaşmanın neden imzalandığını halkına ve dünya kamuoyuna böyle açıklamış, zaferi ise kendi penceresinden, her zaman barışın korunması olarak yorumlamıştır.

Konuşmanın devamında bunu kendisi şu şekilde dile getirmiştir: “Almanya ile saldırganlık karşıtı bir anlaşma yaparak ne kazandık? Bir buçuk yıl ülkemiz için barışı sağladık ve Nazi Almanya’sı antlaşmaya aykırı olarak ülkemize saldırıya riske attığında güçlerimizi savaşmaya hazırlama olasılığını sağladık. Bu bizim için kesin bir kazanç ve faşist Almanya için bir kayıp.”. (Stalin,1941) Ayrıca Stalin’in, imzalanan antlaşma sürecini Sovyet Devleti için zafer/kazanç olarak tanımladığı görülmüştür.

Yine aynı konuşmada kullandığı şu ifadelerde: “Faşist Almanya, antlaşmayı haince kırarak ve SSCB'ye saldırarak ne kazandı ve ne kaybetti? Kısa bir süre içinde askerleri için belirli bir kazanma pozisyonu yakaladı, ancak politik olarak kaybetti ve tüm dünyanın gözünde kendini kanlı bir saldırgan olarak gözler önüne serdi. Şüphesiz ki, Almanya için bu kısa askeri kazanım sadece geçici bir aşamadır ve SSCB'ye yönelik büyük siyasi kazanımdır. Faşist Almanya'ya karşı savaşta Kızıl Ordu'nun belirgin askeri başarılarının ortaya çıkması ciddi ve kalıcı bir başarıdır.” (Stalin,1941) Stalin’in zafer tanımı, tamamen Almanya karşısında haklı savaşı kazanmak üzerinden oluşturulmuştur. Stalin, kendi açıklamasında da Hitler’in saldırgan tavrının dünyanın gözünde de günlük askeri başarıların ötesinde kayıp olarak yorumlanacağını söylemiştir. Stalin’in tanımlarında zafer kodu her zaman barışı tahsis etmek olarak gösterilmiştir.

Stalin: “Tüm yiğit ordumuz, tüm yiğit deniz filomuz, tüm şahin pilotlarımız, ülkemizin tüm halkları, Avrupa, Amerika ve Asya'nın en iyi insanları ve son olarak, Almanya'nın en iyi halklarının hepsi Alman faşistlerinin hain eylemlerini damgalar ve bunlara sempatik davranmama nedenleri budur. Sovyet hükümetinin davranışını onaylar ve amacımızın sadece, düşmanın mağlup edileceğini, kazanmamız gerektiğini görürler.” (Stalin,1941) ifadesini kullanmıştır. Burada da zaferin, tüm dünya için Faşist Almanya’yı yenecek olan Kızıl Ordu’nun başarısına endekslendiği gözlemlenmiştir.

İki liderin zafer kodunu tanımlaması ve propagandasında kitlelere zaferi anlatma yöntemi farklı olmuştur. Hitler, hücum yolu ile savaşın kazananı olmak ve askeri başarı ile zaferi eşit göstermiş, kitlelere zaferin kazanılacak askeri savaş olduğunun propagandasını yapmıştır. Stalin ise dünya barışını, huzur içinde yaşamayı zafer olarak anlatmıştır. Kızıl Ordu’nun zafer elde etmesini, barışın sağlanması için yapılan bir hamle olarak göstermiştir.

4. BÖLÜM: STALİNGRAD SAVAŞI (22 AĞUSTOS 1942- 2 ŞUBAT 1943)

Çalışmanın bu bölümünde Almanya ile Sovyetler arasında yaşanan, Hitler tarafından yürütülen Stalingrad Savaşı kısaca açıklanacaktır. Bu dönemde Hitler ve Stalin tarafından yapılan konuşmalar, savaşın bitme tarihi olan 2 Şubat 1943'ten iki ay öncesi ve iki ay sonrası ile sınırlandırılarak analiz edilecektir. İstisna olarak; Stalin konuşmalarının örneklemini genişletmek ve çalışmayı güçlendirmek için; 6 ve 7 Kasım 1943 tarihleri Stalin konuşmalarına eklenmiştir. Birinci bölümde belirlenen propaganda kodları, iki liderin konuşma metinlerinin analizinde, çalışmayı destekleyecektir. Ayrıca çalışma, dönemin propagandasının diğer araçları vasıtası ile liderlerin söylemlerinin ötesine nasıl taşınmış olduğunu incelemektedir.

Bu dönemin İkinci Dünya Savaşı genel başlığı altından araştırmanın alt başlığı haline dönüşmesi, propaganda faaliyetlerinin seyrinde yaşanan değişimden kaynaklanmaktadır. 1939 yılında Polonya saldırısı ile hücum savaşı yapmaya başlayan Hitler'in ilk kez ağır bir yenilgi ile karşılaşması Stalingrad Savaşı'nda olmuştur. Stalin yine bu dönemde ilk kez saldırı stratejisine geçmiştir. Savaşın bir Alman harekâtı olarak başlaması nedeni ile özellikle Rus ordusunun saldırıya geçmeye başladığı ve ilk ciddi kazanımlarını elde ettiği dönem olan Stalingrad Savaşı'nın son iki ayı ve sonrasındaki iki ay, yapılan konuşmalar ve propaganda faaliyetleri incelenmiştir. Çünkü dönemin, İkinci Dünya Savaşı içerisinde çalışma için seçilmesinin ana nedeni, savaşın başından bu yana ilk kez Sovyet ordusunun savunma stratejisinden saldırı stratejisine geçmesi ve bunun propaganda faaliyetlerine yansımalarıdır.

19 Ağustos 1942'de Stalingrad, ağır hava saldırılarına maruz kalmaya başlamıştı. Alman 6. Ordu Komutanı General Freidrich Paulus, birliklerine şehri almalarını emretti. Don Nehri'ni hızlıca geçen 6. Ordu birlikleri 23 Ağustos'ta Stalingrad'ın kuzeyindeki Volga'nın kıyısında sekiz kilometrelik bir çıkıntı yarattılar. Alman ordusunun karşısında General Gordov'un komutasında 62. ve 63. Sovyet Orduları vardı. (Özal, 2019, s.430)

Savaşın başladığı 1941 tarihinden itibaren geri çekilme üzerine savaşı yürüten Sovyet ordusu, bu dönem için; aşağı bölümde açıkladığımız Stalin tarafından kurdurulmuş geri çekilme birimlerinin kurulması ile ilk defa 'savunma' kimliğini elde etmiştir. Stalingrad'da savaşı olarak görev yapmış bir Rus romancı savaşı şöyle özetlemiştir; "Bu muharebe, askerleri mükemmel değiştirdi ve sertleştirdi." (Zacharoff, 1992, s.57).

27 Ağustos tarihinde Stalin, daha önce Moskova ve Leningrad'ı kurtarmış olan, vekili tayin ettiği General Zhukov'u Stalingrad'ı kurtarmak üzere görevlendirdi. Zhukov, Eylül ortasında kuşatma altında olan kenti ziyaret etti ve Moskova'ya geri döndü. Genel Kurmay Başkanı Vasilesky ve Stalin ile burada görüşmeler gerçekleştirdi. Görüşmeler sonucunda Stalin'in önüne taslak plan koymuşlardı. "Uranüs Harekâtı" ile Ruslar ilk kez bir harekate isim koymuşlardı. Hedef, Stalingrad'ın kuzeyinde ve güneyinde yedek ordu güçleri yaratmak ve en sonunda saldırıya geçmekti. (Özal, 2019, s.430-432)

Stalingrad'da Sovyet ordusu beklenen karşılığı almaya, Alman ordusunu zayıflatmaya başlamıştır. 11 Aralık'ta Hitler, 6. Ordu'nun bulunduğu yerde kalması talimatını göndermiş, sonrasında zarar gören orduları için kurtarma harekâtı başlatmıştır. 24 Aralık'ta Alman orduları Sovyetler tarafından kuşatılmıştır. 10 Ocak tarihinde ise Sovyetler yaklaşık üç hafta sürecek Kol'sto (Yüzük/Halka) Harekâtını başlattılar. 2 Şubat tarihinde Alman komutan Paulus'un teslim alınması ile Sovyetler, savaşın artık savunan tarafı olmaktan çıkmıştır. (Özal,2019, s.440-443)Savaşın kaderinin kırılma noktalarından olan Stalingrad Savaşı Alman ilerleyişine karşı Sovyet ordusunun artık bekleyen taraf olmayacağını delili niteliğindedir. Almanya için yenilgi, inançsızlık olarak karşılandı. Sovyetlerde ise zafer ülke genelindeki moral bozukluğunu terse çevirdi.

Bu bölümde iki ülkenin propaganda faaliyetleri, çalışmanın ana kaynağı olan Hitler ve Stalin'in savaşın bitiş tarihi olan 2 Şubat'tan iki ay önce ve iki ay sonra yaptığı konuşmalar üzerinden irdelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışma, dönemin propagandasının diğer araçları vasıtası ile liderlerin söylemlerinin ötesine nasıl taşındığını incelemiştir.

4.1. Düşman

Hitler, 1920 yılında itibaren Lebensraum (yaşam alanı) Planı içerisinde Sovyetler Birliği'nin batısında bulunan verimli topraklarını da görmektedir. Bir seferinde: "Rusya bizim Hindistan'ımız olacak." (Cameron-Stevens, 2000, s.21) demiştir. Hitler'in düşman algısında Barbarossa Harekâtı ile başlamış olan Bolşevik düşmanlığı, bu dönem için artarak devam etmiştir. Ordularını Rusya topraklarında ikiye ayırarak tüm Sovyet'i fethetmek isteyen Hitler, düşman kavramının odak noktasına Sovyet Rusya'yı koymuştur. Stalingrad Savaşı da Hitler'in düşman olarak gördüğü Sovyetler üzerinde gerçekleştirdiği ve ağır yenilgi aldığı savaş olarak tarihe geçmiştir.

Hitler, 1 Ocak 1943 konuşmasında Alman halkına şöyle seslenmiştir: “Biliyoruz ki, 1939'da Londra ve Paris, Alman Volk'un daha önce olduğu gibi kendi isteğiyle tekrar kollarını bırakacağını düşünüyordu. Alman Volk ve dünyanın geri kalanı bu olayın Alman tarihinde benzerinin olmadığını bilmelidir. İngiliz ve Amerikan Yahudileri, Müttefiklerin çocuklarını Alman Volk'tan uzaklaştırmak, milyonlarca genç erkeği öldürmek, Alman Reich'i bölmek ve onu kapitalist ya da Bolşevik ortamının savunmasız kurbanı yapmak için niyetinin olduğunu söyleyebilirler, fakat bunu bize söylemelerine gerek yoktur, çünkü zaten bunu biliyoruz.” (Hitler,1943, s.903). Hitler, yılbaşında halka yaptığı konuşmasında düşman algısının rotasını yinelemiştir. Bolşevik ve Yahudi düşmanlığını, savaşın her döneminde, metinlerde rastladığımız İngiliz ve Fransız düşmanlığını da ekleyerek halkına aktarmıştır. Konuşmanın devamında: “Şimdi bu dış dünya, Nasyonal Sosyalist Almanya'nın böyle bir deney için uygun olmadığını, ne yenileceğini ne de teslim olacağını fark etmiyor gibi görünüyor.” (Hitler,1943, s.903) demiştir. Hitler, doğrudan dış dünya diyerek Almanya'nın düşmanı olarak tanımladığı ülkelere karşı oluşmasını istediği tavrın propagandasını üretmiştir.

Hitler, 1 Ocak tarihinde askerlerine yaptığı konuşmada Fransa'yı yine düşman olarak göstermiştir. Kuzey Afrika'da yaşanan olay üzerinden anlatan Hitler: “Müttefiklerimiz özellikle Kuzey Afrika'da kahramanca mücadele ederken, hain Fransız generaller ve amiraller ateşkesi kırdılar. Kendi devlet başkanlarına karşı bile ciddi vaatleri ve onur sözlerini ihlal ederek, Fransız sömürge İmparatorluğunu düşmanlarımıza teslim etmeye çalıştılar.” bu ifadelerle, özellikle Fransız askerlerini düşman olarak göstermiştir. “Hain Fransız Generaller” ifadesindeki düşmanlaştırma ögesi ile kendi askerlerinin gözünde Fransız düşmanlığını inşa etmiştir.

Aynı konuşma metninde Hitler, Alman halkının düşmanlarına karşı bir saldırısı olmadığını ve düşmanın kendilerine yaptığı saldırıyı, düşmanlık üzerinden açıklamıştır. Konuşmada yer alan: “Düşmanın tüm girişimleri, kadınlara ve çocuklara yönelik iğrenç saldırıları, kültürel öneme sahip yerler ve huzurlu evleri yıkmaları, Alman Volk'u moralsizleştirmedir. Aksine, başarı umutları ile böyle bir mücadele yürütmek için gerekli olan nefretle doluydu. Bu savaşa sürüklenirken bile, bu nefreti bilmiyorduk- özellikle de Batılı düşmanlarımız söz konusu olduğunda. Onları rahatsız edebilecek veya hakaret edebilecek hiçbir şey talep etmedik. Onlara ait bir şey talep etmedik. Tek dileğimiz onlarla dostluk içinde yaşamaktı. İngiltere ve Fransa bize savaş açtıktan sonra askerlerimiz kahramanca

savaşı, ancak bu nefret hala Alman Volk'ta oluşmadı. Eski katedrallerimizin kalıntıları, çok sayıda ölü ve yaralı kadın ve çocuk, askeri hastanelerimize yönelik iyi planlanmış saldırılar vb. sadece Alman Volk'taki inanç değişimini meydana getirdiler. Askeri hastanelerimize yönelik iyi planlanmış saldırılar vb. sadece Alman Volk'taki bu inanç değişikliğini meydana getirdiler.” (Hitler, 1943, s.906) ifadeleriyle savaş suçu tamamıyla düşmanın üzerine yüklenmiştir. Hitler, kendisini ve Alman halkını barış taraftarı ve kendi halinde yaşamak isteyen kimseler olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda savaşta yaşanan olaylara ve düşmanın cani tavırlarına sürekli vurgu yapmıştır. Kiliselerin, hastanelerin bombalanması, suçu düşmana yüklenmiştir. Düşman imgesi yine İngiltere ve Fransa üzerinden tanımlanmıştır.

Bu konuşmada Hitler'in Batı düşmanlığı, doğrudan isimleri hedef göstererek devam etmiştir. “Bay Roosevelt ve Bay Churchill Almanya'ya nefret etmeyi öğretti.” (Hitler, 1943, 906) diyerek yukarıda açıklanan düşmanlığın sebebinin tamamen Batı kaynaklı olduğuna işaret etmiştir. Devlet başkanlarının ismi, doğrudan savaşa neden olma ithamıyla Hitler'in konuşmasında yer almıştır. Hitler, savaşın karşı tarafını, her şekilde tekrarlarla tarif ederek kendi kitlesi üzerinde düşman algısını sağlamlaştırmayı amaçlamıştır.

Yine aynı konuşmada ortaya çıkan düşman algısına karşı, Avrupa halklarının kurtarıcısı olacak tek iradenin Alman savaşçılar olduğunu yinelemiştir. Avrupa halklarını Yahudi-Bolşevik-Kapitalist tehditle sürekli uyarmıştır. Birbirinden ayrı bu üç grubu tek düşman olarak kodlamıştır. Konuşmada bu vurguya şu şekilde yer vermiştir: “Kaderlerini Almanya'nın kaderine bağlayan uluslar tehditle karşı karşıya. Yahudi-Bolşevik- Kapitalist komplo başarılı olursa Tanrı Avrupa'ya merhamet etsin.”. (Hitler,1943, s.906).

30 Ocak 1943 tarihinde Nasyonal Sosyalist Parti'nin iktidara gelişinin onuncu yıl kutlamalarında konuşan Hitler, düşman öğelerini yinelemekten vazgeçmemiştir. Düşman tanımı içerisinde, yine aynı unsurları görmek bu konuşma için de mümkün olmuştur: “İnsanların sömürülmesiyle ilgilenen Kapitalist ve Bolşevik partiler, barışçıl çözümler ve doğru ekonomik uygulamaları olan yeni Almanya'dan nefret etmeye başladılar. Uluslararası Yahudiler özellikle uluslararası borsa çıkarlarını gözetmek istemeyen Bolşevik tehditleriyle korkutulmak istemeyen yeni Almanya'ya karşı tehditlerini hızlandırdı. Bu düşmanlığa rağmen her yıl daha fazla ilerlemeyi başardık.” (Hitler,1943,s.908). Bolşevizm, Yahudilik ve kapitalizm bir arada gösterilmiş ve Hitler tarafından düşmanlaştırılmıştır. Hitler, düşmanlarını bir arada göstermiş ve kitlelerde, onlar karşısında başarılı olmak hissini

oluşturmayı sağlamıştır. Düşmanları, farklı farklı türevlerde, sürekli olarak yinelemiş ve sonucunda hepsini Almanya'ya düşmanlık üzerinden tekleştirmiştir.

Aynı konuşmada: “Bolşevizm on yıl boyunca Avrupa'ya saldırmak isteyen devasa bir silah gibi nişanlanmıştı.” (Hitler,1943,s.908) sözleri yer alır. Hitler'in yine Bolşevizm'i yalnızca kendisi için değil, Avrupa kıtası için bir tehdit olarak gösterdiği bu ifadesinde de görülmüştür. Düşmanı tekleştirirken kendi oluşturmak istediği cephesini de düşmanlaştırma üzerinden tekleştirmek istemiştir.

Konuşmanın devamında bu tekleştirmeyi şöyle tarif etmiştir: “Bugün dünyanın kaderini belirleyecek iki olasılık var. Ya Ulusal Sosyalist devrimin zaferi ve kurulacak Reich'in inşası ya da Bolşevik darbesi ve yıkımı ve köleliği var. Dolayısıyla bugün sadece iki alternatif var; ya Almanya Wehrmachth müttefik ülkeler ve böylece Avrupa kazanacak ya da doğudan Bolşevik dalga eski uygar kıtayı yıkıcı bir şekilde süpürecek.” (Hitler, 1943, s.909). Hitler'in propagandası iki tercih üzerinden şekillenmiştir. Almanya özgür yaşamak isteyen Avrupa için Bolşevizm tehlikesi karşısında son kale olarak gösterilmiştir. Düşman bu sayede kıtaya ve özgürlüğe karşı yalnızlaştırılmış, aynı zamanda kendi cephesi de bu düşmanın varlığı üzerinden tekleştirilmiştir.

Hitler düşmanların tamamını tekleştirme metodunu sıklıkla kullanmıştır. 24 Şubat 1943'de kendisi doğu cephesinde mücadele ederken partililere, okumaları için gönderdiği metinde kullandığı ifadelerde, yine düşmanı tekleştirme modeline başvurduğu görülmüştür. “Bir zamanlar Almanya'da karşı karşıya olduğumuz ittifak ile aynı ittifak, Frankfurt'taki borsa ile Berlin'deki “kırmızı bayrak” arasında bir ittifak, şimdi New York'taki Yahudi bankacılık evleri, Londra'daki Yahudi plütokratik lider sınıfı ve Moskova'daki Kremlin Yahudileri “ (Hitler,1943,s.914-915) şeklindeki ifadelerle düşmanların tamamını bir ittifak olarak göstermiştir. İngiltere, Amerika, Rusya ve Yahudileri aynı cephede, Alman halkı nezdinde düşmanlaştırmıştır.

21 Mart 1943'de yaptığı konuşmada: “Ulusların geleceği Yahudi-Bolşevik veya Yahudi-kapitalist olmayacak.” (Hitler,1943,s.918) demiştir. Hitler'in savaş devam ederken farklı tarihlerde yaptığı konuşmalar, düşman algısını ortak şekilde tanımlamakla geçmiştir. Hitler'in Bolşevik-Yahudi-Kapitalist düşmanlığını akıllara kazımak üzere sürekli tekrar yöntemini kullandığı, incelenen metinlerden anlaşılmıştır. Hitler'in Propaganda Bakanı

Goebbels: “Katolik kilisesi iki bin yıldır hep aynı şeyi yinelediği için ayakta duruyor. Nasyonal Sosyalist devlet de tıpkı onun gibi davranmalıdır.” demiştir. Az sayıdaki sınırlı düşüncenin, defalarca iletinin gönderilmesiyle hedef kitleye ulaştırılmasının önemine ve bunun getireceği başarılarla vurgu yapmıştır. Nasyonal Sosyalist Parti, propagandasında Goebbels’in bu yöntemini özellikle Führer’in konuşmaları ile uygulamıştır.

Stalin’in bu dönemki düşman kodunu, yalnızca ülkesini işgal etmiş Alman birlikleri ve onun destekçileri üzerinden kurguladığı anlaşılmaktadır. Özellikle Nazi ordusu, Hitler, Alman/Nazi işgalcileri Stalin’in konuşmalarında sık kullandığı kodlamalar olmuştur. Devrimin 25. yılı nedeni ile yaptığı konuşmalarda, içinde buldukları savaşın durumu ve bu duruma maruz bırakılmaları üzerinden propagandasını geliştirmiştir. Düşman ise; bu dönem için kendisine savaş açmış olan Hitler ve onun savaşçı ordusudur. “Canavarlaşmış Alman ordusu, Hitler’in zulmü, Yamyam Hitler, Hitlerci alçaklar, Hitler Almanya’sı ve Avrupa’daki suç ortakları.” (Yarkın, 1989, s.175-197) gibi kodlar ile seslendiği kitlenin nezdinde Almanya düşmanlaştırılmıştır. Bu dönemde Sovyetler diğer düşmanlarını da Almanya’nın işbirlikçisi olarak görmüş ve tek düşman olarak Naziler ve liderleri Hitler’i işaret etmiştir.

6-7 Kasım 1942 konuşmalarının yanı sıra 23 Şubat 1943 tarihinde Kızıl Ordu’nun kuruluşunun 25. Yılında yaptığı konuşmasında, Stalin’in düşmanı tekleştirme kodunu işlediği gözlemlenmiştir. 6-7 Kasım konuşmalarında yukarıda verilen kodlar kullanılırken, 23 Şubat konuşmasında da: “Alman işgalcilere ölüm!, Nazi İşgalciler, Hitlerite Almanya” (Stalin,1943) gibi ifadeler ile düşmanı özellikle işgal ve saldırı ile özdeşleştirirken kendi kitlesini de onlara karşı olmaya davet etmiştir. Stalin, düşmanını tekleştirerek ve canavarlaştırarak, farklı uluslardan oluşan kitlesini anavatan mücadelesinde birleştirmiştir

4.2. Tanıklık

Hitler’in 1 Ocak 1943 tarihinde, Alman halkına yaptığı konuşmasında 1918 yenilgisi için Wilson’u suçlu tutan ifadeleri gözlemlenmiştir. Hitler: “Alman Volk, 1918 yılında Wilson’un gerçek dışı, ikiyüzlü ifadelerine inanmak yerine, demir kararlılığı ile mücadeleyi sürdürseydi, o zaman düşmanca ortam o zamanlar çökmüş olurdu.” Demiştir. (Hitler,1943). Wilson İlkeleri’ne tanıklık yöntemi ile başvuran Hitler, Stalingrad ile kötü giden savaş durumunu da halkına bu dönemi ve şartlarını tanık göstererek aynı hataların yapılmaması

gerektiğini söylemiştir. Hitler, bu sayede halkı savaştan vazgeçmemeye motive etmektedir. 1918 yenilgisi Hitler propagandasının ana argümanı olarak hayatını kaybettiği tarihe kadar yinelenmiştir.

Hitler'in 30 Ocak 1943 tarihinde, partinin onuncu yıl konuşmasında düşman saldırılarını tarihe tanıklık eden örneklerle süslediği görülmüştür. "Avrupa'daki yeni Orta Asya başarılı olursa, bugün dünya, tıpkı Hun işgali ile yüzleştiğinde çatladığı gibi çatlardı." (Hitler, 1943, s.908) sözleriyle Bolşevik Rusya tehdidini Hitler'in daha önce, tarihte Kıta Avrupa'sını ve insanlığı tehdit eden saldırılara benzetmiştir. Konuşmanın başka bir yerinde yine Sovyetlerden gelecek saldırının Moğol İstilasası'ndan farklı olmayacağını söylemiştir. Hitler, tarihte yaşanan bu acı kayıpları tanık göstererek bugün yaşanan savaşı onlarla özdeşleştirmiş ve bu sayede Sovyet tehlikesinin büyüklüğünü kitlelere hissettirmiştir.

21 Mart 1943 konuşmasında, yine aynı savaşlar tanık gösterilerek Stalingrad Savaşı sonrası mağduriyet, kitlelere geçmiş tecrübeler üzerinden inandırılmıştır. "Avrupa'nın sınırlarındaki bu savaşı durdurmazsak, bu kıta bir harabeye dönüşecek. Bu savaşın ağır sonuçları sadece yanmış şehirler ve yıkılmış anıtlar değil, aynı zamanda Moğol ve Hun saldırısında olduğu gibi Orta Asya selinin kurbanı olarak ölen çoklardır." (Hitler, 1943, s.916) şeklinde konuşmuştur. Hitler, tanıklık yöntemi ile yaşanacak tahribatin büyüklüğünü açıklamıştır. Tarihi savaş tecrübeleri ile savaş sonucunda meydana gelecek yıkımların büyüklüğü, kitlelerin zihinlerinde resmedilmiştir.

21 Mart konuşmasında tanıklık metodunu bir kez daha kullanmış, Churchill'i savaşın planlayıcısı olarak tanık göstermiştir. "1936'da henüz Büyük Britanya'nın lideri değilken İngiliz Parlamentosu'nda, savaşçı Churchill, Almanya'nın imha edilmesi gerektiğine dair sonraki gelişmelerin yolunu gösterdi." (Hitler,1943,s.917) şeklinde ifadeler kullanmıştır. Churchill'i savaşa sürüklenmenin sebebi olarak göstermiş, direk 'savaşçı' olarak kodlamış ve İngiliz Parlamentosu'nda yaptığı konuşmaya atıf yaparak; onu yaşanan savaşların sorumlusu olarak göstermiştir.

Stalin'de bu dönem konuşmalarında tanıklık yöntemine başvurmuştur. 6 Kasım 1942 konuşmasında Hitler'in Türk General Hüseyin Hüsnü Erkilet ile yapılan ve Türk gazetesi Cumhuriyet'te yayınlanan röportajını tanık göstermiştir. "Hitler söyler: "Rusya'yı bir daha ayağa kalkamayacağı şekilde yok edeceğiz.". Görüldüğü gibi aptalca ama açık. Bizim

Almanya'yı yok etmek gibi bir görevimiz yok. Çünkü, tıpkı Almanya'nın yok edilemeyeceği gibi, Rusya'da yok edilemez. Fakat Hitler'in devleti yok edilebilir ve edilmelidir.” (Yarkın, 1989, s.188). Stalin, Hitler'i tanık göstererek kendi kitlesine onun düşmanca tavırlarını ispatlamak istemiştir. Bu sayede Hitler ile girişilen savaşın, kendi isteği değil Hitler'in savaş çağırıcılığı olduğunu kanıtlamıştır.

Aynı konuşmanın devamında, yine Hitler'in aynı röportajını tanık göstererek: “Yamyam Hitler şöyle devam ediyor, ‘Savaşı Rusya’da hiçbir örgütlü güç kalmayana kadar devam ettireceğiz.’ Yine buda aptalca ama gerçek. Fakat bizim Alman ordusunu yok etmek gibi bir görevimiz yok. Birazcık eğitim almış bir kişi Almanya veya Rusya ordusunun yok edilemeyeceğini bilir. Ama Hitler ordusu yok edilebilir ve yok edilmelidir.” demiştir. (Yarkın, 1989, s.189). Stalin, konuşmasında Hitler'i tanık göstermiş ve onun akıl dışı isteklerinin mümkün olmadığını Alman halkına ve ordusuna karşı saygı ile ifade etmiştir. Bu konuşmayı tanık göstererek gerçek düşmanın Almanya halkı ve ordusu değil “Hitlerci” yapı olduğunun vurgusunu yapmıştır. Ayrıca kendi kitlesini Hitler ve ordularına karşı motive etmiştir.

Stalin'in konuşmalarında en çok tanıklık atfının Lenin'e yapıldığını, çalışmanın farklı bölümlerinde de görülmüştür. Stalin, Kızıl Ordu'nun kuruluşunun 25. yıl dönümü nedeni ile 23 Şubat 1943'de yaptığı konuşmasına da yine Lenin'i arkasına alarak başlamıştır. Konuşmada: “Kızıl Ordu, 1918-1921'de yabancı işgalcilere karşı sert bir mücadelede, Sovyet Anavatanımızın onurunu, özgürlüğünü ve bağımsızlığını savundu, ülkemiz halklarının hayatlarını büyük Lenin'in öğrettiği şekilde inşa etme hakkını savundu.” ifadelerine yer vermiştir. (Stalin,1943)

Aynı konuşmanın başka bir bölümünde Kızıl Ordu'nun Stalingrad'da elde ettiği başarının devam edebilmesi için yapılması gerekenleri açıklayan Stalin, fikirlerini güçlendirmek ve Sovyet devriminin devamlılığını açıklamak için yine Lenin'i tanık göstererek konuşmasını kuvvetlendirmeyi tercih etmiştir. Stalin şöyle ifade etmiştir: “Lenin'in emirlerini kesin olarak hatırlamalıdır: İlk şey zaferle ulaşmak ve övünmemek, ikincisi zaferi sağlamak, üçüncüsü düşmanı bitirmek.” (Stalin,1943). Stalin, savaş stratejisini ortaya koyarken devrimin kurucu lideri Lenin'e atıf yaparak tezlerini kuvvetlendirmiştir. Bu sayede Lenin devrimini sağlayan geniş kitlelerin desteğini almayı istemiştir. Lenin'e

başvurmak, Stalin propagandası için güven unsuru haline gelmiştir. Lenin'in fikirleri ile benzeşen işler yaparak, yürütülen işin meşruluğu Lenin'e dayandırılmıştır.

4.3. Lider Kültü

Stalin bu savaş galibiyetinin sonunda ilk kez askeri bir unvan aldı. Kendisini Sovyetler Birliği Mareşali olarak ilan etti. (Özal, 2019, s.444) Stalin'in bu hareketini onun lider kültü oluşturma çabalarından biri olarak görmek mümkün olmuştur. Hitler'in asker imajına karşı, savaş döneminde aynı sertliği gösteremeyen Stalin, Stalingrad Savaşı sonrası cephede savaşan askeri bir lider olma özelliğini, mareşallik unvanını alarak ortaya koymuştur.

Stalin, savaş döneminde özellikle askeri imaja eriştikten sonra ordusuna emirler veren komutan figürü, konuşmalarında ortaya çıkmıştır. Bu tarihte yaptığı 23 Şubat 1943 konuşmasında: “Emir veriyorum.” (Stalin,1943) sözünün arkasında sıraladığı savaş talimatları ile Stalin'in bu dönem için liderlik kültürünü askeri olarak görmeye başladığı anlaşılmaktadır.

Bu değişim; konuşmalarında, hitaplarında, liderlik anlayışında bir değişime neden olmamıştır. Daha önceki bölümlerde gördüğümüz; “Yoldaşlar” hitabı ile konuşmalarına başlamayı ihmal etmemiştir. Stalin, savaş durumunda veya iktidarının devamlılığında liderlik anlayışını “halktan biri” gibi olmak teması ile gerçekleştirmiştir.

Hitler'in 1 Ocak 1943'de yaptığı konuşmasında: “Yeni yılın başlangıcı, Vatana ve cepheye, Alman Volk adına, kahramanlıkları ve yapılan çalışmaları için teşekkür etmemi zorunlu kılıyor. Çünkü ben bu Volk'un birçok üyesinden sadece biriyim. Beni Volksgenossen'imın kalabalığının üzerinde yükselten şey, onların Führer olmama izin verdikleri onurdur. Geri kalanı için, onların acısı benim acım, benim gurur ve sevincim bir gün tüm Volkun gurur ve sevinci olacak.” (Hitler, 1943, s.904) ifadelerine yer verdiğini görüyoruz. Führer miti; “halkın üzerinde, halk için yaşayan” olarak resmedilmiştir. Hitler, kendisini halkın içerisinde biri olarak tanımlamış, sonrasında Führer olmanın ona verdiği olağanüstülüğü açıklamıştır. “Benim gurur ve sevincim tüm halkın gurur ve sevinci olacak.” ifadesinde ise Hitler'in Tanrı Liderlik anlayışını görmek mümkün olmuştur.

30 Ocak 1943 tarihinde partinin 10. yıl kutlamaları için yaptığı konuşmada, Hitler'in, 1933'de iktidara geldiği günden itibaren Almanya Devleti tarafından yapılan faaliyetleri şahsileştirmesine şahit olunmuştur. Hitler: "Dünyaya uzun yıllar boyunca silahlanma ve sadık işbirliği için makul sınırlar içinde pratik teklifler yaptım. Gelecek tarihçiler bir gün benden daha fazla barışçıl tekliflerine nefretle cevap alan kimse olmadığı sonucuna varacaklar." (Hitler, 1943, s.908) demiştir. 1933 yılında iktidar olması ile beraber Almanya'nın başına geçen Hitler, bu tarihten sonra devleti yönetme yetkisi ile yaptığı her şeyi, devletin üzerinde, kendi karakterinde şahsileştirmiştir.

Hitler, 24 Şubat 1943'te doğu cephesinde mücadele ederken kaleme aldığı ve okunmasını istediği bir metni partililere göndermiştir. Konuşmada şu ifadeler yer almıştır: "Size bu fanatizmi öğrettim. Lütfen yaşadığınız sürece bu fanatizmi terk etmeyecek olan benden ilham aldığınızdan emin ol. Siz de bu inancı benden aldınız ve bu inancın her zamankinden daha güçlü olduğuna inanabilirsiniz." (Hitler,1943, s.911). Hitler, partililerine, kendi ağzından gönderdiği metinde, bilinen 'Tanrısal Lider' yaklaşımı ile yaklaşmıştır. "Öğrettim, benden ilham al." gibi, seslendiği kitlenin üzerinden konuşan cümlelere yer vermiştir. Hitler'in, tüm halkı kendi mücadelesine inandırdığını ve bu inancın kaynağının kendisinde olduğunu vurguladığı liderlik anlayışını ortaya koyan ifadeleri ile partililerini, liderliğinin arkasından devam edilmesi gerektiğine inandırmıştır.

Liderliğini Tanrı'dan referans ettiğini de görmek mümkün olmuştur: "Tanrı'nın bu görevi yerine getirmem için beni seçtiğine inanma hakkım var. Çünkü onun kutsaması olmadan ben iktidarı ele geçirme yolunda başarılı olamazdım. Dünya tarihinde benzersiz zaferler kazandım. Ancak tanrı tarafından böyle zamanlarda yeminli bir topluluğa sahip olduğum için kutsanmışım. Her mücadelenin arkasında sadakatle kalan ve Führer'i olan bu topluluk." (Hitler,1943, s.911). Hitler peşinden gelmesi gerekliliğini; bu durumun Tanrı'nın bir seçimi olduğunu savunduğu görülmüştür. Tanrısal Liderlik anlayışını onun temsilcisi veya tarafından seçilmiş olma hissi ile güçlendirdiği anlaşılmıştır.

4.4. Homojenleştirme

Bu dönem için Hitler'in tek ulus kavramını ve bu ulus kavramının insan tipini anlamak için 1 Ocak 1943'de yaptığı konuşmada kullandığı şu ifadelere dikkat çekilmelidir. Hitler: "Tarihimizin en büyük zamanlarının ruhuyla dolu, bu mücadeleyi açık bir zaferle

sona erdirmeye kararlıyız. Bu duyguların en güçlü garantörü ve bunun için gerekli olan iradenin gücü, örgütleri ile Ulusal Sosyalist Parti ve her şeyden önce, onun tarafından eğitilen Volk'tur.” (Hitler,1943, s.903) demiştir. Hitler, Nasyonal Sosyalist Parti'nin varlığının halkı için önemini ve birbirleri ile olan bağlılık aidiyetini vurgulamıştır. Alman halkını, partinin eğittiği örgütlü bir yapı olarak tanımlamıştır. Partinin nezdinde halkı yani devleti partilileştirmiştir.

Aynı konuşmasında Hitler'in halkı bireyselleşmekten uzak, ayrı ayrı değil tek bir vücut gibi hareket etmeye yönlendirdiği gözlemlenmiştir. Konuşmasında: “Birey her zaman olduğu gibi geçmeli ve geçecektir, ancak Volk yaşamak zorundadır. Önümüzdeki yıl tüm güçlerimizi buna adadığımız, 1 Ocak 1943'teki taahhüdümüz bu olacaktır. Ancak o zaman Rabbimizden her zaman olduğu gibi yardımını vermeye devam etmesini isteyebiliriz. Kış zor olabilir, ama bize geçen yıl olduğundan daha fazla vuramaz. Daha sonra tekrar sırayla ve Volk özgürlük, gelecek ve güvenli yaşam için konsantre olacak. Bir gün, bu mücadeleye ilk giren tek gücün Almanya olmayacağını biliyoruz. Alman Volk bu sefer savaş alanını ele geçirecek. Ve sonunda, Volksgemeinschaft'ımızın büyük inşası için özlediğimiz uzun barış dönemi gelecek, ki bu da ölü kahramanlarımıza şükranların tek değerli ifadesi olacaktır.” demiştir. (Hitler,1943, s.904) Savaş döneminde geçecek zamanların zorluğuna işaret eden Hitler, bu dönem için yaşanacak zorlukların bireysel beklenti ve kayıplarla hesaplanamayacağını, ulus olmanın gerekliliğini ve böylelikle Alman halkının kazanmasının bireysel kayıp ve kazançlardan önemli olduğunu vurgulamıştır. Alman halkının yeniden başarmasını burada verilecek toplu mücadelenin onuru ile özdeşleştirmiştir.

Hitler'in Alman insanı modeli; 'Führer için savaşan insan' figürü üzerinden kurgulanmıştır. Fakat Hitler, her türlü durumun propagandasını yapabilmeyi iktidara geldiği dönemden itibaren başarmıştır. Konuşmalarında, savaş döneminde ekonomik zorluklar yaşamaya başlayan Alman insanın yeniden 'üreten' figür olmaları gerekliliği ortaya çıktığında, bu durum üzerinden propaganda üretmeye başlamıştır. Hitler 1 Ocak 1943 yılında gerçekleştirdiği halka seslenişinde bu durumu şöyle açıklamıştır: “Alman ve müttefik askerler ve Alman ekonomimiz, sadece Avrupa ile mücadele eden Lebensraum'u muazzam bir şekilde genişletmekle kalmadı, aynı zamanda kendileri için de büyük ölçüde alan açtılar. Her şeyden önce Alman köylü ve Alman köylü karısının çalışmaları sayesinde bizim için yiyecek sağlamak mümkün oldu. Sanayimiz için çalışan milyonlar sadece ordularımıza gerekli malzemeleri sağlamakla kalmadı, aynı zamanda planladığımız şekilde silahlanmaya

başlama koşullarını da çok daha büyük bir ölçekte yarattılar.” (Hitler, 1943, s.904). Hitler’in savaşa katılmayan insanlardan, bundan önce yaptığı propaganda konuşmalarında, açıkça bahsettiğine rastlanan bir durum olmamıştır. Savaşın sıkışan ekonomisinde yeniden üretim ihtiyacının artması, Hitler propagandasında tek tip insan algısını; ‘üretmek’ üzerinden de tanımlamıştır.

Fakat Hitler, propagandasında tek tip insan modelini; “asker” figüründe görmek her zaman için mümkün olmuştur. Hitler 1 Ocak 1943 konuşmasında askerlerini savaşa motive ederken Alman insanı için asker olmanın önemini ve üstünlüğünü vurgulamıştır. Konuşmada: “Alman Savaşçıları, zaten her düşmandan üstündür. Yine de sadece yüce komutanınız olarak değil, aynı zamanda eski bir asker olarak, ne kadar acı, ölüm korkusu ve cesaretin en görkemli zaferle bile bağlantılı olduğunu biliyorum. Sonunda, silah savaşına karar veren savaşçı ve asker bir adam olarak söylemeliyim ki; en iyi silah bile bir korkağın elinde değersizdir. Siz, Doğu cephesindeki askerlerim, ağır bir bedel öderken ve sizinle birlikte size yardım eden kuruluşlar tarafından konuşlandırılan tüm erkekler ve kadınlar sizinle savaşırken, sık sık bir tüfek ya da makineli tüfek almak zorunda kalan Alman askeri, tüm cephelerde görevini en üst düzeyde yaptı.” (Hitler, 1943, s.905) cümleleri sarf edilmiştir. Alman askeri unsurunun mücadelesine ve savaş üzerinden birleştirilmiş milli kimliğe vurgu yapmıştır. Kadınlar ve diğer insanların tamamını cephe ile ilişkilendirerek insanların başarılı olmalarını savaşmaları veya savaşa olan katkıları üzerinden değerlendirmiştir. Savaşmayı cesaretin göstergesi olarak belirlemiş olan Hitler, Alman ordusunu tüm dünyanın üzerinde bir güç olarak göstermiştir. Ulusal Alman kimliğini “asker” olarak yorumlamış, Hitler’in ordusunu yenilmez olarak kabul ettirmeye çalıştığı, bu konuşmadan anlaşılmıştır.

30 Ocak 1943’de partisinin onuncu iktidar yılı kutlamaları konuşmasında, Hitler’in yine yenilmez Alman ordusu vurgusu yaptığı gözlemlenmiştir: “1 Eylül 1939’da ne zamanın ne de silahların gücünün Alman milletini yenemeyeceğini ilan ettim.”. (Hitler, 1943, s.910) Burada yine sadece tek millet vurgusu, bu milletin askeri kabiliyetleri ve yenilmezliği üzerinden propaganda inşa ettiği gözlemlenmiştir.

30 Ocak konuşmasında, onuncu yıla gelirken elde edilen başarılar için halkına teşekkür etmiştir. Teşekkür konuşmasında ise yine toplumda ön kimlik olarak askeri imajı gösterdiği şu sözlerinden anlaşılmıştır: “1 Eylül 1939’dan bu yana minnettarlığım öncelikle askerlerimize, mareşallerimize, amirallerimize, generallerimize ve memurlarımıza özellikle

de yüzbinlerce ve milyonlarca bilinmeyen Unterfuhrer ve askere borçluyuz. Luftwaffe'nin ihtişamının gurur verici eylemleri, ölümsüzlük defne çelengi ile taçlanan tarihe girecek. Kuzeyden Afrika çölüne, Atlantik Okyanusundan doğunun genişliklerine, Ege'den Stalingrad'a kadar bin yıl boyunca ayakta kalacak destansı bir şarkı ortaya çıkıyor.” (Hitler, 1943, 910). İktidarının onuncu yıl konuşmasında Hitler, halkına teşekkür ederken askerlerini birer birer anarak asker-toplum isteğini ortaya çıkarmıştır. Asker-toplumun vereceği mücadeleyi destanlaştırmış ve toplumsal kodları savaşmak üzerinden tarif etmiştir. Toplumun kimliğini ve birlikte sağlayacağı başarıları askerlik kodu ile tanımlamıştır.

Hitler'in propagandasında; 'üreten' figürünü, daha önce iktidara gelmek için de kullandığı görülmüştür. Versay sonrası ağır ekonomik şartlara maruz kalan Alman ekonomisi için Hitler'in iktidara gelmesi ile yeniden ekonomik kalkınmanın mümkün olacağı propagandası işlenmiştir. O dönemdeki propaganda, çekilen filmlerle herkese ulaştırılmaya çalışılmıştır. Filmlerde, dumanı başından tüten, sosis pişen kocaman bir kazanın etrafında toplanan mutlu insanlar gösterilmiştir. İnsanlar Almanya'nın farklı bölgelerinden gelmiştir ve üzerlerinde kendi yörelerinin kıyafetleri vardır. Her bölgeden gelen insanlar yöresel dansları eşliğinde, toplu yürüyüş şeklinde Führer' in önünden tören şeklinde geçtiği görüntüler çekilmiştir. Farklı yörelerden gelen ve ahenkle beraber hareket eden grubun, başındaki Hitler ile bütünlük içinde hareket eden Almanya fotoğrafı çizilmiştir (Brown, 1992, s.66). Bu görüntüler ile lidere teslimiyet ve onun önderliğinde beraberlik duygularının geliştirilmesinin propagandası yapılmıştır. Birlik ve beraberlik yöntemi izlenerek bireye, ait olduğu toplumla bir arada hareket etme hissi aşılanmıştır.

Stalingrad Savaşı sonrası 24 Mart 1943 konuşmasında; 'üreten' ve 'savaşan' kodlarını Alman halkını tek uluslaştırmada ortak olarak kullanmıştır. “Bu yıl kış Alman Volk'u sadece yenilgiye uğramakla kalmadı, aynı zamanda bu tüm güçlerin daha fazla seferber olmasına yol açtı. Sürekli konuşlanmalar devam etmekte, üretim sürekli artmaktadır. Milyonlarca adam cepheye akmaktadır. Genç askerler, özgür insanlar ve kurtarılan askerler. Yüzbinlerce yaşlı ve genç erkekler anavatandaki silahları kullanacak. Yüz binlerce kadın ve kız onlara yardımcı olacak. Ve böylece Alman Wehrmacht gittikçe daha çok savaşan bir ulusa dönüşecek.” (Hitler,1943, s.918) açıklamaları ile tek ulusun kodlarını belirlemiştir. Savaş için üreten ve ürettiğiyle savaşan, hep daha çok savaşan bir ulus kimliği, Hitler'in konuşmalarında homojenleştirme propagandasına verilecek örnekleri

teşkil etmiştir. Alman Volk'u savaşçı olarak tek tipleştirilmiştir. Üretim de savaşın unsuru halinde taşınmış ve halk, savaşçılık üzerinden açıklanmıştır.

Moskova saldırısı sırasında Stalin ve Kızıl Ordusu, uzun zaman sonra ilk kez saldırı tepkisi vererek 13 Aralık 1941'de zafer kazanmıştı. Yaklaşık 450 bin Sovyet askerinin kaybına neden olan bu saldırıyı kaybetmiş olmaları ve 19 Aralık tarihinde geri çekilmeye başlamaları, Hitler'i çok sinirlendirmişti. Mareşal Brauchits'i görevden almıştır. Bu tarihte ordunun başına kendisi geçmiş ve: "Nasyonal Sosyalist olması için orduyu eğiteceğim." (Kershaw,2000, s.169) demiştir.

Stalin'in, partinin 25. yılı münasebeti ile 7 Kasım 1943 tarihinde yaptığı konuşmasında Ekim Devrimi ile yaratılmak istenen; "Sovyet İnsanı" figürünü açıkladığı görülmüştür. Stalin: "Çeyrek yüzyıl önce, Bolşevik Partisi'nin ve büyük Lenin'in önderliğindeki işçiler ve köylüler, ülkemizdeki Sovyetlerin iktidarını kurdular. Sovyetler Birliği halkları bu dönemde şanlı bir yol kat ettiler. Anavatanımız 25 yıl boyunca güçlü bir sosyalist sanayi ve kolektif çiftlik gücü haline geldi. Özgür ve bağımsızlık kazanan Sovyet devleti halkları, sarsılmaz ve kardeşçe birleşti. Sovyet halkı kendilerini tüm baskılardan kurtardı ve sıkı çalışmalarla müreffeh ve kültürel bir yaşam sağladı." (Yarkin ,1989,s.191) demiştir. Bu açıklamada, savaş öncesi dönemde yaratılmak istenen Sovyet İnsanı imajı gösterilmiştir. Anavatana bağlı, Sovyet kimliğinde birleşmiş, bu kimlik için üretim yapan ve Lenin'in partisi etrafında birleşmiş insanlar; "Sovyet İnsanı" figürünü yansıtmıştır. Savaş döneminde askerlik algısı ön plana çıkmış olsa da üretim, Sovyet propagandasındaki yerini korumaya devam etmiştir.

Stalin, bu dönemde homojenleştirme kodlarını Ekim Devrimi'nden bu yana ortaya koyduğu; "üretim" propagandasına "asker" propagandasını ekleyerek devam etmiştir. Stalin, Kızıl Ordu'nun barış savaşının Sovyet halkları tarafından nasıl desteklendiğini, geride oluşan halk birliğinin tek vücut haline gelmesini, açıklamalarında bu iki kod üzerinden gerçekleştirmiştir.

Partisinin 25. yılı için 6 Kasım 1942 tarihinde yaptığı konuşmasında: "Ve şimdi savaş zamanı tüm zorluklarına rağmen fabrikalarımız, kolektif çiftliklerimiz ve devlet çiftliklerimiz, tartışmasız tatmin edici bir şekilde çalışmaktadır. Askeri fabrikalarımız ve ilgili girişimlerimiz Kızıl Ordu'ya dürüst ve doğru bir şekilde silah, harç, uçak, tank, makineli

tüfek, mühimmat tedarik ediyor. Kolektif çiftliklerimiz ve devlet çiftliklerimiz de dürüstçe ve doğru bir şekilde nüfusa ve Kızıl Ordu'ya gıda ve sanayimize hammadde sağlıyor. İtiraf etmeliyim ki ülkemizin hiç bu kadar güçlü ve organize bir arka planı olmamıştı. Tüm bu karmaşık organizasyon ve inşaat çalışmalarının bir sonucu olarak, sadece ülkemiz değil, aynı zamanda arkadaki insanlar da dönüştü. İnsanlar daha gergin, daha az gevşek, daha disiplinli, askeri bir şekilde çalışmayı öğrendiler, Anavatan'a ve Kızıl Ordu'ya olan görevlerini tanımaya başladılar. Sivil görev duygusu ile dolu organize ve disiplinli insanlar giderek daha fazla hale geliyor.” (Yarkın, 1989, s.178) demiştir. Stalin'in konuşma metninde Kızıl Ordu'yu, onunla savaşan halkı ve cephe gerisinde üretim argümanlarını görmek mümkün olmuştur. Stalin, propagandasının uzun yıllar ana argümanı olan ve insanların üretimde tek tiplleşmesi isteğinin, bu dönem için ordunun ve savaşın arkasında kaldığı görülmüştür. Disiplin, organize ve üretimin, savaş zamanında daha önce arzu edilenden daha iyi hale geldiğini söyleyerek kitleleri savaşa ve savaş için üretmeye motive etmiştir.

Bu dönemde, savaşın şartları, iki liderin halklarını tek ulus içinde, tek tip insan haline getirme propagandalarını benzerleştirmiştir. Tek tiplleştirerek yönetmek istedikleri kitleler için uyguladıkları homojenleştirme propagandasıyla “savaş için üreten” ve “ülkesi için savaşan” insan tipleri üzerinden savaş motivasyonu elde etmek istemişlerdir.

4.5. Zafer

Sovyetler her zaman barış propagandası yapmayı ve zaferi barış üzerinden kurgulamayı tercih etmiştir. Stalin, Kızıl Ordu'nun Ekim Devrimi'nden bu yana Sovyet halklarının barış içinde yaşamasını sağladığını 23 Şubat 1943 tarihinde yaptığı konuşmasında şu ifadelerle açıklamıştır: “Kızıl Ordu, tüm ülkelerin halkları arasında barışı ve dostluğu savunan bir ordudur. Yabancı ülkeleri fethetmek için değil, Sovyet Ülkesinin sınırlarını korumak için yaratıldı. Kızıl Ordu her zaman tüm halkların haklarına ve bağımsızlığına saygı duymuştur.” (Stalin,1943). Yine bu konuşmanın devamında, şimdi gerçekleşen saldırının da Alman faşist ordusunun Sovyetlere yaptığı saldırının neticesi olduğunu açıklamıştır. Stalin, zaferini her zaman barışı sağlamak olarak açıklamayı tercih etmiş ve Stalingrad'a kadar barışı saldırmazlık ile özdeşleştirmiştir. Stalingrad Harekâtı ile Sovyetler, barış için zaferi Kızıl Ordu'nun saldırı savaşı ile kodlamıştır.

28 Temmuz'da Stalin'in ünlü 227 sayılı emri yayınladı: "Bir adım geriye çekilmek yok!". Sovyet askerleri anavatanı son damla kana kadar savunacaklardı. Geri çekilen, çekildiği yerde, cephede vurulacaktı. Kızıl Ordu gazilerinin notlarına göre emir, askerler üzerinde derin etki yaratmıştır. Askerlerin arkasında, geri çekilmelerin bozguna dönüşmesine mâni olmak için "engelleme birimleri" kuruldu. Kızıl Ordu için artık geri çekilmek, ileri gitmekten daha çok tehlikeliydi. (Özal, 2019, s.430)

Savaş boyunca Stalingrad'ı savunan birliklerin üzerinde, propaganda büyük rol oynamıştır. Bu dönemde yapılan afişlerin üzerinde: "Hadi Volga'yı savunalım." sloganı ön plana çıkmıştır. (Özal, 2019, s.436) Sovyet Devleti için bu dönemde zaferin kodu son kez savunma olarak ortaya koyulmuştur.

Sovyet Devleti için burada yaşanan zafer tarihe geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı ve Sovyet galibiyeti içinde Stalingrad zaferinin önemini anlamak buradan mümkün olacaktır. Bu savaşın kazanılmasında önemli yere sahip olan "Anavatan Çağırıyor" zafer kodu, 1967 yılında Volgograd'da yani o gün bilinen ismi ile Stalingrad'da, kent merkezinde, Mamayev Kurgan tepesinde açılan devasa bir zafer heykeli ile taçlandırılmıştır. Heykel 85 metre yüksekliğinde,7 bin 900 ton ağırlığındadır. Heykelde kadın figürünün elinde tuttuğu kılıç, yaklaşık 33 metreye ulaşmaktadır. Ayrıca anıta çıkmak için yapılan 200 merdiven, Stalingrad savaşının günlerini temsil etmektedir. (Özal, 2019, s.444) Bu savaşın Sovyet tarihi için önemini anlamak gayreti, heykelin varlığını koruması ve günümüzde ziyaret ediliyor olması sebebiyle çalışmanın içeriğine alınmıştır. Rus tarihi ve İkinci Dünya Savaşı tarihi için Stalingrad Savaşı'nda elde edilmiş zafer dönüm noktasıdır. Hitler ve ordusu, ilk kez ağır bir yenilgiyle bu savaş sayesinde tanışmıştır. Ayrıca "Anavatan Çağırıyor" sloganı, Sovyet propagandasının bu savaş için zafer kriteri olarak tarihe geçmiştir. Bu kriterin yalnızca söylemde kalmayıp devrin propaganda afişlerine yansıdığı ve kitlelerin bu motivasyonla hareket etmesi sağlandığı anlaşılmaktadır.

Resim 4.1. Vatan Ana Seni Çağırıyor
(<http://www.allworldwars.com/Russian%20WWII%20Propaganda%20Posters.html>)
Erişim: 30.12.2019

Stalin'in konuşmalarında görüldüğü üzere, bu dönemde zafer artık, Hitler'in ordusunu püskürtmek olarak işlenmeye başlamıştır. Stalingrad'a kadar, savaşta Sovyetler bekleyen taraf olurken, özellikle Stalin'in kendi ismi ile anılan, doğduğu bu şehrin kaybedilmemesine verdiği önem ile savunmadan ilerleme stratejisine geçilmiştir. Stalin 6 Kasım 1943 konuşmasında: "Sanırım, başka hiçbir ülke ve hiçbir odu canavarlaşmış Alman haydutları ve müttefiklerinin acımasız çetelerine karşı bu tür bir saldırıya dayanamazdı. Yalnız bizim Sovyet ülkemiz ve Kızıl Ordu'muz böyle bir saldırıya dayanabilme yeteneğindedir. Ve sadece dayanmak değil, aynı zamanda üstesinden gelmek yeteneğindedir." (Yarkın,1989,s.183) demiştir. Stalingrad Savaşı ile beraber Stalin, artık bekleme modelinin yeterli olamayacağını ve canavar olarak nitelendirdiği Alman ordusuna karşı zaferin üzerlerine gidilerek kazanılacağını söylemiştir.

Stalin, 6 Kasım 1943 konuşmasında "Görevlerimiz" başlığı altında açıklamalar yapmıştır. Burada, zaferin Hitler ve onun emir komutasında olan orduyu bitirmek olduğunu açıkça belirtmiştir. Stalin: "İlk görevimiz, Nazi Devleti'ni ve ona ilham verenleri yok etmektir. İkinci görevimiz, Nazi ordusunu ve liderlerini yok etmektir. Üçüncü görevimiz, Avrupa'nın yeni düzeni denen bu sistemi yıkmak ve inşa edenleri cezalandırmaktır." (Yarkın,1989,s.188-189) sözleriyle artık bekleme stratejisini terk ettiğini göstermiştir. Hitler ve onun çevresinde oluşan ekibi düşman olarak tanımlamış ve toplumunu bu düşmanın yenilmesinin üzerinden zafere motive etmiştir. Sovyet toplumu, Hitler ve ordusunu yok edene kadar savaşması gerektiğini zafer kriteri olarak anlamıştır.

Stalin, yine aynı konuşmasında, İkinci Dünya Savaşı'nın tamamında, savaşın kendisi ve ülkesi tarafından yapılmadığını anlatmıştır. Elde edilecek zafer, kurtuluş propagandası olarak belirlenmiştir. Stalin'in konuşmalarında da bunu görmek mümkün olmuştur. Stalin 6 Kasım konuşmasında: “Büyük bir kurtuluş savaşı yürütmekteyiz. Yalnız başımıza değil bu savaşı müttefiklerimizle birlikte yürütmekteyiz. Bu savaş bize Faşist Alman emperyalistler üzerinde zaferi getirecektir.” (Yarkın,1989,s.190) ifadelerini kullanmıştır. Zaferi yalnızca Sovyetlere değil müttefiklere de paylaştırarak tanımlamıştır. Ayrıca zaferi; Sovyetlerin ve tüm Nazi emperyalizmine maruz kalanların “kurtuluş” mücadelesi olarak yorumlamıştır.

Stalin 7 Kasım 1943 konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır: “Bu yılın başında, kışın Kızıl Ordu faşist Alman birliklerine ciddi darbeler verdi. Almanların Moskova'ya karşı saldırısını püskürttüktan sonra, inisiyatifi eline aldı, saldırıya geçti ve Alman birliklerini batıya sürdü ve ülkemizin birçok bölgesini Alman köleliğinden kurtardı. Böylece Kızıl Ordu, bazı uygun koşullar altında Nazi birliklerini yenebileceğini göstermiştir.” (Yarkın,1989,s.191). Konuşmasından, artık Kızıl Ordu'nun bir taarruz savaşına geçtiği anlaşılmıştır. Almanya'ya karşı savaşta, artık bekle-gör taktiği yerine kendi kaderini tayin eden ve zaferi ilerlemekte gören bir Sovyet propagandası inşa edilmiştir.

Stalin'in konuşmalarının sonunda ise propagandanın en bilinen “yaşasın” sloganları, Kızıl Ordu ve müttefik devletlerin varlığının devamlılığı için atılmıştır. “Yaşasın Kızıl Ordu! Yaşasın partizanlar! Yaşasın Sovyet Devleti'nin bağımsızlığı!” gibi ifadelerle konuşmalarını güçlendirmiş ve kitleleri, gelecek zaferin varlığına inandırmıştır.

“Avrupa ve Asya'daki müttefik cesur ulusların faaliyetleri sayesinde bu zafere inanma hakkımız var. Alman Wehrmacht ve müttefik devletler, geçtiğimiz yıl Avrupa'yı tehdit eden Bolşevik cephelelerini daha da ileri götürmeyi başarmışlarsa, o zaman Alman vatani, şehirlerdeki ve kırsaldaki erkek ve kadınlarıyla aynı şekilde en zor koşullar altında benzersiz bir şey başarmıştır.” (Hitler, 1943, s.903-904). Hitler 1 Ocak 1943'de Alman halkına böyle seslenmiştir. Zafer bütün Avrupa halkları için Bolşevik tehdidi algısı üzerinde odaklanmıştır. Polonya seferi ile başlayan Hitler'in yenilmez ordusunun sekteye uğramasına karşı, daha önce elde edilmiş başarıların tekrarlanması üzerinden yeniden zafer kazanılabileceği, halk üzerinde motive kaynağı olarak kullanılmıştır. Zaferin kazanılacağına olan inanç yinelenmiştir. Hitler'in Goebbels'in propaganda öğretilerinden olan tekrar taktiğini sıkça kullandığı yine burada da görülmüştür.

1 Ocak 1943 konuşmasında Hitler askerlerine şöyle seslenmiştir: “1942 yılında harika şeyler başardınız. Kırım fethedildi ve temizlendi. Cephedeki sayısız yerde düşman tarafından tehlikeli atılımlar engellendi. Kharkov'un üç savaşında, Güney kanadımıza yönelik tehdit ortadan kaldırıldı ve düşman ezildi. Güçlü oranlarda yeni bir saldırı, Ukrayna'nın son kalıntılarını ve Donets boyunca kömür bölgelerini aldı. Volga'ya ulaşan bu devasa alanda, şimdi müttefik uluslarımızın birlikleriyle yan yana savaşıyorsunuz. Bu mücadelenin ne kadar zor olduğunu ve olacağını ve ölçeklerin düşmanımızın lehine ne sıklıkta eğileceğini biliyorsunuz, ancak Alman zaferi sonunda olacaktır.” (Hitler,1943, s.905). Hitler, zaferi mutlak kriter olarak askerlerine sunmuştur. Zaferi, askerleri için daha önce elde ettikleri başarılar üzerinden tanımlamıştır. “Yaptık, yine yaparız.” ekindeki söylemleriyle orduyu Stalingrad'da yaşanan zor savaşa motive etmiştir.

Aynı konuşmasında, Afrika cephesinden bahseden Hitler bu cephedeki askerleri için de “Mutlak Zafer” propagandasını belirlemiştir. Konuşmasında: “Kuzey Norveç'ten İspanyol sınırına kadar, Alman birlikleri düşmanlarımızın saldırısını bekliyor. Sadece gelip gelmeyeceklerini ve ne zaman geleceklerini tahmin edebiliriz. Ancak, ne zaman ve nasıl geleceklerine bakılmaksızın yenileceklerini biliyoruz.” (Hitler, 1943, s.906) ifadelerini kullanmıştır. Hitler'in konuşmasında, savaş durumunun yalnızca zafer ile neticeleneceğinin inancı kitleye iletilmiştir. Hitler, savaş durumunda ikinci bir ihtimali hiçbir zaman konuşmamıştır. Hitler için savaş, her zaman mutlak zaferdir.

Aynı konuşmada, mutlak zafer inancının yinelenildiği ve gerekçelendirildiği gözlemlenmiştir. “Bu yeni yılın başında, düşmanlarımızdan asla geri çekilmeyeceğiz, nihai zafer bizim olana kadar onlarla savaşmak için, öncelikle bu zafer için hayatlarını vermiş olan sevgili yoldaşlarımızın anısına yapacağız. Bununla birlikte, Alman Volk'un, bugünkü ve geleceğini de düşünüyoruz. Sayısız gazete ve halka açık konuşmalar, Düşmanlarımızın Volk'ımızla ne yapmayı planladığını açıkladı. Kazanırsa, Doğu'daki düşmanın bizimle ne yapacağını biliyorsunuz. Düşmanlarımız bunun ışığında kendileri için neler yapmaya kararlı olduğumuzu öğrenecekler. Cephedeki ölümlerimizi ve vatanımızın cesaretini düşünüyoruz.” (Hitler, 1943, s.906) Zaferin mutlaklığı, düşmanın kendilerine oluşturduğu tehdit üzerinden askeri kitleye açıklanmıştır. Bu tezini, kitle iletişim araçları vasıtaları ile Alman Devleti için yapılan kara propaganda ile temellendirmiştir. Ayrıca savaşta, daha önce verilmiş olan kayıpların ruhları, zafer için önemli bir neden olarak gösterilmiş ve özellikle askeri kitle savaşa bu kaynaklarla motive edilmiştir.

Hitler, savaş sürecinde yaşanan zor bir dönemeç olan Stalingrad mücadelesini; “bundan sonra yaşanacak Alman Devleti’nin güzel günleri için son geçirilecek kış” olarak tanımlamıştır. “1943 yılı zor olacaktır fakat bundan öncekilerden daha zor olmayacak. Tanrı yardım eder bu kış hayatta kalırsak, bundan sonraki yıllarda da kalmaya devam edeceğiz.” (Hitler, 1943, s.907) Stalingrad Savaşı için Hitler’in endişe hissi sözlerinden anlaşılmaktadır. Fakat Hitler buradan çıkarılacak zaferi geleceğin inşası için son çıkış olarak göstererek ordusunu zafere motive etmiştir. Hitler, zafer olgusunu sıkça geçmiş kahramanlara ve bundan sonra gelecek nesillerin bu savaşta yapılacağı kahramanlıklara duyacağı saygı üzerinden tarif etmiştir. Burada yeni kahramanlıklara ihtiyaç olduğunu, zaferin bu şekilde geleceğini açıklamıştır.

Yukarıda alıntısı yapılan cümlede Hitler’in; “Tanrı yardım ederse...” ifadesi görölmüştür. Yine konuşmasını sonlandırırken: “Milletimizin yaşamı ve özgürlüğü için savaşıyoruz, para ya da iş için değil. Tanrının bize önümüzdeki yıl boyunca kutsamalarını vermesini bekliyorum.” (Hitler,1943, s.907) demiştir. Hitler’in, zaferi ordularının başarisının yanı sıra dini objelere dayandırdığı bu ifadelerinden anlaşılmıştır. Hitler, propagandasını meydana getirirken insanları motive edebilecek tüm unsurları kullanmayı başarmıştır. Yine bu maksatla, din ve onun kutsallarını da kullanmaktan çekinmemiştir.

21 Mart 1943 tarihinde Kahramanları Anma Günü’nde konuşan Hitler, Stalingrad mağlubiyeti üzerinden yeni bir zafer propagandası inşa etmeye başlamıştır. “Doğu cephesinin kahramanları sayesinde Almanya’nın haksız batırıldığı krizin üstesinden gelmek ancak mümkün oldu. Önümüzdeki aylarda bizim için başarı ve nihai zafer gelecektir.” (Hitler, 1943, s.916). Mağlubiyet sonrası toparlanma mesajları ve yeniden halkı zafere motive etmek, Hitler için zaferin yeni şartı olarak belirlenmiştir.

“Avrupa’nın sınırlarındaki bu savaşı durdurmazsak, bu kıta bir harabeye dönüşecek. Bu savaşın ağır sonuçları sadece yanmış şehirler ve yıkılmış anıtlar değil, aynı zamanda Moğol ve Hun saldırısında olduğu gibi Orta Asya selinin kurbanı olarak ölen çoklardır.” (Hitler, 1943, s.916). Hitler’in Stalingrad mağlubiyeti sonrası bizzat kendi yaptığı ilk konuşmasında savaşı durdurmak tabirini kullanması, yenilgi sonrası zaferin artık saldırı üzerinden şekillenmeyeceğini göstermiştir. Ayrıca burada verilecek savaş ile elde edilecek zaferi Avrupa’nın toprak bütünlüğünü koruma üzerinden kurgulamıştır. Hitler, 1 Eylül 1939’dan bu yana zaferi ilk kez savaşın durdurulması üzerinden adlandırmıştır. Yıkılmış

anıtlar, yanmış şehirler ve ölmüş insanlar ile savaş Hitler tarafından ilk defa “kötü” olarak yorumlanmıştır.

Hitler yine aynı konuşmanın devamında: “Bugün Alman ordusunun koruduğu şey, bu kıtanın taşlı yüzü ya da onun sosyal ve entelektüel karakteri değil, tüm değerleri çağlar ve yıllar önce ortaya çıkan ve bugün bütün insan uygarlıklarına ifade veren ebedi insan maddesidir.” (Hitler, 1943, s.917) demiştir. Burada “korumak” kelimesinden, Hitler’in zaferi artık Avrupa’nın geçmişini ve geleceğini korumak ile değiştirdiği görülmüştür. Saldırganlık, zafer için yerini savunmaya terk etmiştir.

Bu dönemde zafer kodu ilk kez taraf değiştirmiştir. Nazi orduları geri çekilme ve savunma üzerinden ilk kez açıklamalar yapmıştır. Stalin ise yine bu dönemde ilk kez savunma için saldırı olarak tanımlanmış olsa da saldırı propagandası üretmiştir. Stalingrad Savaşı’nın sonlanma tarihinin, çalışma konusu olmasının ana nedeni propagandada yaşanan bu kırılmanın çalışmada tespit edilmesidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç bölümünde iki liderin konuşmaları, kriterler ve belirlenen dönemler üzerinden genel bir değerlendirme ile açıklanmıştır. Dönemler arası belirlenen kriterlerin karşılıklarının farklı dönemler için değişmesi ve propagandanın bu kriterler ekseninde iki lider için nasıl şekillendiği karşılaştırılmıştır.

SSCB propagandası, İkinci Dünya Savaşı'na kadar herhangi bir milletin düşmanlığından beslenmemiş, düşmanını iç muhaliflerden belirlemiştir. Barış paktı döneminde yine bu iç muhalifler ve kendileri ile antlaşma yapamamış Batı hedef olarak gösterilmiştir. Savaş yıllarına gelindiğinde propagandanın yönü Anti-Nazi/Nazi karşıtlığı propagandasına çevrilmiş, SSCB halkı, Nazi karşıtlığı aracılığıyla motive edilmiştir. Yapılan propagandanın Alman halkına karşı düşmanlık içermemesine özen gösterilmiş, Nazi yönetimi/Hitler ve onun sert tavırları karşısında tavır almıştır. Özellikle Alman halkının ve tüm Avrupa'nın bu durumdan kurtarılması gerektiği anlatılmıştır. Savaş döneminde, savaşın taraf ve tarafsız ülke vatandaşları üzerinde benzer propagandalar uygulanmıştır. Devletler düşman olarak tarif edilmişse de halkların her zaman "masum" olduğu belirtilerek taraftar kazanma propagandası yapılmıştır. Stalin'in konuşmalarında bu durum belirgin derecede işlenmiştir.

Hitler propagandasında düşmanı, pakt dönemine kadar Yahudi, Bolşevik karşıtlığı üzerinden kurgulamıştır. 1939-1941 arası, Barbarossa Harekâtına kadar Bolşevik düşmanlığını gizlemiş, savaş sonrası dönemde Batı/Kapitalizm/Bolşevik/Yahudi kodlarını sıkça kullanarak "öteki" tanımını yapmıştır.

Karşılarında oluşturdukları düşmanı propaganda ile büyütmüşlerdir. Dünyanın karşısında oluşmuş bir tehdit olarak göstermiş, tehdidin karşısında ise tek kurtarıcı olarak kendileri ile beraber hareket etme şikkını sunmuşlardır. Müttefiklerine güven verme, düşmanlarında korku uyandırma ve tarafsız devletler üzerinde ise etki etme, iki liderin propagandasının nitelikleri olmuştur. Şartlar karşısında ortak propagandalar geliştirmişlerdir.

Stalin'in düşman propagandasında tek öge olarak Nazi düşmanlığına odaklanılmıştır. Filmler, afişler, konuşmalar ve diğer tüm propaganda argümanları Hitler ve Nazi karşıtlığı

üzerinden inşa edilmiştir. Hitler'in ise aynı dönemde Bolşevik/Batı/Kapitalizm/Yahudi gibi farklı düşman kalıpları vardır. Düşman propagandası için Stalin'in tek düşman yaratma konusunda daha tutarlı politika izlediğini söylemek gerekir.

İki liderinin konuşmalarında da tanıklık yöntemi ile kendi savlarını güçlendirdiklerine rastlanmıştır. Stalin'in neredeyse her konuşmasında Lenin'i tanık göstermesi ilgi çekicidir. Stalin, Ekim Devrimi'nin ikinci lideri olarak devrimi kuran, hayata geçiren, Lenin'in lider kültürünün gölgesinden kendisine ikinci liderlik karakteri oluşturmak istemiştir. Benzer durumun Hitler için ortak örnekleri yoktur. Hitler, kurucusu olduğu 3.Reich için kendisini kurtarıcı ve Tanrı Lider olarak konumlandırmıştır. Bu sebeple tarihi figürlere tanıklık etmeyi tercih etmemiştir. Hitler için tanıklık yöntemi, o an için ortaya koyduğu tezi kitleler tarafından ikna edecek mağduriyetini veya karşı tarafın saldırganlığını onların ağzından açıklama metodu olarak ortaya çıkmıştır.

Lider Kültü perspektifinden değerlendirme yapmak gerekirse, Hitler'in konuşmalarında Alman Devleti'ni kendi şahsiyeti ile özdeşleştirdiğini görmek mümkündür. "Yaptım, anlaştım, karar aldım vb." ifadeleri kullanmaktan çekinmemiştir. Hitler, kendisi için oluşturulan Führer mitine, kendi dahil olmak üzere sürekli saygı üretmeye çalışmıştır. Führer, egemenliğin yegâne sahibi ve devredicisidir. Volk (halk), partililer, Weihmarcht (ordu) ve diğer herkes onun emrinde olmalıdır. Führer, Alman halkı ve devleti için bir şanstır.

Stalin ülkede sıradan komünist bir yurttaş gibi gösterilmiştir. Almanya'da Hitler için tercih edilen "Der Führer" (Yöneten) sözünün aksine, SSCB'de Stalin'e sıradan komünistler için kullanılan "Yoldaş" hitabının kullanımı tercih edilmiştir.

Sovyet propagandasında Stalin dönemi propagandasının en önemli figürünü kendi şahsı oluşturmuştur. Stalin'in kişiliği, kahramanlığı ve onun şahsında oluşturulmak istenen lider kültürü dönemin propagandasının üst başlıkları arasında yerini almıştır. Fakat bu kişilik metinlerin aktarılması noktasında Stalin'de görülmemiştir.

Heyecanlı, sürükleyici konuşmaları olmamıştır. Konuşmalarında tekrara, kahramanlık öğelerine ve zafere inanmış olsa da konuşmaların aktarılması konusunda aynı

başarıya sahip değildir. Hitler'in iyi metinlerin dışında konuşmalara kattığı duyguyu, vücut dilini ve akıcılığı Stalin'de gözlemlemek mümkün olmamıştır.

Stalin hiçbir zaman kendisini halkın üstünde, peygamber edasında göstermemiştir. Konuşmalarında, mülakatlarında kendisinden pek az bahsederek söze başlamıştır. Bundan ötürü Stalin hakkında az kaynak bulunur (Ludwig, 1945, s.100). Hitler ise tam tersi olarak kendi iradesini halkın üzerinde Führer olarak konumlandırmıştır. Hitler Almanya'nın yenilgisi sonucunda ortaya çıkan bir lider olarak kurtarıcı Tanrısal-lider modelini tercih etmiştir. Stalin, Lenin devriminin mirasçısı olması nedeniyle liderlik vasıflarını, devrime ve Lenin'e dayandırmıştır.

Homojenleştirme kavramı, “İki ülkede yaşanan tek uluslaştırma ve bu ulusların oluşmasında ortaya çıkartılması arzu edilen tek tip insan modellerini, iki lider, konuşmalarına nasıl yansıtmıştır?” sorusu üzerinden anlatılmaya çalışmıştır.

Stalin, Lenin'in mirasına, tanıklık bölümünde incelenen, defalarca yapılan atıflarla sahip çıktığını göstermek istemiştir. Fakat Lenin'in ideası olan sosyalizmin tüm dünyaya yayılmasını, kendi ideasına yerleştirememiştir. Stalin iktidarı döneminde Sovyet Devleti'nde “Tek Ülkede Sosyalizm” kavramı ortaya çıkmış, bu kavramın etrafında ise “Sovyet İnsanı” figürü oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışma, Stalin'in iktidara gelmesi ile kullanılan bu kavramların, savaş döneminde kült liderin konuşmalarında hangi kalıplarla karşılık gördüğünü açıklamıştır.

Stalin döneminde yaratılmak istenen tek tip Sovyet insanı modeli, savaş döneminde diğer dönemlerle farklılıklar göstermiştir. Stalin, Sovyet insanını üretim ve dinsizlik propagandaları üzerinden meydana getirmek isterken savaş döneminde bu durumun, savaşmak için üreten ve savaşan insan modeline doğru kaydığı gözlemlenmiştir. Din, Sovyet propagandasında gelişen Sovyet insanı için bir engel olarak kabul görmüşken, savaş esnasında bu konunun gündeme gelmediği konuşma metinlerinden anlaşılmaktadır. Stalin, bu tarihte yaptığı konuşmalarda din üzerinden herhangi bir karşıtlık ortaya koymamıştır. 1941 yılında, savaşın başladığı dönemde Stalin tarafından kurulan Militan Ateistler Birliği de çalışmalarına ara vermiştir.

Ayrıca bu dönemde sosyalizmin yayılması ve tek bir Sovyet ülkesi kavramları yerine Stalin, her ülkenin isimlerini zikreden ve anavatan kavramı etrafında diğer Sovyet ülkelerini toparlamak isteyen bir yaklaşımı tercih etmiştir. Üst kimlik olarak Sovyet vurgusu yapmak yerine savaşı anavatanın bağımsızlığı ve bunun sağlanmasına bağlı olarak diğer milletlerin korunacağı hissi ile ayakta tutmak istemiştir. Bu sayede savaş döneminde birlikteliği sağlamayı ve hep beraber Sovyet ülkesinin anavatanının geleceği için savaşılması gerektiği hissini kitlelere iletmiştir.

Hitler ise 1. Dünya Savaşı yenilgisinin ağır faturasını ödemek için geldiği görevinde, her zaman Büyük Almanya için yeniden savaşmak gerektiğini ortaya koymuştur. Bu sebeple Führer'i için savaşan bir halk oluşturmayı hedeflemiştir. Hitler'in propaganda afişlerinde ve konuşmalarında gözlenen tek tip Alman İnsanı, Büyük Almanya için savaşmalıdır. Ayrıca Hitler, propagandasında görülen yaşam alanı argümanı için Alman halkının savaşması gerektiği ve yeniden 3.Reich ile Almanya'nın eski sınırlarına kavuşması gerektiği açıklanmıştır. Hitler, milletin tamamını; genç, yaşlı, kadın, erkek ayırmaksızın “asker” olarak tanımlamıştır. Yine aynı dönem yayınlanan sinema filmlerinde Alman çocukları ikinci bölümde belirtilen Saf Alman insanı tipine uygun şekilde ekrana yansıtılmıştır. Hitler'in konuşmalarında belirtilen ari Alman ırkının özellikleri bunlardır. Bunun dışında kalan insanların öldürmekten çekinmemiştir.

İki liderin tanımlamaları farklı olsa da toplumlarını bir arada tutmak ve ortak duygularla savaşa motive etmek için homojenleştirme propagandası yaptıkları söylemlerinde görülmüştür. Özellikle savaşın ilerlediği dönemlerde, iki lider de savaşacak daha fazla insan edinmek hedefi ile toplumlarını “asker” olarak tek tipleştirmiştir. Onun dışında, savaş dönemi öncesi uygulanan tek tip insan modeli ve tek ulus kavramı bu dönemde artarak, savaş destekçisi kazanmak amacıyla ortaya atılmıştır. Stalin'in savaş öncesinde önemseydiği Rusça dili, dinsizleştirme gibi homojenleştirme çalışmalarına, savaş döneminde ara verilmiş ve liderler kendileri ile beraber savaşa giren insanların askeri özellikleri üzerinden propagandasını oluşturmuştur.

İki lider zaferi farklı biçimlerde nitelendirmiştir. Stalin; zafer kodu olarak barışı belirlemiştir. Savaş dönemi boyunca bu çatışmanın kendisi ve ülkesi tarafından istenmediğini açıklamıştır. Kamuoyunda yaptığı bütün hamleleri, meşru müdafaa stratejisi

üzerinden açıklamıştır. Hitler, Stalin propagandasında canavarlaştırılmış ve zafer bu canavarı durduracak olan Kızıl Ordu'nun haklı mücadelesi olarak gösterilmiştir.

Hitler; zafer kodu olarak savaşı belirlemiştir. Stalin, dünya genelinde ve özellikle Avrupa'da Hitler canavarından kurtarmayı, özgürleştirmeyi benimsemiştir. Hitler savaşı savaşı kaybetmiştir. Stalin ise barış hedefine Hitler kadar savaşı erişmiş fakat propaganda sayesinde savaşı olarak ön plana çıkmamıştır, böylelikle savaşı hali ile Hitler ile anıldığı için olumsuz imaj onun üzerinde yoğunlaşmıştır. Pakt döneminde, ortak Polonya saldırısı yaptıklarında veya sonrasında, birbirleri ile geçen karşılıklı çatışma dönemlerinde Stalin de Hitler kadar savaşı fakat zaferi hiçbir zaman saldırı üzerinden tanımlamasının avantajlarını kamuoyu desteğini kazanarak elde etmiştir.

Stalin, savaşı döneminde haklılığını; kendisinde olanı savunmayı, meşru müdafaa üzerinden tanımlamıştır. Hitler ise saldırmayı ve kendisinde olanın dışında da toprak elde etmesi gerektiğini söylemiştir. Stalin'in zafer propagandası olarak meşru müdafaa anlayışını benimsemiş olması savaşı döneminde uluslararası arenada haklı göstermiştir. Hitler'in propagandasının daha sistemli olduğu ve daha sonraki dönemlerde propaganda ile fazlaca anılmasına karşı savaşı kazanmak için yalnızca propaganda yapmak yeterli olmamıştır.

Çalışma; İkinci Dünya Savaşı içerisinde iki liderin propaganda değişikliklerini konu alan olaylar üzerinden inşa edilmiştir. Özellikle literatür taraması sonucunda belirlenen, bu dönemlerde yaşanan iki farklı örneği; liderlerin kitlelerini, farklı zamanlarda karşıt görüşlere nasıl ikna ettiği tezi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ana kaynak olarak belirlenen iki liderin, kırılma tarihlerinden iki ay önce ve iki ay sonra yaptıkları konuşmaların yanı sıra, konuşma metinlerine de yansımış olan, dönemin kült propaganda afişlerine yer verilmiştir. Ayrıca çalışma, liderlerin daha önce yaptıkları konuşmalarla ve diğer propaganda araçları olan film vb. gibi öğeler ile desteklenmiştir.

Propaganda faaliyetlerinde görülen benzerlik ve ayrılıklar, belirlenen kodlama teknikleri ile açıklanmaya çalışılmıştır. Kodlar, iki liderin propaganda arşivleri taranarak oluşturulmuş, ideolojik farklılıkları olan iki rejimin propaganda olarak gösterdikleri mutabakatı ortaya koymak üzere çalışmada yerini almıştır. Yine kodlamaların yardımı ile iki liderin söylem analizlerine yaklaşımlar getirilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akarcalı, S. (2003). *2.Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda*, Ankara, İmaj Kitabevi.
- Altun, S.U. (2010). Hitler Almanyası'nda sanat ve propaganda. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(5), 23-29.
- Atabek, N. (2003). Propaganda ve toplumsal kontrol, *Selçuk İletişim Dergisi*, 2.
- Aziz, A. (2017). *Siyasal İletişim*, 7. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları.
- Babataev, A. (2018). SSCB eğitim sistemi ve ateizm propagandası, *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Dergisi*, 25.
- Başdoğan, F. (1960). *Propaganda*, Ankara, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları.
- Beevor, A. (2018). Stalingrad, Çev. N. Elhuseyni Stalingrad, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Bektaş, A. (1996). *Kamuyolu İletişim Demokrasi*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık.
- Berkes, N. (1942). *Propaganda Nedir?*, Ankara, Recep Ulusoylu Basımevi.
- Brown, J.A.C. (1992). *Siyasal Propaganda*, Çev; Y. Yazar, İstanbul, Ağaç Yayıncılık.
- Brown, J.A.C. (2000). Çev. B. Tanç *Beyin Yıkama*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları.
- Cameron, N., Stevens, R.H. (2000). *Hitler's Table Talk:1941-1944; His Private Conversations*, NewYork, Enigma.
- Carell, P. (1973). Çeviren: Erentürk H. *Barbarossa Harekatı, 1941-1945 Alman Sovyet Savaşı*, İstanbul, Sinan Yayınları.
- Chomsky, N. (2005). *Medya Denetimi*, (Çev. Elif Baki), İstanbul, Everest Yayınları.
- Clark, T. (2017). Art and Propaganda in the Twentieth Century. Çev. E. Hoşsucu *Sanat ve Propaganda*. İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Claude, D. (1991). *Hitler ve Nazizm*, (Çev. H. Baysan) İstanbul, İletişim Yayınları.
- Çakı, C. (2018) Propaganda. İçinde: M, Karaca ve C. Çakı (Eds). *İletişim ve Propaganda*, Konya, Eğitim Yayınevi.
- Çakı, C. (2018), Mitinglerin propagandadaki rolü: Nürnberg mitingleri'ne ait fotoğrafların göstergebilimsel analizi, *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 59-79.
- Çakı, C. (2018), Nazizm ideolojisi altında hitler gençliği: Nazi Almanyası propaganda afişleri üzerinden inceleme, *Malatya, Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, 1, 11-22.

- Çakı, C. (2018). Komünizm ideolojisinde kült lider olgusu:“Berlin'in Düşüşü” Propaganda Filmi'nin alımlama analizi, *Yeni Düşünceler Dergisi*, 9, 94-113.
- Çakı, C. (2019). Mao Zedong'un kült liderlik propagandasında kullanılan posterlerin göstergebilimsel analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 189-210.
- Davies, S. (1997). *Popular Opinion In Stalin's Russia, Terror, Propaganda and Dissent 1934-1941*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Deutsch, H.C. (1947). Çev. FH. Armaoğlu *Garip bir devre: 1939-1941 arasında Nazi ve Sovyet Münasebetleri*, New York, The Historian Dergisi.
- Dilan, H.B. (1998). *Siyasi Tarih (1914-1939)*, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Domenach, J.M. (1961). *Siyasi Propaganda*, Çev, Cevdet Perin, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Domenach, J.M. (1969). *Politika ve Propaganda*, Çev; T. Yücel, İstanbul, Varlık Yayınları.
- Domerson, W. (1934), Hitlerin programı ve tatbikatı (Çev. Peyami Rüştü), *Mülkiye Dergisi*, 3(34), 54-56
- Doob, L.W. (1968). Goebbels'in propaganda ilkeleri, (Çev. Ünsal Oskay), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23(3):337-366.
- Dönmezer, S. (1968). *Basın Hukuku*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Ellul, J. (1973). *Propaganda: The formation of men's attitudes*. New York, Vintage Books.
- Eralp, M. (1998). *Siyasal Propaganda ve Bazı Ülkelerde Uygulanışı*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Erdem, T. (2017). *Büyük Yalan Tekniği Ustası Joseph Goebbels*, İstanbul, Arya Yayıncılık.
- Fellows, E.W. (1959). 'Propaganda; History of a Word', *American Speech*, 34(3), 182-189.
- Geçikli, F. (2010). *Halkla İlişkiler ve İletişim*, İstanbul, Beta Yayınları.
- Goebbels, J. (2019). Çev. Bolot D. Goebbels, *Büyük Yalanlar*, İstanbul, Zeplin Kitap.
- Göze, A. (1986). *Siyasal Düşünceler ve Yöntemler*, İstanbul, Beta Yayıncılık.
- Gürgen, H. (1990). Propaganda, *Kurgu Dergisi*, 8:135-157.
- Hart, L. (1998). Çev. K. Bağnaçık *İkinci Dünya Savaşı Tarihi 1-2*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Henrik, E. ve Mathias, U. (Ed), (2017). *Das Buch Hitler*, Çev; M.Tüzel, Hitler Kitabı, Alfa Yayınları.
- Hitler, A. (2017). *Meing Kampf*. Çev. M. Semerci *Kavgam*. İstanbul, Uğur-Tuna Yayınları.

- Huseynov, M. (2018). *İkinci Dünya Savaşı Rus Propagandası*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Jackall, R. (1994). *Propaganda*. New York: New York University Press.
- Jowett, GS, O'Donnell, V. (2017) *Propaganda & Persuasion*, Çeviren: Duru RK, Akşar E. *Propaganda ve İkna*, İstanbul, Artes Yayınları.
- Kaplan, Y. (1992). *Televizyon*, İstanbul, Ağaç Yayıncılık.
- Kayabalı, İ, Arslanoğlu, C. (1983). *Propagandanın Sosyo-Psikolojik Temelleri*, Ankara, Ogun Kardeşler Matbaacılık Sanayi.
- Kean, J. (1992), *Medya ve Demokrasi*, (Çev. Haluk Şahin), İstanbul.
- Kershaw, J. (2000). *Hitler 1936-1945: Nemesis*, New York, W. W. Norton.
- Keskin, F. (1997). *2. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Alman Propagandası: Türkische Post*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, Ankara: Ankara Üniversitesi
- Khairmukhanmedov, N. (2007). Stalin Dönemindeki Siyasi Muhalifleri Tasfiye Uygulamaları ve Çalıştırma Kampları, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi*, 41.
- Kissenger, Henry, (2017). "Diplomacy", "Diplomasi", Çev; İbrahim H. Kurt, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Koç, R. (2000). *Siyasal İletişimde Propagandanın Önemi; Bir Örnek Olay Nazi Propagandası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köker, E. (1998). *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*, Ankara, Vadi Yayınları.
- Kuehl, D. (2014), "Propaganda and American Democracy, in Media and Public Affairs, Propaganda in The Digital Age", Nancy Snow (Ed.), ABD, Louisiana State University Press.
- Kuran, A. (1962). *Kapalı İktidar*, İstanbul, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı Yayınevi.
- Kuruoğlu, H. (2006). *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, Ankara, Nobel Yayınevi.
- Labin, S. (1972). *Komünist Propaganda Taktikleri*, Ankara, Altınok Matbaası,.
- Laswell, H.D., ve Blumsenstock, D. (1939). *World Revolutionary Propaganda: A Chiago Study*. New York: Knopf.
- Lipmann, W. (1998). *Public Opinion (With A New Introduction By Michael Curtis)*. New Brunswick, New Jersey, Transaction Publishers.
- Ludwig, E. (1945). Stalin, Çev. N. Kerven *Stalin*. İstanbul, Kenan Matbaası.

- McNab, C. (2015). Hitler'in Ordusu, Nazi Savaş Makinesinin Tarihi, 1939-1945, Çev. O.Doğan, İstanbul, Timaş Yayınları,
- Montefiore, SS. (2010). Çeviri: Alagon Y. *Stalin: Kızıl Çar'ın Sarayı*. İstanbul, İthaki Yayınları.
- Mutlu, E. (2004). *İletişim Sözlüğü*, Ankara, Bilim-Sanat Yayınları.
- Nalcıoğlu, B.U. (2004). Azerbaycan Siyasi Muhaceretinin İstanbul'daki Basın Etkinliklerinin (1923-1931) Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Neuman, E.N. (1998). Çev. M. Özkök, *Kamuoyu: Suskunluk Sarmalının Keşfi*, Ankara, Dost Kitabevi.
- O'Shaughnessy, N. J. (2004). *Politics and Propaganda: Weapons Of Mass Seduction*, Ann Arbor, Universty of Michigan Press.
- Okay, V. (1957). *Teknik Propagandanın Esasları ve Modern Propaganda*. İstanbul, Okay Yayınevi.
- Oktay, M. (1996). *Halkla İlişkiler Mesleğinin İletişim Yöntem ve Araçları*, İstanbul, Der Yayınları.
- Okuyan, K. (2016). “*Stalin'i Anlamak*”, 6.Baskı, İstanbul, Yazılama Yayınevi.
- Öymen, O. (2014). *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Özal, İB. (2019). *Kısa 2. Dünya Savaşı Tarihi*, İstanbul, Timaş Yayınları.
- Özel, M. S. (2014). Stalin dönemi Rus milliyetçiliği ve Rus kimliği, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 99-122
- Polat, K. (2009). *Heil Hitler*, İstanbul, YeniYüzyıl Yayınevi.
- Pratkanis, A.R, Aronson, E. (2018). Age Of Prapaganda - The Everyday Use And Abuse Of Persuasion. Çev. N. Haliloğlu *İkna Çağı Propagandanın Gündelik Kullanımı ve Suistimali*, İstanbul, Pasifik Ofset.
- Qualter, T.H. (1980). Propaganda teorisi ve propagandanın gelişimi, (Çev. Ü. Oskay), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 35:, 1-4.
- Rıasanosky, N. V. ve Steinberg M. D. (2011), *Rusya Tarihi*, (Çev. F. Dereli), İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- Schller, H. (2005). Çev. C. Cerit *Zihin Yönlendirenler*. İstanbul, Pınar Yayınları.
- Shirer, W. (1968). Çev.: Güven R. *Nazi İmparatorluğunun Doğuşu, Yükselişi ve Çöküşü*, İstanbul, Ağaoğlu Yayınları
- Stalin I.V. Cochineniya. – Mikhail Grachev Kütüphanesi, T.15 - M . Yayıncı "Yazar", 1997. S. 20–37.*

- Stalin, J. (1977). Çev. Ardos M. *Leninizmin Sorunları*, Ankara, Sol Yayınları.
- Stalin, Y.V. (1967). Çev. MS. Kabagil *Sosyalizmin Ekonomik Meseleleri*, Ankara, Sol Yayınları.
- Suvarov, V. (2009), “*Buzkıran*”, Çev; Bahram Abdurahimov, Delta Kültür Yayınevi, 1.Baskı, Ankara
- Tarhan, N. (2003). *Psikolojik Savaş*, İstanbul, Timaş Yayınları.
- Tokgöz, O. (1994). *Temel Gazetecilik*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Topuz, H. (1991). *Siyasal Reklamcılık*, İstanbul, Cem Yayınevi.
- Troçki, L. (2006), *Stalin*, (Çev. Ülkü Öztürk), İstanbul, Yazın Yayıncılık.
- Tuncer ,H. (1995). *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ankara, Ümit Yayınevi.
- Turam, E. (1994). *Medyanın Siyasi Hayata Etkileri*, İstanbul, İrfan Yayıncılık.
- Uncu, A. (2018). *Liderlik Teorilerinde Toksik Liderliğin Araştırılması: Hitler ve Stalin Örneği*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Van Dijk, T.A. (2015). Çev. N. Ateş, *Söylem ve İdeoloji*, 2.Baskı, İstanbul, Su Yayınları.
- Van Dijk, T.A. (2019). Çev. A. Demir, *İdeoloji, Multidisipliner bir yaklaşım*, 1.Baskı, Ankara, Hece Yayınları.
- Welch, D. (2019). Çev. S. Sezer, *Propaganda Güç ve İkna*, İstanbul, İnkılap Yayınları.
- Yerköy, S. (2018). *Kitle Etkileme Aracı Olarak Stalin Dönemi Sovyetler Birliği'nde Din Karşıtı Propaganda Afişler*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi
- Yücel, E. (2018), *Propaganda, Bir Diktatörün Otopsi*, 2.Baskı, İstanbul, Karakarga Yayınları,
- Zacharoff, L. (1992). *The Voice of Fighting Russia*, New York, Alliance.
- Zileli, G. (2010). *Stalinizm Bir İdeolojinin İflası*, Ankara, Maki Basın Yayın.
- Zinovyevich, S.S. (2004). Rech’ Stalina kotorol ne bylo. *Otechestvennaia İstoriia*, 1(1), 114.

Stalin’in konuşmaları:

<http://militera.lib.ru/research/bezymensky3/25.html>

https://www.marxists.org/russkij/stalin/t15/t15_07.htm

https://www.marxists.org/russkij/stalin/t15/t15_14.htm

http://grachev62.narod.ru/stalin/t15/t15_05.htm

Stalin I.V. Cochineniya. - T.15 -M .: Yayıncı "Yazar", 1997. S. 52–54

Tarih Çarpıtıcıları, SSCB Enf. Bürosu-STALİN, Çeviri: İsmail Yarkın, İstanbul, Haziran, 1989

https://www.marxists.org/russkij/stalin/t15/t15_27.htm

Hitler’in konuşma metinleri:

Adolf Hitler- Colection of Speechs, 1922-1945,

<http://nseuropa.org> , Made by Propagandaleiter

İnternet Kaynakları:

http://grachev62.narod.ru/stalin/t15/t15_03.htm

<http://www.allworldwars.com/Russian%20WWII%20Propaganda%20Posters.html>

<http://www.third-reich-posters.co.uk/product/ein-volk/>

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/world-war-ii-key-dates>

FOTOĞRAFLAR:

Murat PEHLİVANOĞLU Arşivi, Alman Devlet Müzesi, 25 Kasım 2019, Berlin

ÖZGEÇMİŞ

KİŞSEL BİLGİLER	
Adı Soyadı	:
Doğum tarihi	:
Doğum yeri	:
Medeni hali	:
Uyruğu	:
Adres	: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Fakültesi, Anabilim Dalı, Ankara
Tel	:
Faks	:
E-mail	:
EĞİTİM	
Lise	: Lisesi / YILI
Lisans	: Üniversitesi Fakültesi / YILI
Yüksek lisans	: Üniversitesi Fakültesi, Anabilim Dalı / YILI
İŞ TECRÜBESİ:	
YABANCI DİLLER:	
ÖDÜLLER:	
YAYINLAR:	
ÜYE OLUNAN MESLEKİ KURULUŞLAR:	